ИСТОРИЧЕСКИ ПРЕГЛЕДЪ

на

БЪЛГАРСКА-ТА ЦЬРКВА

ОТЪ САМО-ТО Ѝ НАЧАЛО И ДО ДНЕСЬ

отъ

Марина Дринова.

1869.

Въ Віенѣ у книгопечатн. Л. Соммеровѣ.

СЪДРЬЖАНІЕ.

ПРѢДИСЛОВІЕ.

До начало-то на нашіи вѣкъ съ исторія-та на Българска-та цьрква сѫ се занимавали токо нѣколцина духовни католически писатели, между които особно вниманіе заслужватъ Ассемани (Calendaria Ecclesiae Universae, Romae 1755 t. t. III, V), Пеячевичъ (Historia Serviae, Colocae 1799) и Яковъ Колетъ (Illyrici sacri t. VIII, Venetiis 1819). Тѣхни-тѣ трудове, обаче, съдържатъ много или малко подробни изводи отъ Латински-тѣ и Грьцки паметници за исторія-та на Българска-та цьрква, изводи, изложени или безъ всяка критика или пакъ съ пристрастни тълкуванія. Освѣнь излишня-та католическа ревность, на тѣзи писатели е бръкало и това, гдѣто тѣ нищо не сѫ знаяли за нашенски-тѣ паметници, които токо не твърдѣ отдавна сѫ захванѫли да се издирватъ и обнародватъ. — Въ по̀-послѣдне врѣме захванѫхѫ и други учени, безпристрастни мѫжье,

да обрѫщатъ вниманіе на нѣкои въпроси отъ наша-та цьрковна исторія и да ги разработватъ критически, основаващи се не само на Латино-Грьцки-тѣ, нъ и на нашенски-тѣ, извѣстни за сега, паметници. Пò-главни-тѣ отъ тѣзи учени изслѣдователи сѫ: П. Шафарикъ, С. Н. Палаузовъ, А. Ѳ. Гильфердингъ, Захаріи-Фонъ-Лингенталь и др. Въ настоящіи *исторически прегледъ* читатели-тѣ щѫтъ се опознаѭтъ съ тѣхни-тѣ издирванія въ область-та на цьрковна-та ни исторія, тукъ съ жалость щемъ забѣлежимъ, че тѣзи плодотворни издирванія сѫ се допирали токо до тврьдѣ малко отъ исторически-тѣ сѫдби на наша-та цьрква, пò-вѣчето отъ които и досега сѫ оставали или съвсѣмъ непокѫтнати, или пакъ сѫ разглеждани тврьдѣ повьрхностно. Ные сме се допирали и до тѣзи още неразяснени въпроси и опытвали сме се да разяснимъ поне тѣзи отъ тѣхъ, за които сме намирали много или малко достовѣрни свидѣтелства, а за които не се намиратъ подобни свидѣтелства, за тѣхъ сме споменували вкратцѣ и прѣдположително. Като е далече отъ всяко едно притязаніе да обнема въсебе на пълно Бльгарска-та цьрковна Исторія, това наше списаніе е имало за главна цѣль да събере на-едно пò-главни-тѣ исторически сѫдби на Бльгарска-та цьрква и да ги разгледа, въ историческіи имъ редъ, до толкова, до колко-то е възможно за сега. При това ные намѣрихме

за по́-добрѣ съвсѣмъ да изоставимъ единъ твърдѣ важенъ въпросъ, а именно исторія-та на Блъгарски-тѣ мънастыре: подробно-то разглежданье на този важенъ въпросъ е възможно само съ помощь-та на нашенски паметници, а за сега сме твърдѣ оскѫдни отъ тѣхъ. — Непълнота-та на това наше списаніе давно извади други, по̀-достойни изслѣдователи на това невоздѣланно поле и давно побуди образованни-тѣ ни съотечественници да се вематъ ревностно за издирванье-то и обнародваніе-то на наши-тѣ паметници, съ които само щѫтъ могѫтъ да се разяснатъ много-то още тьмни страници, както въ гражданска-та ни, тъй и въ църковна исторія.

Правописаніе-то, за което сме се държали тукъ, въ *прѣдисловіе-то* си, това правописаніе ные намираме за на́й-вѣрно и най-способно да помири разногласія-та между наши-тѣ писатели за този прѣдметъ. Като не сме, обаче, увѣрени щѫтъ ли тѣ го одобрѝ и пріе́, то въ книга-та си ные не яко много сме залягали да слѣдваме всѫдѣ него. Освѣнь това, всичко-то наше вниманіе е было заузето съ съдържаніе-то на книга-та ни, а за езикъ-тъ ѝ сме се грижили само до толкова, до колко-то е нужно за да ни разберѫтъ. — Читатели-тѣ щѫтъ срѣщнѫтъ, както въ тази ни книга, тъй и въ „*Погледъ-тъ*“ ни, безбройно много думи, които въ разни мѣста сѫ писани разно. Като ги молимъ да ни простѫтъ

това немареніе, ные имъ се вричаме за напрѣдъ да бѫдемъ пò-исправни и отъ къмъ тази една страна. —

Тѣмже убо, отци и братіе, не кльнѣте, нъ исправляюще чьтѣте.

Прага, 4./16. Іюніи 1869.

М. Дриновъ.

ГЛАВА ПРЬВА.

Встѫпителни белѣжки: распространяванье-то на Христіанска-та вѣра по Балканскіи полуостровъ; учрежданіе-то на Прьво-Юстиніанско-то архіепископство. Унищоженіе-то на христіанство-то и цьрковна-та наредба на Балканскіи полуостровъ чрезъ дохожданье-то тамъ на Славено-Блъгаре-тѣ, начало-то на тѣхно-то покрьстванье Кирилъ и Методіи.

Прьви-тѣ сѣмена на христово-то ученіе сѫ посѣяни по Балканскіи полуостровъ още отъ сами-тѣ апостоли. Има преданіе, което говори, че свети-тѣ апостоли Андрей и Филиппъ сѫ обиходили и тази страна и сѫ просвѣтили тамъ мнозина съсъ Христово-то ученіе. А за св. Павелъ се за достовѣрно знае, че той е основалъ тамъ нѣколко христіански црькви. Освѣнь посланія-та му къмъ Солуняне-тѣ и Филипписейци-тѣ, [1]) въ това на увѣрява и повѣствованіе-то на апостолъ Лука въ 16-та глава на апостолски-тѣ дѣянія [2]). Самъ Павелъ свидѣтелствова за това въ думи-тѣ си, които намираме въ посланіе-то му къ Римлянимъ [3]): „Ꙗкоже ми отъ Іерусалима и окрестъ „даже до Иллирика исполнити благовѣствованіе христово.“ Тѣзи плодотворни

[1]) Филипписейци-тѣ сѫ были жители на старіи, знаменитіи въ исторія-та градъ Филиппи. Той се е намиралъ на мѣстото, гдѣ-то е сега село Филипе (въ Драмска-та область).

[2]) Дѣянія Св. апостолъ гл. 16, ст. 9 — 39 —.

[3]) Къ Римл. гл. 15. ст. 19. —.

сѣмена не заглѫхнахѫ, а паднахѫ на добра земля и хванахѫ корень. Около 200 годинъ слѣдъ Р. Хр. единъ Христіански писатель говори, че въ негово врѣме Евангелска-та истина, освѣнь много други страни, е была озарила вѣче и Дакія [4]). А подъ Дакія тогава се е разумѣвала сегашна-та Блъгарска земля между рѣки-тѣ Морава, Тимокъ и Искръ. Около 304 год. во време-то на 10-то-то гоненіе, което императоръ Діоклитіанъ вдигна противъ христене-тѣ, ные срѣщами въ Тракія множество Христене, отъ които мнозина получихѫ тогава мѫченически вѣнецъ. — Всичко свидѣтелствова, че въ начало-то на 4-тіи вѣкъ имало е безчисленно множество Христене и на Балканскіи полуостровъ, както и въ други-тѣ владѣнія на Римска-та имперія. — Но и тукъ, както и всѫдѣ въ онова време, Христене-тѣ сѫ были принѫдени да си неисказватъ вѣра-та, скрышомъ сѫ се молили и проповѣдали. — Това тежко състояніе на христовитѣ послѣдователи се продлъжава до 312 година, т. е. до това време, когато императоръ Константинъ Великіи, не само освободи Христова-та вѣра отъ всякакви гоненія, но ѭ и припозна за главна вѣра въ Имперія-та си: тогава въ скоро врѣме станахѫ христене и други-тѣ жители на Балканскіи полуостровъ, които до тогава си остаяхѫ при своя-та стара езыческа вѣра. —

Отъ врѣме-то на Константина Великаго за едно съ друго-то устройство на Христова-та цьрква, захвана да ся нарежда правилно и црьковно-то Чиноначаліе или священноначаліе (Јерархія-та). Римска-та Имперія, която тогава загрѫщаше токорѣчи всичкіи по́-извѣстенъ свѣтъ, се раздѣляваше на много малки области, кои-то по латински се наричахѫ *провинціи*, и по Грьцки *епархіи*. —

---

[4]) Тертуліанъ, ѣ. Chronographia ed Venet. 1733 p. 116.

Въ всяка една епархія се постави по единъ цръковенъ надзиратель, кой-то трѣбаше да наглежда цръковни-тѣ работи въ епархіята си. Такива надзиратели се нарекохѫ *архіепископи* или *митрополити*. Тѣ пакъ поставяхѫ отъ своя страна надзиратели въ по́-главни-тѣ градове на епархіи-тѣ си, надзиратели, кои-то трѣбаше да зависѭтъ отъ тѣхъ и се наричахѫ просто *епископи* или пакъ *хорепископи*. Епархіални-тѣ митрополити или архіепископи трѣбаше также да бѫдѫтъ подчинени на други по́-главни отъ тѣхъ священноначалници, кои-то не бѣхѫ подчинени никому, а се считахѫ глави на вселенската христова цьрква и на прьво време се нарекохѫ по Грьцки *Екзархи*, или по латински *примаси*. По́-прьви-тѣ отъ тѣзи автокефални (самовластни) священноначалници на 4-тіи вселенски съборъ въ Халкидонъ (451 год.) почетохѫ се съ особенно званіе, *патріарси;* то бѣхѫ: *Римскіи*, *Константинополскіи*, *Александрійскіи*, *Антіохійскіи* и *Јерусалимскіи*. — Тѣ всички-тѣ имахѫ еднаква власть, единъ другому не бѣхѫ подчинени, считахѫ се равни блюстители на Вселенска-та Христова цьрква, за добро-то на коя-то тѣ трѣбаше съ общи сили да се грижѫтъ. — Отъ 587 год. Константинополскіи патріархъ захвана да ся титулира *вселенски* (οἰκουμενικῶς). Римскіи патріархъ (папа), кой-то се побоя да не бы чрезъ това Константинополскіи да заиска да растури равенство-то на патріаршески-тѣ престоли, протестира противъ това нововведеніе. Императоръ Маврикіи му написа да не ся бои; защо-то това званіе се дало на Константинополскіи прьвосветитель само като една честь, прилична за единъ патріархъ, който сѣди въ царствующіи градъ. Само за това, а не съ нѣкаква мысль за подчиненіе нему-други-тѣ патріарси.

Епархіи-тѣ на Балканскіи полуостровъ въ цьрко-

венъ изгледъ не зависѣхѫ всички-тѣ отъ единъ патріархъ, а бѣхѫ раздѣлени между двама: между Константинополскіи и Римскіи. На Римскіи бѣхѫ подчинени епархіи-тѣ, които се намирахѫ въ сегашни-тѣ области: *Тессалія, Епиръ*, *Македонія*, *Албанія* и въ сегашни-тѣ *Срьбски* земли. А сегашна-та *Тракія* и *собственна Блъгарія* ся подчинявахѫ на Константинополскіи. —

Тъй се нареди испьрво цьрковно то управленіе на Балканскіи полуостровъ, но то не можи длъго да вѣкува въ този си видъ. — Въ 5-тіи вѣкъ слѣдъ Р. Христово, во време-то на преселваніе-то на народн-тѣ, Римска-та имперія трѣбаше съвсѣмъ да се превьрне. Западна-та и́ половина падна въ ржце-тѣ на варваре-тѣ, които направихѫ тамъ нѣколко нови царства, а пакъ источна-та, макарь и да се удрьжа, претегли обаче голѣмо разореніе отъ Вестъ-Готи-тѣ, Хунни-тѣ, Остъ-Готи-тѣ и отъ други още свирѣпи варваре. Цѣли провинціи на Балканскіи полуостровъ запустяхѫ отъ тѣхни-тѣ разоренія, много градове погинахѫ и быдохѫ разсипани до дъно. И когато този разорителенъ ураганъ поутихна на нѣколко врѣме, Источно-Римско-то или Византійско правителство начена пакъ да попотяга разглобенни-тѣ си области и отъ ново да въдворява въ тѣхъ гражданска и цьрковна наредба. Съ особно стараніе е работилъ за това нѣщо Императоръ Юстиніанъ I, който царува́ отъ 527 до 565 г. Той не само че потегна и украси съ нови зданія много отъ растурени-тѣ по Балканскіи полуостровъ градове, но още въздигна и много нови, между които е былъ и градъ-тъ *Прьва Юстиніана*, който Юстиніанъ направи въ мѣсто-то на свое-то рожденіе [5]). — Съсъ съгласіе-то на всички-тѣ

---

[5]) Прьва-Юстиніана не е была на мѣсто-то на сегашна Охрида. Тамъ въ онова врѣме се намираше други единъ градъ

главни прьвосвещенници или патріарси Юстиніанъ учрьди въ този градъ ново архіепископство, комуто подчини епархіи-тѣ: Дакія (Mediterranea et Ripensis) Втора Мизія, Дарданія, Превалитана, Македонія и една часть отъ Паннонія [6]). На новопоставенніи Прьво-Юстиніянски архіепископъ даде се право да има нáй-высока духовна власть въ поменѫти-тѣ области, да поставя въ тамошни-тѣ епархіи епископи и митрополити, а самъ да се избира отъ съборъ-тъ на митрополити-тѣ си, и да нѣма надъ него никаква власть други нѣкой Јерархъ. (primum habere honorem, primam dignitatem, summum sacerdotium .... A venerabili suo concilio metropolitanorum ordinari sancimus ..... nulla penitus Thessalonicensi episcopo nec ad hoc communione servanda [7]). Римскіи прьвосвещенникъ, комуто до тогава бѣхѫ подчинени тѣзи епархіи [8]), испрьво се е противялъ на това Юстиніаново учрежденіе, чрезъ което се намаляваше неговата власть, но испослѣ и той трѣбаше да го припознае [9]). И тъй Прьво-Юстиніанско-то архіепископство е было съвсѣмъ самовластно, автокефално. Освѣнь горѣреченo-то свидѣтелство, което ные приведохме отъ 11-та -та Юстиніянова Новелла, чрезъ коя-то то быде подтвърдено въ 535 год., това го подтвьрдява друга една Юстиніянова Новелла, издадена въ 545 год., сирѣчь десеть години слѣдъ прьва-та. — Въ неѭ между друго се

Lychnidus. Нáй върно-то мнѣніе за положеніе-то на Прьва-Юстиніяна е това, че тя се е намирала нѣгдѣ въ Кюстендилско-то окрѫжіе или и на сѫщо-то мѣсто, гдѣто е сега Кюстендилъ.

6) За положеніе-то на тѣзи области виж. Въ Погледъ врьхъ происхожданье-то на Блъгарскіи народъ. —

7) Novella XI отъ 535 год.

8) Тѣ до тогава се управлявахѫ отъ Солунскіи митрополитъ, който се считаше Папски викаріи. —

9) Nach längeren Verhandlungen hat derselbe jedoch seine Zustimmung ertheilt. Beiträge zur Geschichte der bulgar. Kirche, Zachariae von Lingenthal 1864, стр. 7 —

говори, че Прьво-Юстиніанскіи архіепископъ трѣба да има такава власть въ подчинни-тѣ нему епархіи, каква-то има Римскіи тронъ надъ свои-тѣ (καὶ ἐν ταῖς ὑποκειμέναις αὐτῷ ἐπαρχίαις τὸν τόπον ἐπέχειν τοῦ ἀποστολικοῦ Ῥώμης θρόνου [10]).

Нъ и на тази наредба не бѣше рѣчено да вѣкува твърдѣ много. Около 100 годинъ слѣдъ смърть-та на Юстиніана, новоучреденно-то отъ него архіепископство трѣбаше совсѣмъ да исчезне отъ лице-то на земля-та, и да исчезне заедно съ орѣдѣло-то си стадо, заедно съсъ цьркви-тѣ, които се намирахѫ подъ неино-то управленіе. Това се случи, защо-то по онова врѣме отъ къмъ Дунава дотече новъ народенъ порой, който като потопи прѣдни-тѣ жители на епархіи-тѣ и́, насели ги съ нови племена, които не познавахѫ Христова-та вѣра, бѣхѫ още езычници. — Тѣ испогубихѫ или изгонихѫ и послѣднiи остатъкъ отъ древни-тѣ жители на тѣзи области, развалихѫ цьркви-тѣ имъ, разсыпахѫ до дъно много градове, между които бѣ и *прьва Юстиніана*, гдѣ-то се намираше сѣдалище-то на Прьво-Юстиніанскіи архіепископъ. Тѣзи губители на Византійска-та власть на Балканскіи полуостровъ, разорители на прѣжни-тѣ му жители и на Юстиніанови-тѣ наредбы, тѣ бѣхѫ наши-тѣ прадѣди, *Славено-Блъгаре-тѣ* [11]). Отдавна, още отъ

[10]) Novella CXXXI c. 3— Юліанъ (Epit. novel. c. 508) превожда на латински тѣзи думи тъй: . . . . . eadem jura super eos habet, quae papa Romanus habet super episcopos sibi suppositus. Но има много католически писатели, които ги разбиратъ съвсѣмъ на опаки и искарватъ, че съ учрежданье-то на Прьво-Юстиніянско-то архіепископство папски-тѣ правдини на Балканскіи полуостровъ не сѫ се были прекѫснали, защо-то Прьво-Юстиніанскіи архіепископъ е былъ ужь намѣстникъ папски! — Виж. Псячевича Historia Serviae p. 45. —

[11]) За политическо-то състояніе на Балканскіи полуостровъ въ това време и за пресѣлванье-то тамъ на наши-тѣ праотци, Славено Блъгаре-тѣ виж. въ списаніе-то: Погледъ врьхъ происхожданье-то на Блъгарскіи народъ и начало-то на Блъгарска-та исторія.

5-тіи вѣкъ, минувахѫ Славено-Блъгарски дружини и родове на Балканскіи полуостровъ за да си трьсѫтъ тамъ добри жилища за поселванье, но тѣзи имъ минуванія не бѣхѫ тъй бурни и не правехѫ особенно нѣкакво сметеніе. Нъ отъ 6-тіи вѣкъ-тѣ захванахѫ да минувѫтъ тамъ съсъ голѣми и силни дружини и правѣхѫ плѣнъ и пожаръ, гдѣ какъ заминехѫ. Въ 6-тіи и 7-міи вѣкъ, тѣ напълнихѫ почти всичкіи Балканскіи полуостровъ и го имахѫ цѣлъ въ рѫце-тѣ си, отъ Дунава даже до Адріатическо-то море и до архипелагъ-тъ, а въ слѣдующіи вѣкъ тѣ заехѫ, или както казва Императоръ Константинъ Багрянородніи, *ославенихѫ всичка Еллада и Пелопонесъ* [12]) и расширихѫ свои-тѣ жилища даже до Средиземно-то море. — Като езычници, то се разумѣва, че тѣ сѫ искоренявали Христово-то ученіе въ тѣзи мѣста, а заедно съ него, гинѫла е и цьрковна-та наредба. — Епархіи-тѣ на Прьва Юстиніана съвсѣмъ се опоганихѫ отъ тѣхъ, а тъй исто и много епархіи, които бѣхѫ подчинени на Константинополскіи патріархъ. —

Като ся утвьрдихѫ добрѣ въ ново-то си отечество, наши-тѣ прадѣди направихѫ тукъ и едно ново силно царство подъ име *Блъгарско*. Но това царство се състави само отъ тѣзи Славенски племена, кои-то ся поселихѫ между Дунава и Балканъ-тъ, въ Македонія и въ Сѣверна-та половина на днешна Тракія. Много други отъ тѣхни-тѣ братіе, а именно тѣзи, които ся заселихѫ въ Епиръ, Тессалія, Еллада и Пелопонесъ, не се съединихѫ съ това царство, и малко по малко дохождахѫ подъ власть-та на Константинополски-тѣ императори, които заедно съ това ги обрьщахѫ, по лека лека, въ Христова-та вѣра. —

---

[12]) *Const. Porphyr.* De them. II, 6. ἐσθλαβώθη πᾶσα ἡ χώρα καὶ γέγονε βάρβαρος.

И тъй въ начало-то на 9-тіи вѣкъ Славено Блъгаре-тѣ на Балканскіи полуостровъ се дѣлѣхѫ на двѣ половини: една (по́-голѣма-та) съставяше едно особенно царство, предъ което треперяше Константинополскіи Императоръ и му плащаше данъкъ, а пакъ друга-та, която живѣеше вънъ отъ предѣли-тѣ на това царство въ старо-Грьцки-тѣ области, бѣше вѣче по́-вѣчето подчинена на имперія-та.

Между подирни-тѣ, сирѣчь между подчиненни-тѣ Византіи Славеноблъгаре твърдѣ рано е захванѫло да се распространява Христіанско-то ученіе. Още въ 6-тіи вѣкъ ные намираме въ Византійска-та Исторія отъ тѣхъ не само много чиновници и знатни полководци, но такожде и много священници и други духовни лица, и даже два императора, а именно Юстинъ и сестринніи му сынъ Юстиніанъ (Управда). А въ 766 год. на 16 Ноемврія и на вселенскіи патріаршески престолъ се въскачи единъ отъ тѣзи Славено-Блъгаре. Той бѣше патріархъ Никита (Νικήτας ὁ ἀπὸ Σθλαβῶν), който дрьжеше съ Иконоборецъ-тъ Константинъ Копронимъ [13]). — Отъ тѣзи Славено-Блъгаре излѣзе и Императоръ-тъ Василіи Македонскіи, който отъ простъ селенинъ достигна да стѫпи на Византіискіскіи прѣстолъ и стана родоначалникъ на знаменита-та Македонска династія [14]).

Това бѣше само голѣмо зло за тѣзи още отъ 7-міи вѣкъ покрьстени Славене, че тѣ си нѣмахѫ още свое писмо и принѫдени сѫ были да слушѫтъ слово-то Божіе на чуждъ езыкъ, на Грьцки. Отъ това прости-тѣ, които не сѫ разбирали този езыкъ, макаръ и да сѫ се наричали Христене не сѫ могли да разберѫтъ що е хри-

---

[13]) Теофанъ, Кедринъ, Гликъ, Зонаръ, Никифоръ патріархъ У Стрит. 11, 80. —

[14]) Погледъ врьхъ происхожд. на Бл. народъ. —

стово-то ученіе. — А пакъ тѣзи, които се изучвахѫ да четѫтъ, пишѫтъ и да говорѭтъ по Грьцки, лесно сѫ захвьргали майчиніи си езыкъ, оставяли сѫ и народно-то си име, и сѫ се губили въ Римско-Византійскіи елементъ, пріемали сѫ негово-то названіе, Ρωμαῖοι, като го сѫ считали, „*по заблужденіе-то на онова време*", за по́-благородно. —

Живъ примѣръ на това сѫ императори-тѣ Юстиніанъ (Управда) и Василіи Македонскіи. Прьвіи се е родилъ отъ Славено-Блъгарски родители *Истокъ* и *Бѣгленица*, вторіи также е былъ отъ едно Славено-Блъгарско село *Бѣлипра* и исто отъ Славено-Блъгарски родъ. Но исторія-та не помни, нито за единъ-тъ, нито за другіи да си сѫ помнили родъ-тъ [15]). — Това зло се продлъжава много време, и то е причина-та, гдѣ-то Славено-Блъгаре-тѣ въ Епиръ, Тессалія, въ Еллада и Пелопонесъ сѫ се малко по малко намалявали, а пакъ, тѣзи които си сѫ чували родъ-тъ и езыкъ-тъ макарь и да сѫ были вѣче покрьстени оставали сѫ въ невѣжество, защо-то, **тоужднимъ ꙗзыкъмъ слышаще слово, ꙗко мѣдна звона гласъ слышите** *).

Въ такова положеніе се намирахѫ подчиненни-тѣ на Византія Славено-Блъгаре, когато нихни-тѣ братье, които влѣзохѫ въ съставъ-тъ на Блъгарското царство, длъго врѣме още дрьжахѫ неприкосновенна вѣра-та на свои-тѣ предци, коснѣехѫ въ езычество-то. Тѣ като съставихѫ една силна дрьжава, не само че съвсѣмъ отблъснахѫ отъ себе Византійско-то вліяніе, но още и съ голѣма лютость свирѣпствовахѫ противъ Византійска-та имперія, коя-то едвамъ що не разсипахѫ съвсѣмъ. Христіанска-та вѣра тѣ не сѫ трьпѣли въ цар-

---

[15]) Виж. Погледъ прьхъ происхожд. на Блъг. нар.

*) Блаженнаго учителя нашего Константина философа слово. —

ство-то си и съ голѣма жестокость сѫ постѫпяли съ Византійски-тѣ подданици (христене), които сѫ вземали въ плѣнъ. — Съ особна лютость сѫ свирѣпствовали противъ Христене-тѣ царь Крумови-тѣ наслѣдници: *Цоко* и *Мортагонъ* (Омортагъ). За Цоко находимъ въ единъ старъ Блъгарски рѫкописъ слѣдующе-то свѣдѣтелство.“ „**Цокь безбожныи собра вся христиꙗны и ꙗть ꙗ, воеводы попы и диꙗконы и простцѫ, понѫди ихъ отврьщися христиꙗньства, не оубо бѣшѫ Бльгаре христиꙗне, и не повинѫвшемся, ѡвы оусѣкнѫшѫ, ѡвы же различно мѫчивь и немилостивно оубиени бышѫ** [16]. — За гоненіе-то на христене-тѣ отъ Мортагона имаме доста много свидѣтелства отъ Византійски-тѣ лѣтописци. Между много-то мѫченици, които пострадахѫ отъ Мортагона сѫ были и: Адріанополскіи епископъ Мануилъ *), Дебелтскіи Георгіи, Никейскіи Левъ, свещенници Гавріилъ, Сіоній и Пародъ и проч. —

Въ такава умственна и духовна тьмнотія длъго време сѫ живѣли на Балканскіи полуостровъ, не само езически-тѣ Славене въ Блъгарско-то царство, но и покрьстенни-тѣ, подъ Византійска-та власть. „**И тако бѣхѫ**, казва нашіи **Черноризецъ Храбръ, многа лѣта. — Потомже человѣколюбецъ Богъ, строжи всѣ, и не оставлѣѫ человѣча рода безь разоума, нѫ вся къ разоумоу приводя и спасенію, помиловавъ родъ Словенскъ посла имь свꙗтаго Константина философа, нарицаемаго Кирила, мѫжа праведна и истинна и сътвори, имь 30 писмена и 8, ѡва оубо по чину Грьческихъ писменъ, ѡва же по Словѣнстей рѣчи.** [17]. — Този просвѣтитель на

---

[16]) Синаксарь, писанъ въ 1340 год. виж. О Славянскихъ рукописяхъ В. И. Ламанскаго стр. 110. — За Цоко виж. Раича Истор. Слав. нар. I, 374.

*) Y Strittera 111, 563 squ.

[17]) О писменехъ Јоаннъ Ексархъ Болгарскіи, Калайдовича 1824 г. С. ПБ.

Славенскіи родъ и *брашъ его Меѳодіе* излѣзохѫ отъ Македонски-тѣ Славене, които се намирахѫ тогава подъ власть-та на Византіиска-та Империа, и както видѣхме, отъ одавна бѣхѫ Христене. — Тѣ бѣхѫ „*родомъ Селунянина*, свидѣтелствова за тѣхъ Императоръ Михаилъ III, „да Селунѧне вьсѣ чисто Словенскы бесѣдуютъ“ [18]. На́й голѣма-та тѣхна заслуга не е, гдѣто тѣ обрънахѫ въ христова-та вѣра милліони езычески Славене, но въ това, че тѣ съставихѫ писмена-та Славенски, преведохѫ по́-вѣчето Богослужебни книги на Славенски езыкъ, който чрезъ това станѫ писменъ езыкъ.....

Въ коя година тѣ направихѫ това велико, безцѣнно изобрѣтеніе? Аще въпросиши въ кое времѧ? казва Черн. то вѣдѧть и рекѫть: ѩко во врѣмена Михаила Царѣ Грьчьскаго, и Бориса кнѧзѧ Блъгарскаго и Растица кнѧзѧ Морска, и Коцелѧ кнѧзѧ Блатенска, въ лѣта же отъ създаніе всего міра 6363, т. е. въ 855 год. отъ Р. Хр. — Не щеше да има никакво съмнѣніе, че именно въ тази година сѫ изнамѣрени Славенски-тѣ писмена, ако да бѣше се съхранило това число вѣрно, т. е. тъй, както е было записано отъ Черноризца Храбра, който е писалъ во время оно, когато сѫ были още *живи иже сѫть видѣли ихъ* (Кирилла и Методія). — Но защо-то негово-то списаніе о *Писменехъ* е дошло до насъ въ нѣколко рѫкописи, писани въ разни врѣмена и отъ разни писачи, и въ една отъ тѣхъ вмѣсто число-то 6363 г. стои друго едно, то се ражда съмнѣніе: да ли и въ този рѫкописъ, отъ която приведохме горно-то свидѣтелство, да ли и неина преписвачъ не е побръкалъ това число? — По причина на това съмнѣніе, много учени сѫ се трудили да изслѣдѫтъ този въпросъ, и доходили сѫ къмъ разни заключеніе. Ные находимъ за най вѣрно отъ тѣхъ за-

---

18) Въ Паннонско-то житіе на Св. Методія.

ключеніе-то на О. М. Бодянскаго, който е употребилъ много врѣме и голѣма ученность надъ този въпросъ. То е, че Славенскитѣ писмена сѫ изобрѣтени въ 862 год.[19]).

Мнозина доказватъ, че Славенски-тѣ прьвоучители сѫ были отъ Грьцки родъ. Не му е мѣсто-то да се пущаме тука въ подробни изслѣдованія за този въпросъ, а ще приведемъ само нѣколко свидѣтелства, че тѣ сѫ Славене, и именно отъ Блъгарски-тѣ Славене. —

1) Свидѣтелство-то на Императора Михаила, които казва че тѣ сѫ были отъ Солунь, който въ онова време е былъ заселенъ само съсъ Славене. — *Солуняне бо вьси чисто словеньскы бесѣдують.*

2) Чистота-та и глѫбина-та на Славеноблъгарскіи езыкъ въ написанни-тѣ отъ тѣхъ книги. И на сегашно време, когато има толкова леснини за изучванье-то на Славенскіи езыкъ, мѫчно е за единъ Грькъ да го изучи до такова съвършенство, а камо ли пакъ въ 9-тіи вѣкъ, когато нито Грамматики, нито Словаре, нито пакъ славенски букваре не е имало.

3) Въ едно старо житіе на св. Кириллъ се пише: **съ преподобныи отецъ нашь Кириллъ рожденіемъ бысть отъ Селуна града, родомъ съ Болгаріи.** [20]). Въ похвално-то слово св. Кириллу отъ Климента четемъ: .... **и весь церковныи законъ прѣложижа, отъ Греческа въ свой имь ѧзыкъ предаста.**

4) Още въ 17-тіи вѣкъ единъ Русинъ (Арсеній Сухановъ) е слушалъ на света гора едно преданіе, че св. Кириллъ и Методіи сѫ были родени *отъ отца Болгарина и матери Грекини* [21]).

---

[19]) О времени происхожденія Славянскихъ письменъ, Москва 1855.

[20]) Извѣстія 2 Отд. Академ. наукъ т. VI, вып. 5. —

[21]) Службы св. Славянскимъ апостоламъ-Профессора В. И. Григоровича стр. 99.

ГЛАВА ВТОРА.

Начало-то на Блъгарска-та цьрква, расира-та за нѣѭ между Римскіи и Константинополскіи прьвосвещенници. Наредба-та на Блъгарска-та цьрква во врѣме-то на царя Бориса.

Ные видѣхме, че още въ 6-тіи вѣкъ е имало доста Славено-Блъгаре покрьстени; тѣхній брой отъ година на година се е умножавалъ, тъй що-то кждѣ начало-то на 9-тіи вѣкъ почти всички-тѣ Славено-Блъгаре въ Южна Македонія, въ Тессалія и Епиръ, а отъ части въ Еллада и Пелопонесъ сѫ были вѣче Христене. Но като нѣмахѫ още никакви свои книги, нито пакъ свое писмо, и принѫдени сѫ были да слушѫтъ Богослуженіе-то си по Грьцки, тѣ не съставяхѫ особно цьрква, а се считахѫ между духовно-то стадо на Грько-Византійска-та цьрква. — Блъгарска-та цьрква се поеви само въ срѣда-та на 9-тіи вѣкъ. — Въ 861 година [1]) Блъгарскіи царь Борисъ прія христова-та вѣра и като ѭ припозна за главна вѣра въ царство-то си, повели на бояре-тѣ си и на всички-тѣ си подданници да ѭ пріемѫтъ и тѣ. — Само тогава кога се покрьстихѫ тѣзи Славено-Блъгаре, които съставяхѫ особно политическо тѣло, само тогава можи да се поеви и Блъгарска-та цьрква *). —

---

[1]) Въ тази година относѭтъ покрьстваньето на Бориса повѣче-то учени, като на пр. Шафарикъ, О. М. Бодянски, С. Н. Палаузовъ, А. Ѳ. Гилфердингъ и пр. —

Assemani (Cal. Eccl. Universae, Римъ 1755, III p. 120) доказва, че Борисъ се е крьстилъ въ 865 г.

Ученнiи профессоръ Лавровски показва пакъ на 864 г. — В. Кириллъ и Меѳодіи Харьковъ 1863 стр. 87 и слѣд. —

*) Ные считаме не нуждно да излагаме подробно Исторія-та на царь Борисово-то покрьстванье и на негови-тѣ старанія за покрьстванье-то на Блъгарско-то царство. За този предметъ имаме на Блъгарски езыкъ доста подробни списанія.

Случи се тъй що-то Българска-та църква се поеви въ такова врѣме, когато въ вселенска-та христова църква бѣше избухнала една прискърбна распра, распра, която неможи да не закачи и новоявленна-та Българска църква. Поради това ные трѣба да кажемъ нѣколко рѣчи за неѭ.

До онова време главни-тѣ священноначалници, сирѣчь патріарси-тѣ, се считахѫ равни по между си като еднакви духовни глави на Христово-то стадо. Нѣмаше по между имъ ни единъ, който да имаше по́-голѣма власть отъ други-тѣ или пакъ нѣкаква си правдина надъ тѣхъ. — Всеки управляваше подчинени-тѣ нему църкви самовластно, а кога се явяваше нѣкакъвъ общъ за всички-тѣ въпросъ, тѣ се сбирахѫ на съвѣщаніе и рѣшавахѫ го съборнѣ, — Но въ 9-тіи вѣкъ Римскіи патріархъ съсъ свое-то чрезмѣрно властолюбіе растури това духовно равенство между патріарси-тѣ, и заедно съ това расклати духовно-то единство въ Вселенска-та църква. — Папа Николай I, който сѣдя на Римскіи патріаршески престолъ отъ 858 до 867 г. изъяви притязанія, че Римскіи патріархъ има врьховна власть надъ вселенска-та църква и че негови-тѣ рѣшенія имѫтъ по́-голѣма сила отъ рѣшенія-та на други-тѣ патріарси, макаръ бы ще и отъ събори-тѣ. Като исказа такива притязанія, Николай поиска отъ други-тѣ патріарси да го припознаѭтъ за свой глава и безпрекословно да се подчинявѫтъ на негови-тѣ повелѣнія. — Освѣнь тѣзи властолюбиви притязанія, Николай припозна новъ единъ догматъ въ Христова-то ученіе, догматъ съвсѣмъ противенъ на Евангелска-та истина сирѣчь, че духъ свети происходи не само отъ Бога-Отца но и отъ Бога-сына (filioque). Николай искаше отъ Въсточни-тѣ патріарси да пріемнѫтъ и тѣ този догматъ, а токожде и други нѣкои измѣненія, които Римска-та църква бѣше напра-

вила въ съборни-тѣ и апостолски постановленія и цьрковни обряди. —

На Константинополскіи патріаршески престолъ сѣдѣше тогава знаменитіи съсъ своя-та ученность патріархъ Фотіи. Той возстана противъ властолюбіе-то Николаєво и противъ нововведенія-та на Римска-та цьрква, и ги изобличи съсъ свое-то пламенно слово, като показа тѣхно-то противурѣчіе съ апостолски-тѣ и съборни постановленія. Отъ-това се вдигна голѣма распра между тѣзи двама патріарси, които освѣнъ гдѣ-то недостойно обличавахѫ, нъ още и проклинахѫ, афоресвахѫ единъ другиго †). —

Въ такова прискърбно въ исторія-та на Вселенската цьрква врѣме се появи Блъгарска-та цьрква, която съсъ свое-то появяванье още пó-вѣче увеличи распрата между Римскіи и Константинополскіи патріарси, защо-то всяки отъ тѣхъ искаше да подчини на себе си този новонасаденъ виноградъ Господенъ. — Прьви-тѣ проповѣдници и насадители на Христова-та вѣра въ Блъгарско-то царство се испратихѫ отъ патріархъ-тъ Фотіи, кого-то Блъгарска-та цьрква испрьво припозна за свой духовенъ пастырь и отецъ. — Фотіи, като гледаше на

---

†) Въ 858 г., отъ патріаршескіи престолъ въ Константинополь быде сваленъ патріархъ Игнатій и на негово мѣсто поставихѫ Фотія, който до тогава не бѣше духовно лице, а се намираше на свѣтска служба. Една голѣма часть отъ Источно-то духовенство не се съгласи да припознае Фотія за патріаръ и стоеше за Игнатія. Оттова произлѣзе едно раздвоеніе между духовенство-то на Източна-та цьрква. За да прекѫсне това раздвоеніе, Константинополско-то правителство се обрънѫ къмъ папа-та и го побуждаваше да помогне съсъ свое-то посредничество за умиротвореніе-то между тѣзи пáртіи. Папа-та побръза да се намѣси, но не като миротворецъ, а като судія, комуто принадлежи най высока власть и най върховніи сѫдъ. При появяваніе-то на такива до тогава не видвани притязанія, источно-то духовенство забрави своя-та домашна распра и се съедини съ Фотія, който се въоружи противъ тѣзи беззаконни притязанія. Тъй се начена велика-та тази распра!

новопросвѣтени-тѣ Блъгаре, като на свои чада, грижѣше се за тѣхно-то духовно просвѣщеніе, пращаше въ Блъгарія священници, които учехѫ Блъгарскіи народъ извършахѫ Христіанско-то Богослуженіе по Блъгарски-тѣ книги, които бѣхѫ вѣче написани отъ свети-тѣ Солунски братіе. Самъ Фотіи написа нѣколко писма на Бориса, въ които го поучаваше и настаняваше въ Евангелски-тѣ истини. Всичко отиваше добрѣ до 866 година. Отъ-тогава ные гледаме вѣче Бориса да иска да се отметне отъ Фотія и да заврьзва сношенія съсъ неговіи противникъ, съ Николая. —

Пита се каква причина го накара да постѫпи тъй?

Католически-тѣ историци не се затрудняватъ да дадѫтъ отвѣтъ на този въпросъ. Тѣ утвьрдявѫтъ, че Борисъ и негови-тѣ Блъгаре видѣли, че ученіе-то на Константинополскіи патріархъ не было истинно, и за това се обрънѫли къмъ Римскіи патріархъ, та отъ него да земѫтъ истинно-то Христово ученіе. — Смѣшно нѣщо е да мысли човѣкъ, че токо-що покрьстенни-тѣ Блъгаре сѫ знаяли Богословіе-то и каноническо-то право до такава стъпень, що-то сѫ могли вѣче да рѣшавѫтъ, кой отъ скаранни-тѣ патріарси е былъ правъ, а кой не.

Причини-тѣ на Борисово-то отметванье отъ Фотія сѫ были съвсѣмъ други. „Блъгарскіи царь", казва единъ безпристрастенъ изслѣдователь, „по своя-та сила и мо„гѫщество е стоялъ на онова време много по́-горѣ отъ „Византійскіи императоръ. И това нѣщо като е добрѣ съ„знавалъ, той не е можилъ да допусне, що то земля-та „му да зависи, макарь бы ще и въ духовно отношеніе, „отъ Имперія-та, на която той е гледалъ като на лесна „плячка" [2]. — Освѣнь тази причина, тукъ безъ съмнѣніе сѫ работили и Римски агенти, които въ голѣмо

---

[2]) Лавровскій-Кириллъ и Меѳодіи, Харьковъ 1863 стр. 100. —

количество сѫ были испратени тогава въ Блъгарія за да дѣйствовѫтъ тамъ противъ Константинополски-тѣ миссіонере. Патріархъ Фотіи право показва на тази Римска интрига, като говори: „*не се минахѫ и двѣ годинъ отъ както Блъгарскіи народъ сѫ обрънa към истинна-та вѣра, и ето че се явихѫ нечестивци и отвържници, които сѫ излѣзли изъ тьмы, защо-то сѫ исчадія запада*“ [3]) .... — Както и да е, ные видимъ, че Борисъ въ 866 год. заврьза сношенія съ Римска-та църква, не съ цѣль обаче да подчини кеи Блъгарска-та църква, както щемъ видимъ тутакъ-си.

Въ 866 година Борисъ испрати въ Римъ посолство съ писмо до Николая I [4]). Въ това си писмо той е просилъ да му се пратѫтъ истинни проповѣдници, „защо-„то“, говорило се е въ това писмо, „въ наша-та земя „сѫ надошли много проповѣдници отъ разни страни: „изъ Грьція, изъ Арменія и отъ други мѣста и ни учѫтъ „различно, та не знаемъ кому да вѣрваме“. — Но главна-та цѣль на това писмо се исказва въ слѣдующи-тѣ му думи: „*Не може ли и намъ да ни бѫде поставенъ единъ патріархъ?*“ Пó-на долѣ: „*Кой трѣбва да ни постави патріархъ-тъ?*“ Съ голѣма радость Николай I пріé това Блъгарско посолство, дохождanье-то на което му даде сладки надежди да утвьрди власть-та си въ широко-то Блъгарско царство, и въ исто-то време да унизи ненавистніи си Фотія. Въ отговоръ Борису той

---

[3]) Въ окружно-то си писмо (отъ 867 г.) къмъ источни-тѣ патріарси. — Epist. Phot. ed. Montácutius, London 1651.

[4]) Въ сѫщо-то време Борисъ е пратилъ посолство и до Германскіи краль Людовикъ Нѣмецкіи за да заврьже съ него пріятелство и да иска и отъ него достойни проповѣдници на Христіанска-та вѣра. Legati Bulgarorum Radesbonam (Регенсбургъ) ad regem venerunt dicentes: regem illorum cum populo non modico ad Christum esse conversum, simulque petentes: ut rex idoneos praedicatores christianae religionis ad eos mittere non differret. An. Fuldens. ad an. 866. —

побръза да испрати въ Блъгарія нѣколко епископи, отъ които сѫ извѣстни само двама: Павелъ Піомбинскіи и Формоза Портуанскіи. Заедно съ нихъ той написа твърдѣ подробно наставително писмо за Бориса, въ което подробно отговаря на всяки единъ неговъ въпросъ [5]). На въпроси-тѣ му за Блъгарски патріархъ отговаря слѣдующе-то: „За това не може да се каже нищо опредѣ„лително, до гдѣ не сѫ врьнѫтъ отъ васъ наши-тѣ по„сланници. За сега задоволѣте се съ епископъ, та че по„слѣ, кога-то се распространи у васъ Христіанство-то, „и се поставѫтъ още нѣколко епископи, тогава ще да „може да се избере единъ, ако не за патріархъ, а то „поне за архіепископъ". — Борисъ не се задоволи съ този папски отговоръ. Незабавно той прати втори пѫть въ Римъ за да иска, ако не патріархъ, а то поне архіепископъ да му се постави тутакъ-си, и да се постави за такъвъ именно Формоза (Formosum vita et moribus episcopum sibi dare archiepiscopum rex expetiit [6]). Не е мѫчно да разбере человѣкъ причина-та на това бръзанье Борисово. Като съгледа, че папа-та не тъй лесно ще се съгласи да му постави Патріархъ, Борисъ прибръза пó-скоро и архіепископъ да вземе. Той е смѣталъ, че тогава, съ помощь-та на архіепископъ-тъ си, пó-лесно ще ся сдобые и съ патріархъ. [7]). За това нѣщо той се е былъ нагласилъ съ *Формоза,* — нъ отъ тьнкіи умъ на папа Николая не можи да се скрые тайна-та мысль Борисова. Незабавно той отдалечи Формоза изъ Блъгарія, и испрати тамъ двама нови епископи: Доми-

---

[5]) *Responsa et consulta Bulgarorum* in Collect. Concil. Mansii XV, p. 401 seq. Нѣкои отъ тѣхъ сѫ напечатани по Блъгарски въ Книжици-тѣ.

[6]) *Anastas. Bibliothec.* De vitis pontificor. romanor. Parisiis p. 421. —

[7]) Лавровскіи, Кир. и Меѳод. стр. 114.

ника Тривизскаго и Гримуалда Полимартійскаго заедно съ много священници и нови проповѣдници [8]). Борису написа, че не може му постави за архіепископъ Формоза (quia ipsum Formosum plebem dimittere sibi creditam non opportebat), и му предлага да си избере за такъвъ едного отъ новоиспратенни-тѣ до него епископи: Тривизскіи или Полимартійскіи. — Ако Борисъ наистина да желаеше само архіепископъ, той трѣбаше съ благодарность да пріемне това предложеніе Николаево, а ные гледаме съвсѣмъ друго. Новоиспратенни-тѣ до него епископи по свой-тъ характеръ и голѣмо смиреніе предъ папа-та не се годѣхѫ за негова-та главна цѣль, и ето че въ тази иста-та година той испрати въ Римъ третье посолство за да иска за Блъгарски архіепископъ ако не Формоза, а то діакона Марина [9]). — Това посолство не завари живъ Николая I, който тогава на скоро бѣше умрѣлъ (13 Ноемвр. 867 г.). Неговъ-тъ наслѣдникъ Адріанъ II такожде се боѣше да испълни воля-та Борисова, и на мѣсто *Формоза* или *Марина*, прати му на огледванье за архіепископъ нѣкого си Силвестра [10]). Силвестръ още пó-малко се понрави Борису. Той не гó пріе и го врьнѫ въ Римъ заедно съ преждепратенніи Доминикъ Тривизскіи. А на папа-та написа послѣденъ пѫть и доста енергично за да му испрати Формоза или Марина. Това негово писмо обезпокои Адріана, който пробръза да му прати твьрдѣ ласкателно писмо, въ което

---

[8]) . . . non pauci coram se probavit presbyteros et quos dignos reperit, praedicationis gratia in Bulgariam direxit. — Anastasius p. 422 у Assemano II, 172. —

[9]) Този діаконъ Маринъ испослѣ се въскачи на папскіи престолъ подъ име Стефанъ . . . . . Той бѣше дохождалъ веднѫжъ въ Блъгарія, гдѣ то Борисъ го бѣ опозналъ, като сгоденъ за свои-тѣ планове.

[10]) Summus Pontifex Silvestrum quendam Bulgaris eligendum direxit. Anast. Bibl. 232—233.

между друго му извѣстява, че е готовъ да постави за Блъгарски архіепископъ, кого-то Негово царско благочестіе и да избере, само да не бѫде Формоза и Маринъ [11]). Борисъ видѣ отъ този отвѣтъ, че мѫчно ще може да си достигне цѣль-та чрезъ папа-та и побрърза да прекѫсне свои-тѣ сношенія съ него. —

Въ 867 год. на Императорскіи престолъ въ Константинополь сѣдна Василіи Македонски, който уби прежніи Императоръ и благодѣтель свой Михаилъ III. [12]). Патріархъ Фотіи има доволно дързновеніе да изобличи този похититель на Императорскіи престолъ зарадъ негово-то цареубійство. Разгнѣвенъ отъ това, Василіи събори отъ патріаршескіи престолъ Фотія и въскачи на него слабохарактернаго Игнатія. Отъ ненавистъ ли къмъ Фотія, или пакъ защо-то наистина желаеше да се прекѫсне распра-та между Римъ и Константинополь, Императоръ Василіи се съгласи да събере съборъ, който да отсѫди Фотія за негово-то дрьзновенно обнасянье къмъ Римска-та църква, и да даде край на църковна-та распра, която той, Фотіи, начена съ властолюбивіи Николай I. Премникъ-тъ Николаевъ, Адріанъ II съ голѣма радость прія извѣстіе-то за паданье-то на Фотія, този несъкрушимъ врагъ на Римско-то властолюбіе, и побръза да прати въ Константинополь свои представители на съборъ-тъ. По повелѣніе-то на Василія пристигнахѫ тамъ представители и отъ други-тѣ патріарси и много други духовни лица. — Въ начало-то на Септемврія 869 г. се наченахѫ съвѣщанія-та на този знаменитъ съборъ, който се продлъжава около шесть мѣсеца. На него всичко

---

[11]) Quibus (Bulgaris) inter nonnulla rescripsit ut quemcunque nominatim devotio regalis exprimeret, eum sine dubio pontificalis provisio Bulgaris archiepiscopum commendaret, Marino excepto atque Formoso Anast. p. 233.

[12]) Виж. Погледъ врьхъ происх на Бл. народъ. —

отиваше къмъ съврьшенно замиряванье между Римъ и Константинополь, но изненадѣйно се появи Блъгарскіи цьрковенъ въпросъ, който направи това примиреніе не възможно. Работа-та стана тъй. — Около свршокъ-тъ на съборни-тѣ съвѣщанія пристигнахѫ въ Константинополь посланици отъ царя Бориса; то бѣхѫ: сродникъ-тъ Борисовъ *Петръ*, който ходи и въ Римъ во време-то на сношенія-та съ папа-та, и още двама бояре [13]). Императоръ Василій ги посрѣщна съ голѣмъ почетъ и ги введе на съборъ-тъ, гдѣто имъ се даде такова почетно мѣсто, каквото и на посланници-тѣ на Нѣмскіи Императоръ, Людовикъ. Четыри дни слѣдъ свршаніе-то на съборни-тѣ съвѣщанія, когато членове-тѣ му се готвѣхѫ вѣче да се разъидѫтъ, тѣ изненадѣйно быдохѫ свикани отъ императоръ-тъ на ново засѣданіе, което се събра на 3 марта 870 г. На това засѣданіе доде Петръ, и като се поклони на отци-тѣ, каза имъ слѣдующи-тѣ думи: „До сега ные бѣхме езычници и „токо прѣди малко врѣме познахме истиннаго Бога Јисуса Христа. А за да не сѣдимъ въ заблужденіе, ные „желаемъ да узнаемъ отъ Васъ, представители на велики-тѣ патріарси: на коя цьрква ные принадлежимъ?“ [14])

Поразени тъй нечаянно отъ това предложеніе Петрово, представители-тѣ на Римскіи папа отговарьѫтъ уплашено: „Разумѣва се, че на св. Римска цьрква, на „която чрезъ тебе, Петре, се подчини твой-тъ Господарь за едно съ народъ-тъ си, и отъ която вые просихте и добыхте вѣче духовни учители.“

---

[13]) Тѣ сѫ, види се, сѫщи-тѣ, до които, както ще видимъ по́-долѣ, преемникъ-тъ Адріановъ, Јоаннъ VIII писа едно писмо. Тамъ тѣ сѫ названи: Cerbula et Sundicus, вѣроятно-Царвулъ и Сѫдикъ.

[14]) Описаніе на този съборъ е оставилъ Анастасіи Библіотекарь, който и сами е присѫтствовалъ тамъ. Напечатано е това описаніе у Mansii Coll. Concil. XVI стр. 1—207. —

,,То е истина, възрази Блъгарскіи посланецъ, гдѣ ,,то вые казвате, че ные просихме отъ Римска-та църква ,,священници, които добыхме и до сега ги имаме, но не ,,е ли по́-добрѣ сега като има тука и представители отъ ,,други-тѣ патріарси съсъ тѣхъ да поговорите: на коя ,,църква е по́-законно да принадлежимъ ные: на Рим-,,ска-та или на Константинополска-та.“ — Римски-тѣ представители не сѫ давали ни за́ рѣчь да ся разглежда този въпросъ на съборъ-тъ. Но Источни-тѣ отци безъ да слушѫтъ тѣхніи протестъ, обрънахѫ се къмъ Блъгарски-тѣ посланци съ тѣзи думи: ,,*Когато вые поко-*,,*рихте тази земля* (terram illam, Блъгарска-та сирѣчь) ,,*кому тя принадлежеше и какви священници тамъ за-*,,*варихте Грьцки или Латински?* Петръ отговаря:“ ные това свое отечество (patriam illam) добыхме съ орѫжіе-то си отъ Грьци-тѣ, и заварихме въ нея не Латински, но Грьцки священници. — ,,А когато е тъй, отсѣкохѫ Въсточни-тѣ отци,“ то е ясно, че тази страна е была и трѣбва да бѫде подчинена на Константинополски патріархъ. — (Si sacerdotes grecos ibi reperistis, manifestum est, quia ex ordinatione Constantinopoleos illa patria fuit). —

Римски-тѣ представители при това рѣшеніе много глъчахѫ (clamantes dixerunt), нъ работа-та се свръши. Борисъ се отметна отъ Римска-та църква и се прилѣпи пакъ къмъ Константинополска-та, която побрърза да испълни негови-тѣ желанія, да не бы той да има поводъ да се обръща пакъ къмъ Римъ. — Патріархъ Игнатіи постави на Блъгаре-тѣ архіепископъ, който освѣнь гдѣто е признавалъ вселенскіи патріархъ за свой духовенъ началникъ, во всичко друго е былъ почти самостоятеленъ управитель на Блъгарска-та църква по всичко-то Блъгарско царство. — Въ Константинополь него го сѫ считали второ лице слѣдъ патріархъ-тъ, и кога-то му се е

случвало да доходи въ столица-та на Византійскіи Императоръ и да присѫтствова тамъ въ Цьрковни или придворни събранія и тържества, отстѫпяли му се всякога прьво мѣсто слѣдъ патріархъ-тъ. — Папскіи легатъ Гримоалдъ бѣше принѫденъ да остави Българія, безъ да чака разрѣшеніе за това отъ папа-та, и да изведе съсъ себе си всички-тѣ латински дѣлатели изъ новонасаденніи Блъгарски духовенъ виноградъ. — Въ Римъ той расказваше, че Блъгаре-тѣ съсъ сила го изгонили. —

Преемникъ-тъ Аддріановъ, папа Јоаннъ VIII се отрѣче отъ нѣкои притязанія Николаеви, съгласи се даже да исхвърли изъ Символъ-тъ на вѣра-та filioque (*и отъ сына*), само за да може да предума Всточни-тѣ отци да му отстѫпѫтъ Българія, нъ тѣ останахѫ не преклонни въ свое-то рѣшеніе. Тогава той се обрънѫ къмъ Блъгаре-тѣ и нѣколко пѫти писа Борису (ad gloriosum regem Bulgarorum), а также и на по́-прьви-тѣ му съвѣтници [15]). Ето на пр. какво пише той Борису въ едно писмо отъ 882 г.

,,Додѣте си пакъ на свой-тъ умъ, умилостивѣте се ,,(redite ad cor)...... Вые знаете, че блаженніи апо- ,,столъ Петръ прія ключове-тѣ отъ царство-то небесно ,,отъ Господа Јисуса Христа, и че не́му се даде власть ,,да го отваря за вѣрующи-тѣ, а пакъ зарадъ други ,,тѣ да го затваря. А съ тази власть сега като се пол- ,,зоваме ные.......... Сего ради, любезнѣйшее чадо, ,,побрързайте да се исправите, защо-то постѫпихте не- ,,справедливо. Извѣстѣте ни колко е възможно по́-скоро ,,чрезъ Вашъ посланникъ, какво искате да се поправи ,,отъ наша страна. Съ Божія-та помощь, ные ще испъл-

---

[15]) Извлечен. изъ тѣзи писма сѫ напечатани въ Calendaria Ecclesiae Universae-*Assemani*, Romae 1755 t. II. p. 266—274.

„нимъ всичко, кое-то се потрѣбва зарадъ Ваше-то испра-
„вленіе (vestrae correctionis)“.

Борисъ прія нѣколко такива писма, и отговаряше на тѣхъ твьрдѣ почтително, по нѣкога е пращалъ и подарки на папа Јоанна, нъ посланникъ не му прати, нито пакъ имаше вѣче потрѣба да заврьзва тѣсни сношенія съсъ Римъ. — „Съ такъвъ начинъ исчезна и всяка надежда за папа-та, че ще да може пакъ да въстанови власть-та си въ Блъгарія [16]).

Като се отърва отъ папски-тѣ интриги и се помири съ Византіицитѣ, Борисъ обрьна всичко-то си вниманіе на внѫтрешни-тѣ дѣла въ новопросвѣтено-то си царство, особно на црьковно-то устройство и христіанско-то просвѣщеніе на свой-тъ народъ [17]). Въ седемь отъ по́-главни-тѣ Блъгарски градове той въздвигна на свое иждивеніе по една съборна црьква, [18]) боере-тѣ му и общини-тѣ Блъгарски ревностно подражавахѫ на неговіи при-

---

[16]) Engel Gesch. der Bulg. p. 342.

[17]) Hic Princeps omnem sibi subditam Bulgariam septem catholicis (не въ сегашенъ смыслъ католически, но каѳолически, въ смыслъ на вселенска-та църква) templis cinxit. Vita S. Clementis изд. Миклошича 1847 г. гл. XX и XXIII. —

[18]) Считаме за нелишне да приведемъ тука и слѣдующе-то свидѣтелство отъ единъ Блъгаринъ, съвременникъ Борисовъ:

Азъ юсмь ѿ ꙗзыка новопросвѣщенаго Блъгарьскаго, юго же Богъ просвѣти свѧтымъ крьщениемъ въ снꙗ лѣта избраникомь своимь Борїсомь, юго же нарекоша въ ст҃мь крьщеньи Михаила, иже силою Хр҃вою и знаменїюмь кр҃тнымь побѣди цѣпѧныи и непокоривыи родъ Болгарскы и омраченыѧ срьдца злокозныимь диаволимь дѣиствомь, свѣтомь благоразумїꙗ просвѣти и отъ тьмныхъ и лестьныхъ и смрадныхъ и Богомерзскыхъ жертвъ отврати и изведе ꙗ отъ тьмы на свѣтъ отъ льсти и кривды на истиноу, и смраднаꙗ брашна и нечистаꙗ отверже и требища ихъ разсыпа, оутвьрди ꙗ ст҃ыми книгами въ правовѣрноу вѣроу крь-

мѣръ, и Блъгарска-та земля се покри съ хубави Христіенски храмове, въ които Блъгарскіи народъ слушаше Евангелско-то слово на матерніи си езыкъ. Духовно-то просвѣщеніе въ Блъгарія особенно напредна, когато въ 855 год. додохѫ тамъ нѣколко достойни ученици на св. Кирилла и Методія. Тѣ по́-напрѣди бѣхѫ отишли заедно съсъ свои-тѣ учители въ Чехо-Моравія да распространявѫтъ Славенско-то Богослуженіе, гдѣто се и намира́хѫ до смьрть-та на Методія, 6-ти априлія 885 г. Но кога-то този столпъ на Славенско-то благочестіе се престави, Латино-Римски-тѣ миссіонере превьрнахѫ на своя страна Моравскіи князь Святополкъ и го подговорихѫ да ги изгони изъ царство-то си. Избити, измѫчени отъ гладъ, свети-тѣ исповѣдници додохѫ въ Блъгарія, гдѣ-то ги посрѣщнахѫ като *возжделенни госте.* Тѣ бѣхѫ мѫжье благочестиви, праведни и при това твьрдѣ образовани. Съ тѣхна-та дѣятелность духовно-то просвѣщеніе Блъгарско скоро тръгна на прѣдъ и, както ще видимъ по́-надолѣ, принесе голѣмъ, безцѣненъ плодъ.

При Бориса още сѫ турна начало и на Блъгарската Іерархія. —

Грько-Римски-тѣ лѣтописци не называтъ име-то на 1-віи Блъгарски архіепископъ. Това е дало поводъ на много разни излѣдованія, които сѫ извадили невѣрни заключенія [19]). — Ные сега за вѣрно знаемъ, че

стьıанскую, приведъ св. Ӏосифа архіепископа, иныхъ оучителıа и наказателıа и създа цркви и монастырıа, и постави епископы, попы, игоумены, да оучать и правѧть людии его на Бжи поуть . . . . . . — Този разсказъ се намира въ единъ рѫкописенъ прологъ отъ 14-тіи вѣкъ, който се намира въ библіотека-та на Тр. — Сергіевска-та Лавра (около Москва). — О вр. Пр. Сл. П. Професcора Бодянскаго стр. 358.

[19]) Бароній и Поджи доказватъ, че прьвіи архіепископъ

този архіепископъ е былъ св. Јосифъ: това го свидѣтелствова единъ Блъгаринъ, съвременникъ Борисовъ. „Борисъ. казва той. югоже нарекоша въ св. крьщеньи Михаилъ, ... оутвьрди ıа (Блъгаретѣ) свѧтыми книгами въ православноу вѣроу Крьстьıанскую, приведъ св. Іосифа архіепископа, иныхъ оучителıа и наказателıа . . . . . и постави юпископы, попы, и гоумены, да оучать . . . . . [20]). Въ Борисово-то врѣме се споменува единъ архіепископъ, Агатонъ Моравскіи (Moraborum archiepiscopus [21]). Моравскіи той се е называлъ не отъ великата Моравія (Чехо-Моравія), нъ отъ Блъгарска-та Моравія, т. е. отъ тази Блъгарска область, коя-то е лежала покрай р. Срьбска и Блъгарска Морава, и въ коя-то сѫ живѣли Блъгарски-тѣ племена: *Кучеване* Браничевци и Мораване [22]). Види се, че Агатонъ е архіепископствовалъ въ тази Блъгарска область, но въ какво отношеніе е былъ къмъ главніи Блъгарски архіепископъ, на кого-то тронъ-тъ трѣбва да се е находилъ въ столичніи градъ, за това нищо не може да се каже [23]).

Когато ученици-тѣ и помощници-тѣ на св. Кирилла и Методія, като быдохѫ изгонени изъ Велико-Моравско-то царство, се врьнахѫ въ Блъгарія, Борисъ избра едного отъ тѣхъ, св. Климента, и го постави духо-

---

Блъгарски се е называлъ Теофилактъ; Ле-Кіенъ опровьргава тѣхно-то мнѣніе и доказва, че той былъ Гавріилъ, което обаче такожде не е вѣрно, защо-то ные добрѣ знаемъ, че този Гавріилъ е былъ само епископъ, но не и архіепископъ. Ассемани пакъ утвърждава, че прьвъ Блъгарски архіепископъ е былъ Агатонъ, за кого-то споменуваме по долѣ. Псячевичъ отъ всички-тѣ тѣзи мнѣнія пріема Бароніево-то, и то не като достовѣрно, но dum certiora nobis affulgeant. Виж. Historia Serbiae 78, 79.

[20]) Виж. б. 19.

[21]) Тъй е подписанъ той на Фотіевъ-тъ съборъ въ Константинополь въ 879 год.

[22]) Виж. Погледъ врьхъ происх. на Бл. нар.

[23]) Виж. Псячев. р. 79. Ассемани мысли, че той трѣба да е былъ прьвіи Блъгарски архіепископъ.

венъ началникъ надъ третья-та часть отъ царство-то си τὸ τρίτον μερος τῆς Βουλγαρικῆς βασιλείας, ἤγουν ἀπὸ Θεσσαλονίκης ἄχρις Ιεριχῶ καὶ Καννίνων. [24]). То е была Юго-Западна-та половина на Македонія, която ся е наричала Кутмичевица [25]). Единъ Грьцки паметникъ называ св. Климента архіепископъ Блъгарскіи. Но да ли той е управлявалъ и всичка-та Блъгарска цьрква, за това также не може да се каже опредѣлително. — По всички-тѣ тѣзи свидѣтелства може да се сѫди, че въ Блъгарско-то царство при Бориса едновременно трима архіереи сѫ носили архіепископско званіе, отъ които единъ е светителствовалъ въ Западна-та часть, *Моравскіи*, други въ Юго-Западна-та (въ Македонія) *Тиберіополскіи* или *Величскіи* [26]), а третіи и нáй-главніи въ Источна-та, и е ималъ тронъ-тъ си въ столичніи градъ *Преслава*. Отъ Блъгарскитѣ епископи при Бориса знаемъ само: *Гавріилъ Охридскіи*, който е присѫтствовалъ на Фотіевъ-тъ соборъ въ 879 г. и *Сергѣй Бѣлградскіи*, за когото се споменува въ едно писмо на Папа Јоаннъ VIII до Бориса. —

ГЛАВА ТРЕТЯ.

Учрежданье-то на 1-ва-та Блъгарска патріаршія и неина-та исторія до 1018 год. Пренасянье-то на Патріаршескіи престолъ въ Охрида.

Въ 10-тіи вѣкъ и тѣзи слаби врьзки, съ които Блъгарска-та цьрква се подчини на Константинополскіи

---

[24]) Οἱ αρχιεπισκοποι τῆς Βουλγαρίας. За този паметникъ ные щемъ споменемъ пó-надолѣ. —

[25]) Палаузова, Вѣкъ Болгар. царя Сим. 31.

[26]) Тъй поне се е титулиралъ св. Климентъ. Κλήμης, γενόμενος ἐπίσκοπος Τιβεριοπόλεως ἤτοι Βελίκας. Тиберіополь или Велика е былъ на мѣсто-то на сегашна Струмица. —

патріархъ въ 870 г., сѫ были вѣче скѫсани. Ные намираме въ онзи вѣкъ Блъгарска-та цьрква съвсѣмъ самостоятелна, управляема отъ свой патріархъ. Това го подтвьрдявѫтъ не само наши-тѣ паметници, но также и Грьцки-тѣ и Латински-тѣ [1]). Не се знае само подробно, съ какъвъ начинъ Блъгарска-та цьрква се сдоби съсъ такова преимѫщество, и въ коя именно година, и поради това сѫществувѫтъ разни тълкованія и мнѣнія между изслѣдователи-тѣ и на този предметъ. Едни мыслѭтъ, че това е станѫло още при Бориса, други намѣрвѫтъ че неговіи сынъ, Великіи Симеонъ е доставилъ тази честь на Блъгарска-та цьрква, трети пакъ показватъ на царуванье-то царь Петрово. — Отъ тѣзи тълкованія най достовѣрно-то е това, което относи учрежданье-то на Прьва-та Блъгарска патріаршія при Симеона [2]). Познати сѫ отношенія-та на този Блъгарски Императоръ (βασιλεύς) къмъ Византія. Съсъ свои-тѣ по-

---

[1]) Синодикъ царя Бориса, въ Временникѣ кн. 21. Ἀρχιεπίσκοποι τῆς Βουλγαριας у Дюканжа Fam. Byzant.

Epistola Innocentii III. изд. Балюзія.

Считаме не излишне, ако приведемъ тукъ изъ единъ Русски документъ отъ 17-тіи вѣкъ слѣдующи-тѣ думи за причини-тѣ, по които Блъгарска-та цьрква поиска да се отдѣли отъ Константинополска-та, „Греки златолюбія ради многія въ вѣрѣ неправды содѣ„ваху, и благодать божію .... на мздѣ продаваху .... къ Болгар„скому царю .... ихъ вселенскія патріархи изъ Цареграда митропо„литовъ и епископовъ на мздѣ поставляху, и того ради Болгар„скія цари отъ нихъ .... отступили, не благочестія бо рече отсту„пающе, но тѣхъ греческихъ властей среброλюбнаго нрава и непра„вды бѣгающе, и оттолѣ начаша поставленіе творить въ своей Бол„гарской землѣ своими Митрополиты“. —

Виж. у В. И. Ламанскаго. О Славян. рукоп. 118. —

[2]) Тѣзи писатели, които мыслѭтъ, че още при Бориса Блъгарія се е сдобыла съ свой патріархъ, тѣ основавѫтъ своето мнѣніе на едно свидѣтелство отъ Теофилакта архіепископа Блъгарскаго. — Този светитель, който е сѣдѣлъ на Охридскіи патріаршески тронъ въ начало-то на 12-тіи вѣкъ, въ едно свое писмо казва: ..... Ecclesiae, quam christianissimus illi Boryzes Bulgariae βασιλεύς unam et ipsam de septem Catholicis aedificavit .... (цьрква-та, която благочестивіи царь Борисъ направи една отъ седьмь-тѣ ка-

бѣди той стѣсни владѣнията ѝ, като отне отъ неѭ всичка-та Македонія и по̀-голѣма-та половина отъ Тракія. Два пѫти той превзима Адріанополь и малко му оставаше да пренесе столица-та си въ Константинополь. Нѣма никакво съмнѣніе, че Симеонъ, който съвсѣмъ потьмни слава-та на древна-та Византіиска имперія и до сама-та си смърть ѝ остана постоянно врагъ, нѣма никакво съмнѣніе, повтаряме, че той скѫса узи-тѣ, кои-то свръзвахѫ Блъгарска-та църква съ Константинополскіи патріархъ. При Симеона Блъгарскіи архіепископъ сѧ нарименова́ Патріархъ и станѫ на пълно независимъ Јерархъ. — За такова нѣщо е трѣбало да се даде благословеніе отъ други-тѣ патріарси. А знае се, че Константинополскіи испърво никакъ не се е съгласявалъ на това, и както ще видимъ, само при наслѣдникъ-тъ Симеоновъ припозна независимость-та на Блъгарска-та църква. — Симеонъ е былъ принѫденъ да земе за Блъгарски патріархъ благословеніе отъ Римскіи пръвосвещенникъ, както свидѣтелствова корреспонденція-та на Царя Јоанна I (Калоіонна) съ Иннокентіи III. Тамъ, въ тази корреспонденція сирѣчь, Блъгарскіи царь Јоаннъ говори за себеси да се е научилъ отъ стари-тѣ Блъгарски книги, че негови-тѣ предшественници Симеонъ, Петръ и Самуилъ получвали отъ Римскіи престолъ патріаршеско благословеніе (patriarchalem benedictionem).

ѳолически). Каѳолическа да не земе нѣкой за католическа, сирѣчь папищашка! Пеячевичъ (Historia serviae p. 73, 74), като смѣта, че на онова време е имало шесть автокефални църкви (Рим., Констант., Александр. Антіохіиск. и Кипрска-та), изъ това свидѣтелство Теофилактово изважда, че при Бориса и Блъгарска-та църква е станѫла като една отъ тѣхъ, седьма автокефална църква. — Това тълкованіе е съвсѣмъ криво: ные по̀-горѣ приведохме едно свидѣтелство изъ житіе-то на св. Климентъ, писано отъ сѫщаго Теофилакта, че Борисъ въздигнѫлъ въ Блъгарія 7 главни църкви (храмове). И *unam de septem* показва само че Охридска-та църква е была една отъ седемь-тѣ построени отъ Бориса църкви.

— Това сѫщо-то подтвърдява и папа Иннокентіи въ отговорни-тѣ си писма до Іоанна, като почърпнѫто отъ документи-тѣ, които сѫ се вардили въ Римскіи архивъ [3]).

Както споменѫхме, Константинополскіи патріархъ, испърво не се е съгласявалъ да припознае Бльгарска-та патріаршіа, но слѣдъ смърть-та на Симеона, и той ѭ припозна. Сынъ-тъ и наслѣдникъ-тъ Симеоновъ, царь Петръ (927—967) спріятели ся съсъ Византійци-тѣ и ся сродни съ Императоръ-тъ имъ, като се ожени за Марія, дъщеря-та на Христофора, внучка-та на Романа Лакапена, който управлевá Имперія-та като тесть на Константина Багренороднаго, отъ 919—944. — Слѣдствіе на това сближаванье на Блъгарскіи царски домъ съ Византійскіи бѣше и това, че Константинополскіи патріархъ съсъ съвѣтъ-тъ на Романа Лакапена припозна Блъгарскіи патріархъ въ лице-то на Блъгарскіи іерархъ, който въ онова време е сѣдѣлъ не въ Прѣслава, но въ *Дриста* (Силистра). — Единъ Грьцки паметникъ тъй свидѣтелствова за това:

Δαμιανὸς ἐν Δοροστόλῳ, τῇ νῦν Δρήστᾳ, ἐφ' οὗ καὶ ἡ Βουλγαρία τετίμηται αὐτοκέφαλος. οὗτος πατριάρχης ἀνηγορεύθη παρὰ τῆς βασιλικῆς συγκλήτου κελεύσει τοῦ βασιλέως Ρωμανοῦ του λακαπηνοῦ. —

(Даміанъ въ Доростоль, сега Дриста, при когото Блъгарія се почете за автокефална. Той се припозна за

[3]) Въ едно писмо Іоаннъ пише: „Азъ испытахъ стари-тѣ „наши писанія и книги (scripturas et libros), а такожде и закони-тѣ „(leges) на блаженнопочивши-тѣ императори, наши предшественници .... и намѣрихме въ тѣхъ, че Императори-тѣ Симеонъ „Петръ и Самуилъ сѫ добыли Царско достоинство и патріаршеско „благословеніе (coronam imperii eorum et patriarchalem benedictionem) „отъ св. божія Римска църква.“

Папа Иннокентіи му отговаря: „И ные, които пó-добрѣ познаваме тѣзи работи, пречетохме рачително наши-тѣ книги (regesta nostra), отъ които ясно се види, че.......“ Gesta Innoc. Balusii p. 52. —

патріархъ отъ царскіи синклитъ по повелѣніе-то на Императоръ-тъ Романъ Лакапенъ [4]).

Ето всичко що може да се каже сега за учрежданье-то на прьва-та Блъгарска патріаршія. Иноземни-тѣ писатели не ни сѫ оставили по́-подробни описанія за този предметъ, а пакъ наши-тѣ стари книги, въ които той е описанъ подробно, и за които свидѣтелствова Блъгарскіи царь Јоаннъ I, че ги е имало доволно, още не сѫ издирени. Ные не губимъ надежда, че въ скоро време ще се найде и за учрежданье-то на прьва-та Бл. патріаршія такова подробно описаніе, какво-то преди 15 годинъ се намѣри едно драгоцѣнно сказаніе за учрежданьето на 2-ра-та или Трьновска Блъгарска патріаршія [5]). —

Считаме за нужпо да разсѣемъ тука още едно заблужденіе, което отъ време до време пръскатъ Католически-тѣ писатели (клерикални-тѣ, разумѣва се).

Защо-то Симеонъ иска́ отъ папа-та благословеніе за Блъгарска-та патріаршія и признаніе за своѭ-тѫ императорска власть, то отъ това нѣкои заключавѫтъ, че Блъгарскіи царь се е подчинилъ заедно съ народъ-тъ си

---

[4]) Тѣзи, които тълкувѫтъ, че при царя Петра се е учредила прьва-та Блъгарска патріаршія, тѣ пакъ се опирѫтъ на това свидѣтелство. — Освѣнь горѣпоменѫты-тѣ доказателства ные тука ще обрънемъ тѣхно-то вниманіе на думи-тѣ τετίμηται и ανηγορεύθη. Глаголъ-тъ Τιμάω значи почитамъ, признавамъ честь-та на нѣкого (colo, aestimo), а пакъ глаголъ-тъ ἀναγορόυω = обявлявамъ, провъзглашавамъ (pronuntio). — И тъй това свидѣтелство доказва само, че Константинополскіи синклитъ е припозналъ Даміана за Блъгарски патріархъ, но не и това, че токо тогава е была учредена Блъгарска-та патріаршія. —

[5]) Ные не вѣрваме, че Фанаріоти-тѣ сѫ изгорили всички-тѣ древни книги Блъгарски. Знаемъ, че много отъ тѣхъ и досенова гніѭтъ по таване-тѣ и по, зимници-тѣ. Утѣшаваме се съ мысль, че наши-тѣ съотечественници, сега като разбирѫтъ вѣче важность-та на тѣзи книги, ревностно щѫтъ се вземѫтъ да ги трьсѫтъ и вардѫтъ като драгоцѣнни паметници за старипа-та ни.

пакъ на Римска-та църква, — нѣкои си пакъ го искарватъ, че е станѫлъ и католикъ. —

Прьво и прьво ные ще кажемъ, че на онова врѣме Христене-тѣ още не бѣхѫ се раздѣлили на католици и не-католици. Велика-та распра между Фотія и Николая не раздѣли всеконечно Вселенска-та църква на двѣ враждебни половини: на Источна и Западна. Наслѣдници-тѣ Николаеви и Фотіеви още двѣстѣ години управлявахѫ църква-та като единую, нераздѣлную. — По нѣкога тѣ се скарвахѫ, но пакъ малко или много се примирѣвахѫ: до формално, всеконечно раздѣленіе не доводѣхѫ работа-та. — Прѣзъ това врѣме не еднажь Византійски-тѣ Императори сѫ се обрѫщали къмъ Римскіи патріархъ за благословеніе или за нѣкои църковни дѣла. Тъй на примѣръ: Императоръ Левъ. VI, наслѣдникъ-тъ на Василія Македонскаго, се обрѫща къмъ папа-та и го проси да припознае за Константинополски патріархъ братъ-тъ му, по́-младіи сынъ на Василія Мак. — Втори пѫть този сѫщіи Императоръ се обрѫща къмъ папа-та да земе отъ него разрѣшеніе за да встѫпи въ четвьрти бракъ, защо-то тогавашніи Константинополскіи патріархъ Николай Мистикъ се противѣше на това [6]). Императоръ Романъ Лакапенъ, който управлева Византійска-та Имперія отъ 919 до 944, и той се обрѫща къмъ папа-та за да земе отъ него признаніе за сынъ-тъ си Теофилактъ, когото той постави на патріаршескіи престолъ въ Константинополь [7]). — Тъй исто и още нѣкои отъ Византійски-тѣ Императори имахѫ подобни сношенія съ Римскіи първосвещенникъ. Но това не показва, че тѣзи Императори сѫ припознавали папски-тѣ притязанія и но-

---

[6]) Geschichte der kirchlichen Trennung von A. Pichler I, 201—205. —

[7]) Ibid. I, 209, 210.

вовведенія. — Тъй исто е было и съ Блъгарски-тѣ царье: Симеона, Петра и Самуила, за които корреспонденція-та Іоаннова съ Иннокентія свидѣтелствова, че тѣ сѫ се обрьщали къмъ папи-тѣ за царско и патріаршеско благословеніе. — Че тѣ чрезъ това не сѫ подчинявали Блъгарска-та цьрква на папа-та и не сѫ пріемали негови-тѣ новизни, това нѣщо е вънъ отъ всяко съмнѣніе, и тъй е очевидно, щото ные не считаме за нужно да го подтвьрдѣваме съ всички-тѣ доказателства, които имаме за този предметъ. — Щемъ си позволимъ да приведемъ само слѣдующе-то. — Папа Іоаннъ 13 е сѣдѣлъ на Римскіи престолъ въ врѣме-то на Самуила, за кого-то рѣчена-та корреспонденція свидѣтелствова, че ималъ съсъ папа-та такива исто сношенія, както Симеонъ и Петръ (unus fuit Simeon, казва се тамъ, alter Petrus et Samuel). — А какво слушаме да казва този папа, съвременникъ-тъ Самуиловъ? Въ 971 год. той издаде една булла, въ коя-то дава позволеніе да ся повдигне Пражска-та Епархія (въ Чехія), ,,но, казва се въ тази папска булла" *не по обрядъ-тъ и ученіе-то на Блъгарскіи народъ или пакъ Русскіи и по славенскіи езыкъ*, а . . . . . (Verumtamen non secundum ritus aut sectam Bulgaricae gentis, vel Russiae aut Slavonicae linguae, sed . . . . . [7]). Ако да бѣше истина това, което тълкувѫтъ католически-тѣ историци за отношенія-та къмъ папа-та на Симеона, Петра и Самуила, въ такъвъ случай защо съвременніи тѣмъ папа щеше да предувардва Чешско-то синаство отъ Блъгарскіи обрядъ и ученіе (de ritu sectaque Bulgaricae gentis)? —

Столица-та на Блъгарскіи патріархъ во врѣме-то на Симеона и въ прьви-тѣ години на Петрово-то цару-

---

[7]) Regesta Bohemiae et Moraviae ed Car. Jar. *Erben*, Prague 1855, I, 29.

ванье е былъ Прѣслава, старіи Блъгарски Цариградъ. Но кога-то Русскіи князь Святославъ превзе този градъ и се задрьжа въ него нѣколко врѣме, то патріаршескіи престолъ както и Царскіи трѣбаше да се пренесе въ Дриста или Доростоль (Силистра). Дриста не много време быде столица царска и патріаршеска. Въ 971 г. слѣдъ смьрть-та Петрова, Јоаннъ Цимисхіи превзе Въсточна-та половина на Блъгарско-то царство и ѭ подчини на Византія [8]). Патріаршескіи столъ трѣбаше тогава да остави Дриста и да се пренесе въ западна Блъгарія или Македонія, гдѣто се съсредоточи тогава и политическіи животъ на Блъгаре-тѣ. *Великіи Самуилъ*, като се укрѣпи тамъ, въ кѫсо врѣме не само освободи подсебена-та отъ Јоанна Цимисхія Блъгарска область, нъ отне отъ Имперія-та още много области; тъй що-то Блъгарско-то царство при него заключаваше въ себе Тессалія, Епиръ, а по едно врѣме предѣли тѣ му се простирахѫ до Морея. — И всички-тѣ епархіи, които се заключавахѫ на това широко пространство, се подчинявахѫ на Блъгарскіи патріархъ, който имаше пребываніе-то си въ столичніи градъ Самуиловъ: прьво въ *Преспа* а послѣ въ *Лихнида* (Охрида). —

И тъй столица-та на прьва-та Блъгарска патріаршія се мѣнува нѣколко пѫти заедно съсъ столица-та на Блъгарскіи царь. Отъ Прѣслава въ Доростоль, а отъ тамъ въ Прѣспа и най-послѣ ся спрѣ въ Охрида, гдѣто както ще видимъ остана на длъго време. —

Отъ патріарси тѣ които сѣдяхѫ на Блъгарскіи Патріаршескіи престолъ отъ само-то му учрежданье и до

---

[8]) Въ споменѫтіи паметникъ Οἱ ἀρχιεπίσκοποι τῆς Βουλγ. се говори, че Іоаннъ Цимисхіи тогава е и унищожилъ Блъгарска-та патріаршія...... ὕστερον δὲ καθῃρέθη παρὰ Ἰωάννου τοῦ Τζιμισκῆ. Тава ще рече, че той е унищожилъ само неино-то сѣдалище въ Дриста, но не е можилъ да ѭ унищожи съвсѣмъ, макарь и да искалъ да направи това.

растурянье-то на 1-во-то Блъгарско царство, което се случи скоро слѣдъ Самуилова-та смьрть (1017 г.) сѫ ни извѣстни слѣдующи-тѣ: Патріарси Прѣславстіи: *Леонтіи, Димитріи, Сергіи и Григоріи.*

Освѣнь имена-та имъ и това, че тѣ сѫ светителствовали догдѣ Блъгарска-та столица се нахождаже въ Прѣслава, за тѣхъ ные нищо по̀вѣче не знаемъ.

Доростолскіи Диміанъ. При него Константинополскіи синодъ е припозналъ Блъгарска-та патріаршія. —

Германъ или Гавріилъ. Той е светителствовалъ при Самуила, и въ това именно врѣме, кога столица-та Самуилова се находѣше въ Водена и Прѣспа (ἐν Βοδενοῖς καὶ ἐν τῇ Πρεσπᾳ) ок. 995 г.

Въ Охрида:

Филиппъ. — Φίλιππος ἐν Λυχνίδῃ, τῇ πάλαι μεν Σασσαρίπῃ προσαγορευομένῃ, νυν δε Ἀχρίδῃ. *Јоаннъ.* — Ἰωάννης καὶ αὐτὸς ἐν Ἀχρίδῃ. —

За Јоанна ные знаеме по̀-подробно. Той е былъ родомъ отъ едно село Дьбре, край рѣка-та Дринъ (ἐκ Δεύρης). Прѣди да стане Охридски патріархъ, былъ е игуменъ въ единъ тамошенъ мънастырь, св. Богородица. Светителствовалъ е, види се, въ врѣме-то на царя Јоанна Владислава [9]). При него е паднѫло прьво-то Блъгарско царство, което съсыпа Императоръ Василіи II по прозваніе Българоубіецъ (Βουλγαροκτονος). Съ растурянье-то на 1-во-то Блъгарско-царство не се растури и 1-ва-та Блъгарска патріаршія, коя-то на дълго време се закрѣпи въ Охрида.

Считаме за нужно да разгледаме тукъ по̀-подробно, съ кой начинъ се утвьрди Българска-та патріаршія

[9]) Кедринъ споменува и за други единъ Блъгарски архіепископъ въ врѣме-то на Јоанна Владислава, който се е называлъ **Давидъ.** Βλαδιμηρὸς (Правитель-тъ па Южна Срьбія и зеть-тъ Самуиловъ)..... τοῖς ὅρκοις πιστεύσας Παρὰ τοῦ Ἰωάννου (Јоан. Влад.) δοθεῖσιν αὐτῷ δια Δαβίδ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας..... II, 463. —

въ Охрида. Този важенъ предметъ до сега не е разглежданъ основателно, и въ наша-та книжнина сѫществува твърдѣ криво мнѣніе за него. — Тълкувѫтъ нѣкой-си, че Охридска-та патріаршія има свое-то начало още отъ Императора Юстиніана, т. е. че тя иде отъ Прьво-Юстиніанско-то архіепископство. Това мнѣніе тѣ основаватъ:

1, На титулъ-тъ на Охридски-тѣ патріарси, които сѫ се называли архіепископи *Болгаріи и Первой Юстиніаніи.* — Ἀρχιεπίσκοποι τῆς Βουλγαρίας καὶ πρώτης Ἰουστινιανῆς.

2. На нѣкои историчеeки свидѣтелства, въ кои-то се говори утвърдително, че Императоръ Юстиніанъ е направилъ Блъгарскіи (Охридскіи) архіепископъ автокефаленъ (τον ἀρχιεπίσκοπον Βουλγαρίας ἐτίμησεν ὁ βασιλεύς Ἰουστινιανὸς [10]). Друго едно говори: Ο . . . Ἰουστινιανός . . . σπουδὴν . . . . . περὶ τὴν ἁγιωτάτην ἀρχιεπισκοπὴν Βουλγαρίας ἐπιδειξάμενος, ἥν δη καὶ πρώτην Ἰουστινιανὴν ἐκ τῆς οἰκείας κλήσεώς κατωνόμασεν, ἅτε δη οὖν πατρίδα ταύτην λοχών ...[11]).

И двѣ-тѣ тѣзи основанія не сѫ истинни. Охридски-тѣ патріарси сѫ захванѫли да се наричѫтъ архіепископи *първой Юстініаны* само отъ 13-тіи вѣкъ, а до това време, както въ Грько-Римски-тѣ, тъй и въ наши-тѣ, паметници сѫ се наричяли само Блъгарски архіепископи (ἀρχιεπίσκοποι τῆς Βουλγαρίας) archiepiscopi Bulgariae —). А какъ стана, гдѣ-то тѣ пріехѫ званіе-то *първой Юстиніаны* въ 13-тіи вѣкъ, за това ные ще видимъ въ една отъ слѣдующи-тѣ глави. — Исторически-тѣ свидѣтелства, които говорятъ, че Блъгарско-то архіепископскво въ *Охрида*, не е друго освѣнъ учреденна-та отъ Юстиніана архіепископія въ *Първа Юстн-*

[10]) *Theodorus Balsamon* въ коммент. на 2-ріи Константинополскіи съборъ. — Лингенталь 25. —

[11]) Σύνταγμα τῶν κανόνων изд. Rhallis et Potteis t. V, p. 266; Лингент. 27.

ніана, тѣзи свидѣтелства не могѫтъ издрьжа никаква критика. Когато Юстиніанъ учрьди Прьво-Юстиніанска-та архіепископія, Блъгарскіи народъ го още нѣмаше на Балканскіи полуостровъ. Токо 100 години слѣдъ Юстиніана тамъ быде основано Блъгарско-то царство, жители-тѣ на което бѣхѫ още езычници и нѣмахѫ потрѣба отъ цьркви и Іерархіи. Тѣхно-то дохожданье на Балканскіи полуостровъбыде гибелно за Юстиніанска-та архіепископія. [12]) Тѣ разсыпахѫ престолніи и́ градъ Прьва Юстиніана и загубихѫ Христіанска-та вѣра въ епархіи-тѣ и́ (per paganismum). Съ такъвъ начинъ Юстиніанова-та архіепископія исчезна въ 7-тіи вѣкъ, а въ които неини области можихѫ да се зачуватъ нѣкоя и друга цьрква, тѣ минахѫ въ власть-та на константинополска-та Іерархія. Ные видѣхме какво, слѣдъ покрьстванье-то на Блъгарско-то царство, Борисъ постави св. Климента да бѫде духовенъ пастырь надъ Югозападна-та чясть отъ Блъгарско-то царство, гдѣ-то се нахождахѫ нѣкога повѣче-то епархіи на Прьва Юстиніана. Ные ще имаме случай пакъ да поговоримъ за този блаженъ Блъгарски свѣтитель и още по́-добрѣ щемъ се увѣримъ, че въ епархіи-тѣ на Прьво-Юстиніанска-та архіепископія е трѣбвало отъ ново да се насаждава Христіанско-то ученіе и че тамъ тогава не е имало никаква спомень вѣче за Прьва Юстиніана и за неина-та духовна Іерархія.

Ные быхме могли да напомнимъ още нѣкои обстоятелства за опровьрженіе на тѫзи безъ-основна теорія, нъ считаме, че и тѣзи напомнуванія сѫ доста силни за да покажѫтъ, че между Охридска-та патріаршія и преждебывше-то архіепископство въ Прьва Юстиніана нѣма никаква каноническа или юридическа

---

[12]) Виж. 1-ва-та глава и Погледъ врьхъ происх....

связь. Охридска-та патріаршія не е была продълженіе на Прьво-Юстиніанска-та архіепископія, тя е непосредственна наслѣдница на учреденна-та при Симеона Блъгарска патріаршія, която както видѣхме, испрьво е имала столица-та си въ Преслава послѣ въ *Дриста*, а отъ тамъсе пренесе въ *Преспа* и най послѣ се утвьрди въ Охрида, гдѣ-то трая до 1767 година.

Въ една отъ слѣдующи-тѣ глави ные щемъ да имаме случай пакъ да поговоримъ за основанія-та, на които ся основава тази не вѣрна теорія за начало-то на Охридска-та патріаршія. —

ГЛАВА ЧЕТВЬРТА

Погледъ връхъ духовно-то състояніе на Блъгарскій народъ отъ негово-то покрьстванье до 1018 г. Тріезычни-тѣ еретици; Богумилската ересь. —

Наши-тѣ предци прѣди да се покрьстѧтъ не сѫ имали писмо „*не имѣхѫ книгъ,*" както казва Чьрноризецъ Храбръ. [1]) Когато имъ трѣбаше нѣщо да забѣлежѫтъ, тѣ „*чрътами и рѣзами чьтѣхѫ и гатаахѫ*;" т. е. рѣжехѫ на дъски, на плочи, или на рѫбушъ нѣкакви знакове, какво-то и до сега срѣщаме въ нѣкои Блъгарски села. [2]) А ако нѣкои пріемвахѫ Христова-та вѣра, тѣ пакъ бѣхѫ принѫдени да се учѫтъ на Грьцко или

---

[1]) У Калайдовича, Іоаннъ Екзархъ Болгарскіи.

[2]) Въ разни мѣста по Славенски-тѣ земи сѫ ископани или намѣрени, още отъ езически-тѣ времена останѫли каменни плочи идоли и пр., на които се намиратъ изрѣзани или издлъбани нѣкаквя знакове. Много се е писало за да се докаже, че тѣзи знакове сѫ букви, и че, слѣдователно, славене-тѣ и вь езически-тѣ времена сѫ имали особенъ видъ азбуки (Runen-Alphabet, Futhorke). Но здрава-та критика отхвьрля повѣче-то отъ тѣзи паметници, като не славенски, или като подправени, а пакъ тѣзи, които могѫтъ да бѫдѫтъ пріети за истинны и славенски, тя намира, че знакове-тѣ,

пакъ на латинско писмо за да могѫтъ да четѫтъ слово-то Божіе. Съ това чуждо писмо тѣ сѫ были принѫдени да пишѫтъ и своя-та рѣчь, когато имъ е было нужно. „**Кръстившеся**, казва нашіи древен писатель, Храбръ, **Римскалми и Гръчьскыми писменны нѫждаахѫся**. Тъй тѣ пишехѫ Славенска-та си рѣчь неправилно, „**безъ оустроенна**,“ защо-то нито Грьцката, нито пакъ Латинска-та азбука не могѫтъ да изразѫтъ всичкы-тѣ звукове на многозвучна-та Славенска рѣчь. „**Како может ся писати добрѣ Гръческыми писмены: Богъ, или живѡтъ, или зѣлѡ, или цьрковь, или чаание, или ширѡта, или ꙗдь, или юность, или ѫзыкъ, и инаа подобнаа симь.**“ И тако бѣшѧ много лѣта, т. е. до време-то на царь-Борисово-то покрьстванье. [3]) Заедно съ покрьстваніе-то на Блъгарскіи царь и на всичко-то Блъгарско царство, Блъгаре-тѣ се сдобыхѫ съсъ свои писмена, сгодни за тѣхніи езыкъ. „**Слышите, Словѣньскыи народъ, слышите, слово отъ Бога приде: тоуждним ꙗзыкъмъ слышѫще слово ѫко мѣдна звона гласъ слышите.** [4]) Съ такива думи се обръща къмъ наши-тѣ прѣдци блаженніи учитель на Славен-

---

що сѫ на нихъ приличѫтъ на Грьцки-тѣ и Римски букви. И тъй, отъ тѣзи паметници не може да се докаже, че езически-тѣ Славене сѫ имали своѭ азбука или писмена. Това не може да се докаже и отъ исторически-тѣ свидѣтелства; най-вѣрно-то отъ тѣхъ е Храброво-то, който право свидѣтелствова, че Славене-тѣ „не имѣхѫ книгъ (писмена), погани сѫще, нъ Чрътами и рѣзами чьтѣхѫ и гатаахѫ.“ Чрьти и рѣзи не сѫ были букви, но нѣкакви условни и таинственни знакове (Losstab-Configurationen u Losstab-Figuren). Най-добри-тѣ и най нови изслѣдованія за този предметъ сѫ: Zur slavischen Runen-Frage, Hanuš 1855 и Obecny stun nauki o runach słowiańskich. Cybulski 1860.

[3]) Ные не щемъ да ся спираме надъ исторія-та за покрьстваніе-то царь-Борисово; за този важенъ предметъ имаме доста добри и подробни списанія по Блъгарски.

[4]) Блаженнаго оучителя нашего Константина философа (Кирилла) слово. То се срѣща въ нѣколко извѣстны рѫкописи Евангелія, вмѣсто прѣдисловіе. —

скіи родъ и творецъ-тъ на Славенски-тѣ писмена Св. Кириллъ. Той *и братъ юго Меѳодіе* преведохѫ на Български най-главни-тѣ и най-нужни богослужебни книги: *Евангеліе-то, апостолъ-тъ, Псалтиръ-тъ, Часословъ-тъ, Парамейникъ-тъ, Часословъ, Служебникъ, Требникъ, Октоихъ-тъ.* Слѣдъ смърть-та на Св. Кирилла, коя-то се случи на 14 Февруарія 869 год. св. Методіи е превелъ още и *всичкы-тѣ канонически книги на св. писаніе* (старіи завѣтъ), а также Номоканонъ-тъ (кормчія) и *патериконъ*, т. е. кратки сказанія за житіе-то на по́-извѣстни-тѣ пустынножители. — Въ тѣзи трудове на св. наши просвѣтители помагали имъ сѫ тѣхни-тѣ най-достойни ученици: *Климентъ, Наумъ, Ангеларъ, Савва* и *Гораздъ*, които заедно съ свети-тѣ Кирилла и Методія наша-та църква е прославила, като ги е отличила съ име: **свѧтыи седмочисленныи.** [5]) — Отъ тѣхни-тѣ трудове намъ сѫ по извѣстии само Климентови-тѣ. Отъ негово-то житіе [6]) ные се научаваме, че той е превелъ и написалъ: Проповѣди; Похвални слова на св. Богород. за всички-тѣ и праздници въ година-та. *Житія* на много пророцы и апостолы; *Житія и подвизи на мѫченицы-тѣ; Пентикостаръ-тъ.* Отъ тѣзи списанія Климентови до сега сѫ найдени само нѣколко отъ поученія-та и отъ похвални-тѣ му слова, между които сѫ и *похвални-тѣ му слова* за с. с. Кирилла и Методія. Нѣма сѣмнѣніе, че и други-тѣ седмочисленници сѫ оставили много списанія, [7]) но до сега не е могло още да се найде нѣщо отъ тѣхъ. —

[5]) Шафарика Rozkwět slowanské litara tury w Bulharsku; въ Časopis Českěho museum 1848 год. 1. — Калайдовича Іоаннъ Екзархъ Болгарскіи.
Палаузова Вѣкъ Болгарскаго царя симеона стр. 73—118.

[6]) То е издавано нѣколко пѫти; най-добро-то изданіе е отъ Миклошича; Vita S. Clementis, Вѣна 1847. —

[7]) Знае се че Св. Наумъ е подканилъ епископь-тъ Константина, за кого щемъ споменемъ по́ надолѣ, да преведе Тълкованія-та на

Свети-тѣ седмочисленници приготвихѫ и много нови дѣятели, които не съ по́-малка ревность сѫ се трудили да развивѫтъ Блъгарска-та писменность и да ѭ обогатявѫтъ съ нови преводи и списанія. Нѣка да назовемъ отъ нихъ:

а) *Епископа константина*, който е былъ ученикъ на св. Кирилла, както се види отъ слѣдующи-тѣ му думи: *шестокрылатъ силу въсиріимъ шествую нынѣ по слѣду учителю, имени его и дѣлу послѣдуя.* Отъ него сѫ найдени: *Изборъ* отъ слова за недѣлни-тѣ Евангелія и *четыри слова* отъ Атанасія Александрійскаго *противъ Аріане-тѣ*, които той е превелъ по желаніе-то на царя Симеона.

б) *Григоріи пресвитеръ*, който е превелъ за царя Симеона една історія гражданска и църковна отъ Грьцкіи лѣтописецъ *Малала.* Григоріи въ много мѣста е допълнилъ свой-тъ преводъ съ изводи отъ други лѣтописци.

г) *Іоанъ Екзархъ Болгарскій*, единъ отъ най-дѣятелни-тѣ и най-плодовити писатели во време-то на царя Симеона. — Отъ него имаме: *Шестодневъ,* т. е. подробно тълкованіе за сътвореніе-то на свѣтъ-тъ, написано спроти св. Василія Великаго, Северіана Габалскаго и спроти размышленія-та на самаго Іоана Екзарха. *Богословіе-то на св. Іоанна Дамаскина* подъ названіе „*Небеса*". *Діалектика-та* или Философія-та на Іоанна Дамаскина, началото на *Негова-та Грьцка Грамматика*, която Іоаннъ Екзархъ е малко нѣщо преправилъ спроти потрѣба-та на Славенскіи езыкъ.

Евангелски-тѣ чтенія. За св. Горозда ся говори, че е былъ твьрдѣ искусенъ въ Славенскіи, Грьцкіи и въ Латинскіи езыкъ (utriusque linguae Slovenicae et graecae peritissimus). Въ житіе-то на св. Метод се говори, за Горазда че той още е былъ „наученъ добрѣ въ Латинскыя книгы".

г) *Чрьноризецъ Храбръ*, отъ кого-то до насъ е дошло твърдѣ занимателно списаніе за Славенски-тѣ писмена: *Сказаніе, како състави св. Кириллъ Словеномъ писмена противу языку.* Храбръ е живѣлъ такожде во време-то на царя Симеона, както се види отъ слѣдни-тѣ му думи: „святыи Константинъ Философъ нарицаемый Кириллъ, тъ писмена сътвори книгы прѣложи. Сѫть бо еще живи иже сѫть видѣли ихъ.

д) Нѣка да споменемъ и царя Симеона подъ просвещенно-то покровителство на кого-то сѫ се находили тѣзи съвременни нему дѣятели въ вертоградъ-тъ на Блъгарско-то христіанско и въобще книжно просвѣщеніе. *Симеонъ*, който царува отъ 888 до 927, е нарванъ *Великіи*; защо-то, казва Шафарикъ, „той си е свилъ „неувядаеми вѣнци не само на бойно-то поле противъ „врагове-тѣ на неговъ-тъ народъ и на власть-та му, но „такожде и на тихо-то и мирно поле на наука-та,гдѣ-то „се е старалъ за просвѣщеніе-то на духъ-тъ и за образованіе-то на срьдце-то и на мысль-та.“ — Симеонъ на млади години е былъ пратенъ въ Константинополь, гдѣ-то се е обучвалъ на всички-тѣ свѣтски и духовни науки. Единъ неговъ съвременнинъ свидѣтелствова, че той тамъ е изучилъ и риторика-та на Демостена и логика-та на Аристотеля. [7]) Отъ царя Симеона сѫ остали сто и тридесеть и шесть слова отъ Іоанна златоустаго съ нѣкои добавленія, тѣ сѫ называѭтъ съ едно име *златоструй*. Имаме още единъ изборникъ преведенъ отъ Грьцки за царя Симеона; въ него освѣнь нѣколко богословски списанія намиратсе и нѣколко философски, реторически и исторически. [8])

---

[7]) Etenim Symeonem ἡμιαργον id est Semigraecum esse ajebant, eo quod a pueritia Byzantii Demostenis rhetoricam Aristotelisque Syllogismos didicerit. Liutpr. l. III. c. 8. — Rozkwet. — Шафарика.

[8]) За този изборникъ по-напрѣди сѫ мислили да е былъ

И тъй въ теченіе-то само на 60—70 годинъ Блъгарска-та писменность се обогати съ толкова списанія и даде такъвъ обиленъ плодъ. Въ тѣзи списанія Блъгарскіи езыкъ се очисти и изработи тъй, що-то стана црьковенъ и литературенъ езыкъ на всички-тѣ Славене. У Руси-тѣ и Срьби-тѣ той и до сенова се употреблява, като црьковенъ езыкъ. [9]) У Чехо-Моравци-тѣ, Хървате-тѣ и Словинци-тѣ той не можи́ да се удрьжи длъго време, защо-то тѣзи наши единоплеменници подпаднахѫ подъ вліяніе-то на Римско-то духовенство, кое то, както ще видимъ по́-долѣ, всякакъ гонѣше Блъгарско-то богослуженіе (ritus Bulgaricae gentis, vel Slavonieae linguae). — Освѣнь Славенски-тѣ племена, знайно е, че такождеВласи-тѣ и Албанци-тѣ пріехѫ Блъгарскіи езыкъ и до скоро го употреблявахѫ не само като црьковенъ, нъ и като писменъ. Ные имаме достовѣрни свидѣтелства, че и Турци-тѣ, когато се утвьрдихѫ въ Европа, и тѣ длъго врѣме сѫ употреблявали Блъгарскіи езыкъ въ свои-тѣ дипломатически сношенія съ съсѣдни-тѣ царства. Единъ съвременикъ на Венгерскіи краль Матей Корвинъ (отъ 1458 до 1490) говори: „*Матѳіасъ разбира твърдѣ добрѣ Блъгарскіи езыкъ, на който Турци-тѣ пишѫтъ свои-тѣ дипломи.* [10])

преведенъ за Русскіи князь Святославъ, но въ 1848 г. се е нашьлъ единъ списъкъ отъ него, въ предисловіе-то на който се говори: **Великыи** въ царехъ Симеонъ желаніемъ зѣло вжела..... (Востоковъ, опис. рукоп. Руменц. муз.) Това свидѣтелство се потвърждава и съ други доказателства, тъй що-то сега нѣма вѣче съмнѣніе, че той е преведенъ за Симеона, а за князя Святослава е само преписанъ единъ, отъ Блъгарскіи преводъ. Виж. Галахова Исторія Рус. Словесности, 46.

[9]) Само не въ прьвоначална-та си чистота, защо-то кога-то въ 16-тіи и 17-тіи вѣкъ Руси-тѣ напечатахѫ црьковни-тѣ книги, тѣ ги напечатахѫ по Русско-то правописаніе. Тъй щото сегашніи црьковно Славенски езыкъ е старо-Блъгарскіи съ русско правописаніе.

[10]) *Engel* Geschichte von Bulgarien in allg. Welthistorie t. 49, стр. 293. Виж. и Шафарика Gesch. der sl. spr. und litter. стр. 224.

Нѣка сега да вспомнимъ, че всички-тѣ тѣзи прьви писатели Блъгарски сѫ по̀вѣче-то отъ свещеническіи и монашескіи чинъ, т.е. *владыци, свещенници* и *черьноризци*; това може да ни даде понятіе за внѫтрешно-то състоѣніе на Блъгарска-та цьрква, коя-то се е управлявала отъ такива достойни и дѣятелни служители Божіи. За да не влазимъ въ длъго описаніе на тѣхни-тѣ подвизи и дѣла, ные щемъ кажемъ нѣколко думи само за едного отъ тѣхъ, а именно за св. Климента. — Св. Климентъ бѣше отишьлъ заедно съ свои-тѣ учители въ Моравія, отъ гдѣ-то слѣдъ смьрть-та Методіева въ 885 г. той по кознодѣйство-то на латинско-то духовенство быде изгоненъ заедно съ други-тѣ Славенски проповѣдници. Той слѣдъ това се врьна въ отечество-то си, гдѣ-то царь Борисъ го посрѣщна съ голѣма радость и го постави духовенъ началникъ надъ Кутмичевица (Македонія). Ето какъ се описва въ житіе-то му негова-та дѣятелность въ тази страна: [11]) св. Климентъ постоянно „пѫтуваше потази страна за да проповѣда на народъ-„тъ слово-то Божіе. Въ всяка една область той имаше „избранни ученици, които бѣхѫ на брой до 3500. По̀-„вѣче-то си време той прекарваше съ тѣхъ, и ные кои-„то всякога се намирахме съ него, гледахме и слушах-„ме всичко, что той правѣше и говорѣше, ные никога „не го видѣхме да стои безъ работа. Той обучаваше „дѣца-та: едни на четенье, други на писанье, и имъ „обясняваше писаніе-то. Даже и нощемъ той се труде-„ше въ молитва, четенье и писанье; по нѣкога той въ „едно време пишеше самъ и учѣше младежи-тѣ. Отъ

---

[11]) Това житіе е писалъ единъ отъ ученици-тѣ Климентови по Блъгарски, но послѣ то е было преведено на грьцки езыкъ. Ные сега имаме само Грьцкіи му преводъ, който, както казахме, най-добрѣ е издаденъ отъ Миклошича Vita S. Clementis. Виж. Бодянскаго о времени происх сл. пис. 9.

„свои-тѣ ученици той приготви чтеци, иподіакони, діа-
„кони, свещенци, отъ които около триста распрати по-
„разни области на Блъгарія . . . . На всички-
„тѣ праздници той съчини прости и вразумителни сло-
„ва, въ които се излагѫтъ тайни-тѣ на вѣра-та . . . . .
„Искашь ли да узнаешь и правила-та на св. отцы? И
„тѣхъ можешь да найдешь на Блъгарски, написани отъ
„премудраго Климента.“ [12])

За Іоанна екзарха споменува единъ писатель отъ 11-тіи вѣкъ въ слѣдующи-тѣ думи, съ които той се обръща къмъ съвременно-то нему Блъгарско духовенство: **Подражайте Іоанна презвитера новаго, его же и отъ васъ самѣхъ мнози знаютъ, бывшаго пастуха и екзарха иже въ земли Болгарстѣй.** [13])

Такива сѫ были тѣзи прьви дѣятели на Блъгарската писменность въ свое-то служеніе на Блъгарска-та цьрква. Тъй добрѣ сѫ познавали тѣ свои-тѣ пастырски длъжности и съ такава ревность сѫ се старали да ги испълнявѫтъ. Препятствія-та, които тѣ сѫ срѣщали въ свои-тѣ трудове, освѣнь гдѣ-то не ги сѫ отчайвали, нъ и още по̀-вѣче сѫ съгрѣвали тѣхна-та ревность.

Блъгарска-та цьрква още отъ начало-то й̀ была е смѫщаема отъ врагове, които древни-тѣ Блъгарски паметници наричѫтъ *трьязычны ерешици.* Говори се, че още свети-тѣ наши учители сѫ се борили съ нихъ. Тъй, въ нѣкои *тропари* отъ тѣхна-та служба срѣщаме: **трехъзычникомъ же злобоу низложиша . . . . Отъ тѣхъ боустъ истече источникъ животныхъ словесъ, напоиѧ сухоту нашу, тѣми свѧза сѧ многохоулныи ѧзыкъ еретическіи . . . . .** [14]).

---

[12]) Виж. Гильфердинга Письма объ Исторіи Серб. и Болгаръ I, 104.

[13]) Презвитиръ Козма, Arkiv za povestn. jugo-slov, IV; 97.

[14]) Древне Словянскіи памятникъ дополн. житіе Сл. Ап. В. Григоровича казань, 1862 г. 27, 28.

Въ други единъ древенъ паметникъ четемъ.

Словѣньску же ꙗзыку въ неразумьи и въ мрацѣ грѣховнѣ сущоу-милостію и человѣколюбіемь Гда наш Іс. Хр. ꙗвленъ бысть пастырь и оучитель ему, иже затче оуста влъкомъ трьꙗзычнымъ еретикомъ, иже завистїю омрачишася и глаголаху: не достоитъ и нѣмъ ꙗзыкомъ славити Бга, токмо жидомъ и Римлꙗномъ и Грькомъ, причастники сѧ злобою пилату творѧще. Ихъ же блѧди свѧтыи разори ѧсными притчами, палѧ силою свѧтаго духа [15]).

Тріезычни-тѣ еретици, както свидѣтелствова списаніе-то на Черноризца Храбра *о писменехъ*, сѫществовали сѫ още и въ 10-тіи вѣкъ. Кои именно сѫ были тѣзи *тріезычницы*, които наши-тѣ древни паметници наричѫтъ еретици? Првьо мѣсто между нихъ, безъ съмнѣніе, заема Римско-то духовенство съсъ папа-та на чело-то си. Това духовенство всякакъ ся е противяло на Славенско-то богослуженіе и, гдѣ е могло, искоренявало го е съсъ всякакви начини. — Хървати-тѣ и Срьби-тѣ, които зависѣхѫ отъ Римска-та цьрква, когато се поеви Славенско-то богослуженіе, пожелахѫ да го введѫтъ и тѣ въ цьркви-тѣ си, нъ на това се въспротиви папа Іоаннъ X, като имъ написа, че тѣ трѣба да дрьжѫтъ езикъ-тъ на духовна-та си майка, Римска-та цьрква; иначе тѣ щѫтъ се покажѫтъ недостойни чада предъ Господа [16]). — А пакъ защо-то въ нѣкои мѣста тамъ не послушахѫ папско-то повелѣніе и пріехѫ Славенско-то богослуженіе, то Латинско-то духовенство, на

---

[15]) Памѣть и Похвала Кир. и Меѳ. Въ сборникѣ Статей Имп. акад. наукъ, Свѣдѣнія и замѣтки Срезневскаго IV 55.

[16]) Cum Slavi sint speciales filii S. R. Ecclesiae, quos ipsa per evengelium genuit, filium vero dedecet alia quam patris matrisque lingua uti. Epist. Joan X у Пеячев. Historia Serviae p. 105. Виж. и Regesta Boh. et Moraviae I. 28. (Іоаннъ X е сѣдялъ на папскіи престолъ отъ 914—928).

единъ съборъ въ Далмаціа (1060 год.) запрети, що то никой да не смѣе да изврьша богослуженіе-то по Славенски-тѣ книги, които сѫ написани отъ нѣкого си еретика Методія (a quodam Methodio haeretico). Ные видѣхме какво гоненіе истегли Славенско-то богослуженіе заедно съсъ Славенски-тѣ му проповѣдници и въ Чехо-Моравска-та земля. Но и слѣдъ това гоненіе то пакъ ся задрьжа въ нѣкои мѣста въ Чехія, и се продлъжава, догдѣ папа Григоріи VII не гó искорени съвсѣмъ. Въ 1080 г. той испрати до Чешскіи князь Вратиславъ една *булла*, въ която като го укорява за това, гдѣто трьпи въ земя-та си да се служи Богу на Славенски езыкъ (secundum Slavonicam linguam divinum officium celebrari), предписва му да изгони това богослуженіе отъ тамъ *). Слѣдъ това папско предписаніе Славенски-тѣ книги въ Чехія быдохѫ скѫсани и унищожени (omninо deleti et disperditi [17]).

Но освѣнь Римско-то духовенство, между трьѩзычны-тѣ еретици имало е и много Грьци, както се види отъ списаніе-то на Черноризецъ-тъ Храбръ *о письменехъ*. **Дроузни глаголѫть: че сомоуже сѫть Словѣнскы книгы? Ни того бо есть Богъ сътворилъ, ни то ангели, ни сѫть конни (законни), ꙗко Жидовьскы и Римскы и Еллинскы.** — Като отговаря на тѣзи нападатели (**тацѣмъ безоумнѣмъ**), Храбръ особно подробно се спира на Грьцка-та азбука. Той подробно излага исторія-та на неино-то съставянье и извожда заключеніе, че Славенски-тѣ писмена сѫ пó-свети отъ Грьцки-тѣ (Еллински-тѣ), защо-то Славенски-тѣ сѫ створили свети мѫжье а пакъ Еллински-тѣ нито Богъ, нито ангели-тѣ ги сѫ сътворили, но *мѫдреци погани сѫще* [18]).

*) Regesta Boh. et Morav. ed. Erben I, 70.
[17]) Палацки. Dějiny národu Českého t I, стр. 358....
[18]) О писменехъ, Калайдовича Јоаннъ Екс. Болг.

И тъй, тріезычни-тѣ еретици сѫ были вънкашни врагове. Макарь наши-тѣ древни паметници и да говорѭтъ, че тѣ сѫ были *омрачени завистію* или пакъ че сѫ были *окаянни и не вѣдятсѧ что глаголюще*, но ные сега ясно можемъ да си обеснимъ истинни-тѣ причини, по които тріезычници-тѣ сѫ хулили Славенски-тѣ писмена, ужь за това, че тѣ *не сѫть законни* и не *сѫть пріѧти Богомъ*. Подъ такова едно, ужь, законно нападанье на Славенско-то Богослуженіе, ные никакъ не се съмнѣваме, че ся е таило властолюбіе. — Както и да е, тази ересь не е была тъй опасна за Блъгарската цьрква въ онова време: Блъгарско-то царство е имало доста сила за да отблъсне отъ цьрква-та си всякакви външни властолюбиви *поползновенія* на неѭ. А пакъ ревностни-тѣ тогавашни подражители на блаженни-тѣ учители Словѣньску ıазыку, подъ защита-та на тази сила, можили сѫ добрѣ да опровьргнѫтъ лъжливи-тѣ доказателства на тѣзи врагове, и да ги изобличѫтъ като блѫди еретически. — Опасни сѫ были за Блъгарска-та цьрква други врагове, които тя е срѣщала вн҄ѫтрѣ въ Блъгарско-то царство. Тъй, щомъ тя се появи, вдигна се противъ неѭ страшна бура отъ страна-та на Блъгарски-тѣ бояре, които сѫ искали да си останѫтъ съ своята езыческа вѣра. И съ голѣмъ трудъ, съ проливанье на много кръвь Царь Борисъ можи на́й-послѣ да умири тази бура [19]).

Защо-то тази бура быде разсѣяна съ сила, то тя не исчезна съвсѣмъ: езычество-то не можи да се иско-

---

[19]) Ето що се пише за това въ единъ нашъ паметникъ отъ 14тіи вѣкъ. Оному (Борису) же крьстившу сѧ, въсташа Блъгаре нанъ, хотяще убити его, ıако вѣрѫ ихъ оставльша, нѫ тъи изъшед' на брань, побѣди ихъ и отъ толи крьсти овѣхъ волеѭ. а другыихъ нѫждеѭ. — О переводѣ Манас. лѣт Черткова стр. 98. По́-подробно говори за този буктъ Хинкмаръ Реимскіи въ бертински-тѣ лѣтописи. Виж. Вѣкъ Болг. царя Симеона 24.

рени отведнажь у Блъгари-тѣ, и макарь да бѣше принѫдено да отстѫпи мѣсто-то си на Христіянски-тѣ истини, обаче тукъ тамъ се затаи между новопросвѣтени-тѣ Блъгаре. Во време-то на царя Симеона, когато Христіанско-то благочестіе въ Блъгарія имаше толкова добри дѣлатели, ные глѣдаме единъ отъ тѣхъ, а именно Іоанна Екзарха, да обличава *погани Словени* и *языци зловѣрніи* [20]), които, види се, да е имало още доста въ Блъгарско-то царство. — Освѣнь привързанци-тѣ на стара-та езыческа вѣра, ные слушаме сѫщаго Іоанна Екзарха да обличава още и *скверніи Манихей*, отъ което се види, че още въ Симеоново време въ Българія е врьхляла Манихейска-та ересь [21]).

Манихейство-то е една стара Въсточна ересь, на която въ 9-тіи вѣкъ средоточіе-то было въ Арменія. Въ Блъгарско-то царство тази ересь е пренесена още при само-то крьщеніе Борисово. — Ные пó-горѣ споменѫхме, какъ Борисъ, около 5-стина годинъ слѣдъ крьщеніе-то си, пише на папа-та, че въ Блъгарія надошли много проповѣдници: *Грьци*, *Армене* и отъ други мѣста, и учѫтъ Блъгаре-тѣ различно. — Тѣзи Арменски проповѣдници, за които говори Борисъ, тѣ сѫ и донели въ Блъгарія прьви-тѣ сѣмена на Манихейство-то. Въ Блъгарія Манихейство-то подъ вліяніе на Блъгарско-то езычество и на Блъгарскіи народенъ духъ прероди се въ нова ересь, която въ скоро време се распространи тврьдѣ много между Блъгари-тѣ и, както ще видимъ пó-долѣ, между много други народи. — Преобразователь-тъ на Манихейство-то и основатель-тъ на тази нова ересь въ Блъгарія е былъ единъ Блъгарски попъ Богумилъ, отъ ко-

---

[20]) Вѣкъ Болгарск. царя Симеона стр. 92. С. Н. Палаузова. —

[21]) Виж. Письма объ Истор. Серб. и Болгаръ. А. Гильфердинга II стр. 61 и слѣд. —

го-то тя и получи названіе-то си. Богумилъ е живѣнѫлъ во време-то на царя Петра, който царствова отъ 927—968 [22]). — Ученіе-то на Богумилска-та ересь е състояло въ това [23]).

1. Богумили-тѣ сѫ признавали двѣ начала на свѣтъ-тъ, добро и зло, които сѫ еднакво силни (Дуализмъ). Тъй, зло-то начало, діяволъ-тъ, тѣ сѫ считали за творецъ на всичкіи свѣтъ... *Глаголюще по діаволей волѣ сущa вся: небо, солнце, звѣзды, воздухъ, землю, человѣка, церкви, кресты и вся Божія діаволу предаютъ...*

2. Отвъргали сѫ ветхіи завѣтъ, който сѫ считали за произведеніе на зло-то начало. —

3. Признавали сѫ св. Троица, но съвсѣмъ се искривявали Христіанско-то ученіе за воплощеніе-то на Јисуса Христа. **Христово въплъщеніе привидѣніе быти блядившиx а не ѿ свѧтыѧ и прѣчистыѧ владычицѧ Бцѧ плъть пріѧть** *).

4. Не сѫ почитали Божія матерь, не сѫ се кланяли на крьстъ-тъ и на икони-тѣ, отхвърляли сѫ причащеніе-то.

5. Не сѫ признавали никакви духовни власти, нито пакъ граждански: „*учатъ же своя си не повиновати ся*

---

[22]) И якоже случи ся Болгарской земли, въ лѣта православнаго Петра бысть попъ именемъ Богумилъ, а по истинѣ Богу не милъ, иже нача первѣе учити ереси въ земли Болгарстѣй. Кузма презвитера Слово. —

[23]) То ни е извѣстно отъ обличителни-тѣ противъ еретицитѣ списанія на Св. Кузма презвитера, който е живѣлъ, види се, во време-то на царя Самуила. — Тѣзи списанія се намирѫтъ въ една рѫкопись, която се съхранява въ библіотика-та на Московска-та дух. академія. Изводъ отъ тѣхъ е напечатанъ въ Arkiv za pov. Jugosl. кн. 4. Виж. Письма Гильферд. II. Свидѣтелства-та на Презвитера Кузма се подтвърждаватъ и отъ единъ католически писатель Петръ Сикулъ, който е писалъ около 870 год.

*) Синодикъ царя Борила стр. 8. —

властелемъ своимъ, хуляще богатыхъ, отецъ ненавидятъ, ругаются старѣйшинамъ, укоряютъ бояры, мерзки Богу мнятъ работающихъ царю и всякому рабу не велятъ работати господину своему.

Богумилски-тѣ проповѣдници сѫ были книжни хора, не сѫ пущали Евангеліе-то отъ рѫка-та си, и го сѫ постоянно тълкували на слушатели-тѣ си, „*но не подобно толкующе е.*" Тѣ сѫ водили животъ постнически, аскетически. „*Суть еретицы извну яко овцы образомъ кротцы и смиренніи, молчаливіи, блѣдни же суть видѣти отъ лицемѣрнаго поста, словесуя не рекутъ. не смѣются грохотомъ, не образуютъ* (не се китѫтъ), *хранятся отъ взора*" . . . .

За Богослуженіе-то имъ Козма говори:

„Кланяются затворшеся въ хицѣхъ своихъ (жи-„лища) четырежды днемъ, четырежды нощію и вся пя-„теро врата отверсты имуще . . . . кланяюще ся глаго-„лютъ; отче нашъ, иже еси на небесѣхъ: но то великое „имъ осужденіе есть: иже творца небу и земли отцемъ „нарицати словесы, а тварь его діаволю тварь мнятъ. „Кланяюще же ся не творятъ креста на лицѣ своемъ."—

Богумилъ еималъ много ученици, които ревностно сѫ се старали за распространеніе-то на негово-то ученіе; отъ тѣхъ ные знаемъ само имена-та на нѣкои: *Михаила, Ѳеодора, Добрѣ, Стефана, Василія* и *Петра* [24]). — Отъ помежду ученици-тѣ си, той е избиралъ апостоли, които сѫ ходили въ далечни страни и сѫ проповѣдали съ голѣмъ успѣхъ. —

Въ западна Европа богумилство-то имá добри послѣдствія за народи-тѣ, защо-то отъ него се захвана

[24]) Тръклятаго Богомила, и Михаила ученика его и Ѳеодора и Добрѣ и Стефана, и Василія и Петра и прочяя еговы оученикы и единомѫдренники ..... Синодикъ стр. 8

страшна-та онази борба съ властолюбиво-то Римско духовенство, борба, която най-послѣ избави народи-тѣ отъ духовно-то и тѣлесно бреме на Римскіи папа. Но въ Блъгарія гдѣто сѫ се разработвали други-тѣ стърни на богумилство-то, вѣроученіе-то му сирѣчь и аскетизъмъ-тъ, тази ересь е имала твърдѣ лоши послѣдствія. Тя се е распространила особенно много во врѣме-то на Самуила, който като е былъ залисанъ съ непрестана воина съ Византіици-тѣ, не е ималъ врѣме да ѭ гони, та че, види се, и боялся е да раздразня многобройни-тѣ богумили. — Има преданіе, което говори, че Самуиловъ-тъ сынъ Гавріилъ и негова-та жена сѫ были также богумили. Отъ усилванье-то на богумили-тѣ въ това време тъй се е была побръкала православна-та Блъгарска църковь, щото защитници-тѣ ѝ, види се, сѫ паднѫли въ отча́яніе, епископи-тѣ и свещенници-тѣ не сѫ мыслили вѣче, види се, че ще да може да се тури конецъ на тѣзи съблазни, и да се очисти православна-та църква отъ *плевели*. — Това ные заключаваме отъ слово-то на Пресвитера Козма, който съ силни думи укорява Блъгарско-то православно духовенство за негово-то отчаянно равнодушіе къмъ еретическо-то буйство. Ето на примѣръ съ каква рѣчь той ся обръща къмъ Блъгарски-тѣ епископи. —

„*Но аще люди порученныя ему учимъ страху Бо-*
„*жію*, *тогда есмы по истинѣ Епископы и настольницы*
„*Божіих святыхъ Апостолъ.* — Подражайте бывшивъ
„прежде васъ въ вашихъ санѣхъ и епископъ, Григорія,
„мню, и Василія и Іоанна и прочія, ихже имена помя-
„нувше боятся бѣси, ихже печали и скорби о людехъ
„бывшая кто исповѣсть, ихже памятми веселятся ангели
„и человѣци. — Не рцы никтоже: не мощно есть въ сія
„лѣта сему быти: тіи быша святіи, велицыи и крѣпкіи
„и лѣта ихъ добра, нынѣ же зла насташа. — О отцы,

„не помышляйте, той бо бывый Богъ и тогда и нынѣ, „тойже есть и во вѣки и всегда, на всѣхъ мѣстѣхъ ми- „луетъ призывающихъ его. —

„Подражайте Јоанна презвитера новаго, его же и „отъ васъ самѣхъ мнози знаютъ, бывшаго пастуха и „екзарха иже въ земли Болгарстѣй. — И не глаголите „не можетъ такъ быти въ сія лѣта; *вся бо Богъ мо- „жетъ, аще мы хощемъ сами*“ *). —

Богумили-тѣ сѫ имали, види се, твърдѣ богата писменность, отъ която нѣколко паметници сѫ найдени въ Россія, гдѣ также е было распространено богумилство-то. Има надежда, че и у насъ щѫтъ се найдѫтъ много богумилски книги, по които само ще е възможно да се обесни добрѣ тази замѣчателна ересь. —

Богумилово-то ученіе сѫ е распространило по всички-тѣ Славенски земи на Балканскіи полуостровъ: въ Сръбія, Боснія и Далматія, послѣ е преминѫло въ Италія и Южна Франція, гдѣто подъ негово вліяніе сѫ се образовали нѣколко секти подъ име *Патарени*, *Катари*, *Албигойци* и проч. Единъ Италіянецъ *Рейнаръ Саккони*, който е былъ испрьво Катаръ, а послѣ е минѫлъ въ католичество, описалъ е ученіе-то на Катари-тѣ. (Западн. Богумили). Той набройва до 16 Катарски църкви, които сѫ сѫществовали въ негово време въ Западна Европа и утвърждава, че глави-тѣ на всички-тѣ е *Блъгарска-та* и *Дреговичска-та* †).

---

*) Письма Гильфердинга. II. стр. 79, 80. Arkiv za pov. Jugosl. кн. IV стр. 97. —

†) . . . . . . XV Ecclesia Bulgariae XVI Ecclesia Dugunthiae (Drogometiae) et omnes habuerunt originem de duabus ultimis. — Dugunthia или Drogomentia е названіе-то Драговитія, което латински-тѣ писци сѫ покварили. Това съ несъмнѣнни доказателства е доказалъ Шафарикъ въ Pamatk. Hlaholsk. pisemnictui стр. LX. — Въ Блъгарія е имало двѣ области, които сѫ носили названіе-то Драговитія: една въ Сѣв-зап. Тракія, а друга въ Македонія. Виж. Погледъ връхъ происхожд. на Блъг. нар. — Тука се разумѣва Македонска-та.

че западно-Европейски-тѣ ереси въ 12-тіи и 13-тіи сѫ възникнѫли подъ вліяніе на Богумилство-то и сѫ се находили въ сношенія съ Блъгарски-тѣ богумили, въ това ни увѣрява още и названіе-то, съ което католическа-та църква е называла по́-вѣчето отъ тѣзи ереси: Bulgari. — Богумилство-то е можило да направи добъръ успѣхъ между западни-тѣ народи на́й-много съсъ свое-то ученіе противъ власти-тѣ, както духовни, тъй и свѣтски. — Западно-Европейски-тѣ народи, които тогава сѫ были угнетаеми отъ духовна-та и свѣтска власть на Римско-то духовенство, съ драга воля сѫ пріемали богумилско-то ученіе, което е отхвърляло тази власть, като произведеніе на зло-то начало, на діяволъ-тъ. Този богумилски догматъ се е пріемалъ, и съ особенна любовь развивалъ отъ западно-Европейски-тѣ *богумилски* или *Блъгарски* еретици. Въ него сѫ были малко или много съгласни всички-тѣ. А колко-то до други-тѣ богумилски догмати, отъ тѣхъ нѣкои тѣ или съвсѣмъ не сѫ пріемали, или пакъ тълкували ги сѫ разно. Отъ това Западно-Европейски-тѣ богумили сѫ се дѣлили на нѣколко разни църкви или ереси [25]. —

Та и въ сама-та Блъгарія богумилство-то се е было раздѣлявало на нѣколко ереси, отъ които, както ся види отъ обличително-то слово *Пресвитера Космы*, най главни сѫ были двѣ. —

---

[25]) Въ Французскіи езыкъ сега има една укорна дума *Bougres*, съ която французи-тѣ укорявѫтъ les usuriers et les infames qui ont des gôuts contre nature. — Тази дума е съкратена отъ *Bulgari*, *Boulgres*, и има начало-то си отъ една богумилска (Блъгарска) секта въ Южна Франція, секта за която се говори, че се е предавала на този противоестественъ порокъ. —

ГЛАВА ПЕТА.

Състояніе-то на Българска-та църква отъ 1018—1186.

Въ 1018 г. старо-то Българско царство, което Самуилъ поднови и тъй высоко превознесе, падна и се покори на Византіиска-та Имперія. — Императоръ Василій II, прозванъ Βουλγαρόκτονος, четиредесеть години не престанно воева съсъ Българе-тѣ и воева съ всички-тѣ сили на Имперія-та, (μυρίοις πόνοις καὶ ὅπλοις) [1]. Но догдѣ България ѭ окрыляваше страшніи, но великіи духъ Самуиловъ, тя храбро отбиваше всички-тѣ покушенія на свой-тъ заклетъ врагъ. — Само когато тя загуби този си защитникъ, само тогава Болгароктонъ можи найпослѣ да достигне цѣль-та на свой-тъ животъ: България стана Византійска подданница. — Колкото и да не навиждаше Българе-тѣ, колко-то и да желаеше тѣхно-то унищиженіе, Василіи, обаче, трѣбваше да ся убѣди, че ще бѫде недълговѣчно тѣхно-то подчиненіе на Имперія-та, ако тя наложи на тѣхъ тешко бреме. Поради това той не смѣи да покѫтне тѣхно-то внѫтрешно управленіе, нито пакъ да имъ наложи тежькъ данъкъ. Той ги остави да си се управлявѫтъ отъ свои главатаре, да ся сѫдѭтъ по свои-тѣ закони и да плащѫтъ такъвъ данъкъ, какво-то и при Самуила [2]). — Като се боѣше да измѣни нѣщо отъ внѫтрешно-то управленіе на Българе-тѣ [3]), Василіи остави не покътната и самостоятелность-та на Българска-та църква. — Той даде

---

[1]) Кедринъ II стр. 489.

[2]) Praefinisset, ut a suis principibus regerentur, suisque moribus degerent, quemadmodum item imperante Samuele. Кедринъ у Стр. Bulg. §. 195.

[3]) . . . . μὴ θελήσαντος τὶ νεοχμῆσαι τῶν ἐθίμων αὐτου — Ibid.

една грамота на Тогавашніи Охридскіи архіепископъ (патріархъ), съ която подтвьрдява негова-та власть, като избройва митрополити-тѣ и епископи-тѣ, които се намѣрвѫть подъ него [4]). За жалость голѣма този драгоцѣненъ за насъ паметникъ не е издаденъ цѣлъ и се прекъсва на едно най любопытно мѣсто, а именно при избройванье-то на Митрополитски-тѣ и епископски тронове, които тогава сѫ были *оставени* подъ Блъгарскіи патріархъ. — Казваме оставени, защо-то нѣма съмнѣніе, че нѣкои негови епархіи тогава сѫ были подсебени отъ Константинополска-та патріаршія. — Тъй на примѣръ Митрополити-тѣ Ларискіи (въ Тессалія) и Диррахійскіи (Дураццо, Драчъ на Адріатическо-то море), които въ царуваніе-то на Самуила сѫ зависѣли также отъ Блъгарскіи патріархъ, въ XI вѣкъ ся споменувѫтъ като зависими отъ Константинополскіи. — Но и при това умаленіе на Охридска-та патріаршія, нейна-та область е останѫла пакъ доста обширна, както свидѣтелствовѫтъ нѣкои писатели. — Архимандритъ Нилъ Доксопатрійски, който е писалъ около 1043 г., т. е 25 години слѣдъ растурянье-то на Блъгарско-то царство, свидѣтелствова, че на негово време Блъгарска-та патріаршія е имала подъ себе по́-вѣче отъ 30 епископски тронове. — ,,Блъгарска-та цьрква, пише той, и слѣдъ покореніе-то ,,на Блъгаре-тѣ отъ Императоръ-тъ Василія, уварди ,,свои-тѣ правдини, и не се подчини на Константинопол- ,,ска-та. И поради това макарь Блъгарія и да получва ,,отъ Императоръ-тъ свои-тѣ Архіепископи въ тѣ се по- ,,свещавѫтъ отъ (съборъ-тъ на) нейни-тѣ епископи и ,,наричѫтъ се архіепископи, защо-то сѫ самовластни. —

---

[4]) Тя е издадена въ 5-тіи томъ на Σύνταγμα τῶν κανόνων εν Ἀθήναις 1855 г.

„Въ Блъгарія сега се считжтъ повѣче отъ 30 епископ-
„ства [5])“.

Блъгарія слѣдъ неино-то политическо паданье (въ 1018 год.), около 150 години ся находи подъ Византска-та власть, и презъ всичко-то това време ни веднжжь тя не губи своя-та църковна самостоятелность. — Ные имаме за това много достовѣрни извѣстія, отъ които си позволяваме да приведемъ още едно. —

Въ начало-то на 12-тіи вѣкъ, около 100 години слѣдъ покореніе-то на Блъгарско-то царство отъ Имперія-та, на Охридскіи престолъ сѣдѣше архиепископъ Теофилактъ, за когото щемъ разскажемъ пó-подробно въ край-тъ на тази глава. Въ негово време нѣкой си инокъ взелъ се да направи една църква въ градъ Кичево (Κιτταυα) безъ да вземе позволеніе отъ Теофилакта, въ область-та на кого-то се е намиралъ този градъ. Инокъ-тъ казвалъ, че таково позволеніе той зелъ отъ Констатинополскіи патріархъ. — Теофилактъ му въспретилъ и по този случай е пратилъ въ Константинополь писмо въ което между друго пише: Τίς γὰρ ἐν Βουλγάροις μετουσία τῷ Κονσταντινοπόλεως Πατρίαρχῃ, μήτε χειροτονίας δίκαια ἔχοντι ἐν αὐτῇ-τῇ τῶν Βουλγάρων ἐκκλησίᾳ, λαχούσῃ τὸν ἀρχίεπίσκοπον αὐτοκέφαλον-μήτε ἄλλο τὶ δαα-δεξαμένῳ κατὰ ταύτης προνόμιον. (Какво право има патріархъ-тъ Констатинополски да се мѣша между Блъгаре-тѣ, когато той нѣма право и да рукополага нѣкого тамъ, въ Блъгарска-та църква, която си има свой авто-

---

[5]) Remansit et ipsa (Bulgaria) sui juris, quod ductu, auspicioque imperatoris Bas. Porph. e Bulgarorum manibus fuisset erepta et nunquam ecclesiae Constantinopolitanae supposita. Quapropter ad haec usque tempora Bulgaria ab imperatore quidem accipit episcopos, ordinantur vero a propriis Episcopis, ut dictum est, vocanturque archiepiscopatus tanquam qui sui juris sunt. Habet verum episcopatus Bulgaria triginta et amplius, quorum primatum obtinet Achris. *Nili Doxopatrii.* Notitia Patriarch. у Пеяч. Н. s. p. 111 sq.

кефаленъ архіепископъ [6]). — Отъ тридесеть-тѣ и повѣче епископства, за които споменува Нилъ Доксопатрійски, че сѫ се намирали тогава подъ власть-та на охридскіи архіепископъ (а по нашенски патріархъ), въ горерѣченна-та грамота Василіева сѫ напечатани само осемь, на осмото ся и прекъсва този драгоцѣненъ наметникъ. Тѣ сѫ:

1. Костурско-то ὁ Καστορίας.
2. Главницко-то ὁ Γλαβινίτζης.
3. Мъгленско-то ὁ Μογλαίνων.
4. Битолско-то ὁ Βουτέλενος.
5. Струмицко-то ὁ Στρουμμίτζης.
6. Моровиздско-то ὁ Μοροβίσδου.
7. Велбѫждско-то ὁ Βελεβουσδίου.
8. Тріадицко-то ὁ Τριαδίτζες, въ което сѫ се намирали градове; Τριαδίτζη (Срѣдецъ, Софія, Περνίκος....... На това слово ся прекъсва този наметникъ, тъй щото даже всички-тѣ градове въ софійска-та епархія не сѫ договорени.

Гдѣ да трьсимъ названія-та още на нóвѣче отъ 22 епархіи, които сѫ се намирали подъ Охридска-та патріаршія въ 11-тіи вѣкъ? Слѣдъ врѣме може се изда цѣлъ този паметникъ или пакъ ще се открые други нѣкой, който да ни ги каже, а сега нѣка ся задоволимъ и съ този окѫслекъ. Названни-тѣ епархіи сѫ ся намирали нóвѣче-то въ Македонія, а недостающи-тѣ 22 нѣма никакво съмнѣніе, че сѫ ся намирали въ Источна Бльгарія и въ Сръбски-тѣ области, които до учрежданьето на Сръбска-та автокефална църква въ 1217 г. сѫ ся управлевали отъ Блъгарскіи патріархъ. Знайно е, че когато въ тази година Сръбска-та църква ся учреди като

---

[6]) Theophyl. archiepiscopi Bulgar. opera Venetiis 1758 p. 663. Epistola 27.

самостоятелна, то тогавашніи Блъгарски патріархъ ся въспротивя на това, защо-то чрезъ него той загуби нѣколко подвластни нему епархіи. (Срьбски-тѣ т. е. [7]) —

— Слѣдъ Патріархъ-тъ Іоанна, при когото Блъгарска-та земля се подчини на имперія-та, на Блъгарскіи Светителски престолъ въ Охрида сѫ сѣдѣли: [8])

Левъ, Λέων πρῶτος ἐκ Ῥωμαίων, χαρτοφύλαξ τῆς μεγάλης ἐκκλησίας, ὁ κτίσας τὴν κάτω ἐκκλησίαν ἐπ ὀνόματι τῆς ἁγίας τοῦ θεοῦ Σοφίας. — до. 1055 год.

Теодулъ, Θεόδουλος ἡγούμενος τοῦ ἁγίου Μωκίου, ὁ κτίσας την ἄνωθεν μεγάλην ἐκκλισίαν διὰ συνδρομῆς Ἰωάννου τοῦ Αντζῶ. Отъ други источници знаемъ, че той е сѣдѣлъ на архіепископскіи тронъ, ок. 1056 год.

Іоаннъ, Ιωάννης ὁ Λαμπηνός ἀπὸ τοῦ ὄρους τοῦ Ὀλύμπου. За него споменува лѣтописецъ-тъ *Сцилицъ*, че е архіепископствовалъ до 1079 год.

Іоаннъ, Ἰωάννης ὁ Ἄοινος, ἡγούμενος τῆς μονῆς τοῦ Ἀριτζίου. Той е стѫпилъ на архіепископскіи тронъ слѣдъ смьрть-та на Іоанна Лампійскаго, която, спроти свидѣтелство-то на Сцилица се е случила около 1079 год.

Теофилактъ, Θεοφύλακτος ὁ ἐξ Εὐρίπου, ῥητώρ ὢν καὶ διάκονος τῆς μεγάλης Εκκλησίας. За него ные ще говоримъ по долѣ. —

Левъ, Λέων ὁ Βουγγὸς, ἐξ Ιουδαίων ὢν ἐκ προγόνων, χρηματισας διδάσκαλος τῶν ἐθνῶν.

Михаилъ, Μιχαὴλ, ὁ ἐπίκλην Μάξιμος, ὀστιάριος ὢν ἐν τοῖς πατριαρχικοῖς ἄρχουσι καὶ διάκονος τῆς μεγάλης ἐκκλησίας, εὐνοῦχος.

---

[7]) Ιςορία περὶ τῶν ἐν Ιεροσαλύμοις πατρίαρχεύσαντων — Букурещъ 1715.

[8]) Тѣ сѫ изброени въ споменѫтіи паметникъ: Οἱ αρχίεπίσκοποι τῆς Βουλγαρίας — Виж. бѣлежки-тѣ отъ Лингенталя въ Beitrage zur Gesch. d. B. Kirche стр. 22, 23, 24.

Іоаннъ, Ἰωάννης μοναχὸς ὁ Κομνηνὸς υἱὸς τοῦ . . . . πρώτου σεβαστοκράτορος κυροῦ Ἰσαακίου τοῦ Κομνηνοῦ . . . τοῦ αὐταδέλφου τοῦ βασιλέως κυροῦ ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ. — Той е сѣдѣлъ на охридскіи тронъ въ 1-ва-та половина на 12-тіи вѣкъ; съ него се свръша изброиванье-то на Блъгарски-тѣ архіепископи (патріарси) въ паметникъ-тъ, отъ кого-то ные се ползовахме. Отъ други источници знаемъ, че слѣдъ Іоана Комнена сѫ светителствовали *Константинъ* и *Іоаннъ Каматерскіи*, послѣдніи — около конецъ-тъ на 12-тіи вѣкъ. — Въ 1-ва-та четвъртина на 13-тіи; вѣкъ на Охридскіи тронъ е сѣдѣлъ *Димитріи Хоманіатъ*, отъ когото сѫ се съхранили учени писма до Срьбскій краль Стефанъ Прьвовѣнчанніи [9]).

Всички-тѣ тука изброени Охридски светители се наричятъ у Византійски-тѣ писатели *автокефални архіепископи Блъгарски*; но Никита Хоніатъ, като говори за едного отъ нихъ, нарича го Блъгарски патріархъ Πατριαρχης Βουλγαρίας [10]). Това свидѣтелство не оставя никакво съмнѣніе, че тѣ сѫ носили и патріаршески титулъ. —

Ные щемъ ся спремъ само на Леона I. и на Теофилакта, като по́-извѣстни и по поводъ на тѣхъ ще кажемъ нѣколко думи за състояніето на Блъгарска-та цьрква въ 150-годишно-то робуванье на Блъгарско-то царство подъ бреме-то на Византия. —

Леонъ или *Левъ* е сѣдѣлъ на Охридскіи тронъ около половина-та на 11-тіи вѣкъ, знае ся поне за вѣрно, че въ 1053 и 1054 година той е былъ архіепископъ Охридски, Блъгарски патріархъ. Въ Каталогъ-тъ той

---

[9]) Тѣ ся вардѫтъ въ Мюнхенска-та библіотика.

[10]) 1181 г. . . . . Ioanne Camatero qui post Bulgariae patriarcha extitit у Стриттера t. III., p. 671.

се нарича πρῶτος ἐκ Ρωμέων (прьвъ отъ Ромеи-тѣ т. е. Грьци-тѣ). Това значи, че макаръ Блъгарска-та цьрква и да остана автокефална, но защо-то назначеніе-то на Блъгарскіи патріархъ зависѣше вѣче отъ Византійски Императоръ, то този подирніи не се е грижилъ да и́ назначава Блъгаре. — Той разумѣва-се-избиралъ е за токова важно мѣсто хора нему преданни и вѣрни, а таквиви разумѣва се, че по́ за вѣрно е трьсилъ между Грьци-тѣ, нежели между Блъгаре-тѣ. Левъ е прьвіи Грькъ, който сѣдна на Блъгарскіи патріаршескіи столъ. Слѣдъ него това вѣче влѣзе въ употребленіе, и ные нѣма да се излъжемъ ако кажемъ, че и повѣче-то горѣ-исчислени Блъгарски патріарси сѫ были се отъ Грьцка рода. — То се разумѣва че и тѣ отъ своя страна, когато сѫ посвещавали епископи за подчиненитѣ нимъ епархіи, давали сѫ на свои-тѣ съотечественници предпочтеніе предъ Блъгаре-тѣ, тъй щото въ това време, сирѣчь до гдѣ Блъгаре-тѣ се находихѫ подъ Византіиско-то бреме, тѣхна-та автокефална Іерархія се малко по малко погрьчи, ако не съвсѣмъ, а то, смѣло може да ся каже, въ по́-голѣма-та си часть. —

Левъ е извѣстенъ още и въ исторія-та на Вселенска-та цьрква. На негово време стана всеконечно-то раздѣленіе на Вселенска-та цьрква на двѣ половини: на Източна и Западна или католическа, и Левъ игра въ това прискърбно событіе прьвостьпенна рола.

Константинополски патріархъ бѣше тогава Михаилъ Керуларіи. Въ 1853 Левъ се сговори съ него, та двама-та написахѫ едно обличително писмо противъ нововведенія-та на Римска-та цьрква. Левъ IX, тогавашніи папа не можи да пренесе тѣхни-тѣ обличенія и отведнѫшъ испрати въ Константинополь двама легати за да викѫтъ тамъ на сѫдъ патріарха Керуларія и неговіи съобщникъ Блъгарскіи архіепископъ зарадъ тѣх-

ніи дрьзновенъ постѫпокъ противъ Римскіи папа. Легати-тѣ добыхѫ отъ папата и едно писмо за Керуларія и за Леона, въ което имъ се припомнуваше, че папа-та, който е наслѣдникъ на св. Петра, князь-тъ на апостоли-тѣ по́-добрѣ знае отъ тѣхъ истини-тѣ на Христово-то ученіе. „Вые сега сте зеле да учите Римска-та цьр-„ква, пишеше имъ той, като че ли тя нищо не се научи „отъ този Свѣтецъ, комуто Христосъ, сынъ Бога жи-„ваго, каза: блаженъ еси Симоне Варіоне, яко плоть и „кровь не откри тебѣ, но отецъ мой, иже на небесѣхъ. — И комуто не чрезъ ангелъ, ниже пророкъ, но съсъ „свои-тѣ уста сами владыка ангеловъ и пророковъ пред-„рѣче: Ты еси Петръ и на семъ камени созижду домъ „мой.[11]). Като стигнѫхѫ въ Констаитинополь, папски-тѣ легати повикахѫ на сѫдъ Керуларія и Леона за да дадѫтъ оправданіе за свои-тѣ обличенія на Римска-та цьрква. Викахѫ ги на такъвъ сѫдъ отъ име-то на папа-та, който казваше за себе-си че, като намѣстникъ Іисусъ Христовъ на земята, той е тѣхънъ началникъ, а слѣдо́вателно има право и да ги вика на сѫдъ, когато ще. — Разумѣва се, че Михаилъ и Леонъ, които по́вѣче-то за такова чрезмѣрно властолюбіе обличявахѫ Римска-та цьрква, не само не се покорихѫ на папско-то повелѣніе, нъ и отговорихѫ на него съ нови обличенія. Тогава папски-тѣ легати влѣзохѫ въ цьрква-та Св. Софія и на главніи и́ прѣстолъ положихѫ едно афоризмо (damnationis sententia), въ което Константинополскій патріархъ Михаилъ Керуларіи, и Блъгарскіи архіепископъ се проклинахѫ и предавахѫ отъ Римскіи папа на Огненна-та Геена. Заедно съсъ тѣхъ изрѣче такава проклетія и на всички-тѣ тѣхни единомысленници, на всичкытѣ христене т. е., които останахѫ вѣрни на апостолска-та

[11]) Concil T. XI p. 1450.

и съборна църква и не щѣхѫ да припознаѭтъ властолюбіе-то на Римски-тѣ патріарси . . . . . Това се случи на 1054 лѣто. Отъ тогава вѣче вселенска-та црьква Христова трѣбаше да се раздѣли на двѣ враждебни една на друга църкви: на Източна или православна каѳолическа, и на Западна-католическа.

Теофилактъ. Той е светителствовалъ на Охридска-та патріаршія кѫдѣ край-тъ на 11-тіи и начяло-то на 12-тіи вѣкъ. Теофилактъ е извѣстенъ съ многобройни-тѣ си списанія, които въ минѫліи вѣкъ сѫ събрани всички-тѣ заедно и сѫ издадени въ четыри голѣми книги (фоліанти [12]). Между тѣзи списанія има: тълкованіе на священно-то писаніе отъ старіи и новіи завѣтъ, едно списаніе за въспитаніето на царски-тѣ сынове, едно похвално слово Императору Алексію Комнену и много писма, които сѫ писани, пó-вѣче-то, до тогавашнитѣ Константинополски министри. — Особенно важни сѫ заради насъ тѣзи писма, защото въ нихъ ся добрѣ описва състояніе-то на Блъгарски-тѣ области въ онова време. — Тамъ тогава сѫ нападали отъ къмъ Дунавъ, който Византійска-та имперія не е была въ състояніе да варди добрѣ, нападами сѫ разни хищни дружини, Печенѣги и Половци или Кумане, които съ своитѣ грабежи и лютости сѫ правили голѣмо разореніе на Блъгаре-тѣ. Беззащитни-тѣ селски жители принѫдени сѫ были да бѣгѫтъ отъ тѣхъ по гори-тѣ и коріи-тѣ, тъй щото много села сѫ были съвсѣмъ опустѣли. Въ едно писмо Теофилактъ се оплаква, че варваре-тѣ не сѫ оставяли намира и храмове-тѣ Божіи, много църкви, даже въ околности-тѣ на Охрида, сѫ были ограбени отъ тѣхъ, много пакъ сѫ были и разорени съвсѣмъ. На

---

[12]) Theophylacti archiepiscopi Bulgariae opera ed Rubeis et Finetti Venetiae.

служители-тѣ Божіи также не е имало жалость, и тѣ, за да спасѫтъ животъ-тъ си отъ свирѣпи-тѣ Печенѣги и Половци, принѫдени сѫ были също да бѣгатъ по гори-тѣ и коріи-тѣ. —

Тежко е было както матеріално-то, тъй и духовно-то състояніе на Блъгарія, когато тя ся намираше подъ Византійско-то бреме. Византіици-тѣ, като й отнехѫ сили-тѣ, не бѣхѫ въ състояніе да ѭ защищавѫтъ отъ варваре-тѣ, които тогава се скитахѫ още на Сѣверъ отъ Дунава, въ сегашнитѣ Влашко, Богданско и Бессарабія. Отъ тамъ тѣзи люти грабители минувахѫ безпрепятственно Дунава и безнаказанно разорявахѫ Блъгарски-тѣ земли, догдѣ най-послѣ Блъгаре-тѣ не си събрахѫ сили-тѣ и не си въстановихѫ царство-то. Тогава заедно съ политическо-то имъ възражданье, и църква-та имъ се отрьси отъ тѣзи бѣди, които ѭ бѣхѫ нагрьнѫли, до гдѣ тя се намираше подъ чуждо-то бреме. —

Още една дума за Теофилакта. Негови-тѣ списанія сѫ напечатани на Грьцки езыкъ, нъ има нѣкои отъ тѣхъ преведени и на Блъгарски; отъ тѣхъ ные за сега можемъ да назовемъ само двѣ: *Толкованіе на священно-то писаніе* и *прѣдисловіе за Евангеліе-то,* което се срѣща въ много старо-Блъгарски рѫкописни Евангелія. [13]) Ные имаме едно свидѣтество за Теофилакта, което ни доказва, че той е знаилъ добрѣ и Блъгарскіи

[13]) Толкованіе-то е издадено въ Россія нъ за жалность ные нѣмаме сега при себе това изданіе, тъи що-то не можемъ да запознаемъ читатели-тѣ съ това важно списаніе Ѳеофилактово. Прѣдисловіе-то му сме имали случаи да видимъ въ нѣколко рѫкописни Евангелія, отъ които двѣ се намирѫтъ въ Букурещска-та Академическа библіотека То носи слѣдующе-то заглавіе: Теофилакта архіепископа Болгарскаго прѣдисловіе еже отъ Матѳеа свтаго Еѵлие. Начева се тъй: Иже убо прѣжде закона

езикъ. За Грьцко-то житiе на св. Климента се пише да е съчинено отъ него. Но въ това житiе срѣщаме слѣдуѭщи-тѣ думи. „Св. Климентъ имаше до 3500 у„ченици, съ които по́вѣче и прекарваше врѣме-то си; „*ные, които всякога се намирахме при него, ные ни„кога не го видѣхме да стои празденъ . . .*“ [14]) Ясно е че тъй може да пише за св. Климента само неговъ съврѣменникъ или ученикъ, нъ никакъ не Теофилактъ, който е живѣлъ около 200 години послѣ. По това може да се сѫди, че рѣченно-то житiе го е съчинилъ нѣкой отъ ученици-тѣ Климентовы, а Теофилактъ го е само превелъ отъ Блъгарски на Грьцки. Въ Блъгарска-та цьрква и во врѣме-то на Византiйско-то бреме въ 11-тiи и 12-тiи вѣкъ, не е былъ подавенъ Блъгарскiи езыкъ. Той си е оставалъ тъй невредимъ, що-то и тогаваш-ни-тѣ патрiарси, които, както видѣхме, бѣхѫ по́вѣче отъ Грьцко происхожденiе, сѫ были принѫдени да го изучвѫтъ. Освѣнь послѣдня-та ни бѣлежка за Теофилакта, който е былъ чистъ Грькъ, това го подтвьрдява и единъ Византiйски писатель. [15]) —

Че Блъгарска-та писменность не е была съвсѣмь паднѫла прѣзъ това врѣме това се доказва и отъ нѣкои

ѡни б҄жественнїи мѫжїе, не писанми, и книгами оучими бѣхѫ, нѫ чисто имѫще помышленїе дховномь сїанїемъ просвѣщаахѫ сѧ. (Букур. рѫк.) — Ные не безъ причина направихме тази бѣлежка. Въ единъ отъ лански-тѣ N. N. на почтеннiи вѣстникъ Македонiя бѣше напечатано извѣстiе отъ Пазарджикъ, че тамъ се нашло едно рѫкописно Евангелiе писано отъ Теофилакта. Почтеннiи дописникъ се е измамилъ. Той е забѣлежилъ име-то на Теофилакта надъ това предисловiе, и е помыслилъ, че тази рѫкопись е написана отъ него. — Чрезъ това обаче ные не мыслимъ да унижаваме важность-та на рѣченна-та рѫкопись, и много ще ни е жалко, ако се научимъ, че тя не е прибрана въ добри рѫцѣ. —

[14]) Vita S. Clem. Миклошича.

[15]) Никифоръ Грегорасъ VIII, 14. Лингент. 22.

5

ржкописни Блъгарски паметници, които сж найдени до сега отъ 11-тіи и 12-тіи вѣкъ. Отъ тѣхъ ные тукъ ще споменемъ тъй называемый *Болонски псалтирь*, който сега се намира въ Болонскіи Университетъ. Писанъ е този псалтирь отъ двама писци, Іосифа и Тихота, и писанъ е „въ Ѡхридѣ градѣ въ селѣ рекомъімъ Равнѣ. при цари Асѣни Блъгаръскыімъ“ [16]). Като знаемъ, че Асѣнь, при кого-то Блъгаре-тѣ се освободихж отъ Византія, царува отъ 1186—1196, и като знаемъ още, че той отне Охрида отъ Византійци-тѣ токо слѣдъ 1192 год., то по това може да се сжди, че Болонскіи псалтырь трѣбва да е написанъ слѣдъ година или слѣдъ-двѣ-слѣ освобожденіе-то на Охрида. А ако прѣди това врѣме да бѣше совсѣмъ погинжла тамъ Блъгарска-та писменность и Блъгарско-то писмо, то не бѣше възможно въ такова малко врѣме да ся възроди и усъвършенствова до такава стъпень, както е въ този изящно написанъ паметникъ.

ГЛАВА ШЕСТА.

Сношенія-та на царь Јоаннъ I съ папа Иннокентіи III; унія-та, за която се работѣше чрѣзъ тѣзи сношенія. Търновскіи съборъ противъ богумили-тѣ въ 1210 *год.*

Въ 1186 Блъгаре-тѣ въ собственна Блъгарія ся вдигнжхж всички-тѣ като единъ човѣкъ, както казва единъ Нѣмски историкъ, и подъ ржководство-то на два брата, Асѣня и Петра, въ тригодини освободихж Блъгарска-та земля между Балканъ-тъ и Дунава. Византійци-тѣ напраздно се мжчихж да усмирждтъ възстанжли-

---

[16]) Виж. Древніе Славянскіе памятники Юсоваго письма И. И. Срезневскаго С. П. 1868 126 и слѣд.

тѣ: Императоръ Исаакъ бѣше принѫденъ да направи на́й послѣ съ тѣхъ миръ въ *Ловечъ* (Λοβίτζον) въ 1189 г., съ който миръ той припозна Блъгарско-то царство. Двѣ годинъ слѣдъ този миръ Асѣнь и Петръ, като наредихѫ добрѣ ново-то си царство и като се нагласихѫ съ Степана Нѣманя, тогавашніи Срьбски владѣтель, отворихѫ нова война съ Имперія-та, съ мысль да отнемѫтъ отъ неѭ и други-тѣ Блългарски земли въ Тракія и Македонія. Има едно свидѣтелство, което показва, че тѣ сѫ мислили и съвсѣмъ да съборѫтъ Византійска-та Имперія и да пренесѫтъ своя-та столица въ Константинополь [1]). Асѣнъ прати една силна войска въ Македонія, а съ друга една се спусна самъ въ Тракія. Разби Императорска-та войска при Веррея (Желѣзникъ) единъ пѫть, втори пѫть при Аркадіополь, и като ѭ унищожи съвсѣмъ при Серресъ, завладѣ всичка сѣверна Тракія и Македонія до Солунски-тѣ предѣли. Като устрои и укрѣпи добрѣ тѣзи завоеванія [2]). Асѣнъ се върна по нѣкаква причина въ Търново. Но за зла честь, той на скоро быде тамъ убитъ. — Негова-та преждевременна смьрть произведе голѣма смута въ Търново, смута, отъ която се въсползува Византія да отцѣпи отъ младо-то Блъгарско царство нови-тѣ Асѣнови завоеванія, и за да уталожи въ тѣхъ тѣхно-то влеченіе къмъ Блъгарско-то царство, Византія не ги подсеби съвершенно подъ своята власть, но направи отъ тѣхъ двѣ особенни княжества, надъ които постави двама предадени не́и Блъгарски войводи. Тъй въ Тракія тя постави

[1]) *De exped. Aziatica.* Когато Фридрихъ Барбароса, като отиваше съ голѣма войска въ Палестина, бѣше се запрѣлъ въ Адріанополь, Kalopetrus cum fratre Assano misit legationem, diadema regni Graeciae de manu imperatoris capiti suo rogans imponi……

Canisii lection. antiqu. t. III. pars II, p. 500.

[2]) Multa castella expugnarunt (Блъгарѣтѣ), quibus firmatis cum innumerabili praeda domum redierunt. Ник. Хон. у стр. 233.

Иванча, а въ Македонія *Хриза* или както го наричѫтъ наши-тѣ паметници *Стрегана*, *Стрѣза* [3]). Търновска-та смута се продължава цѣла година и се уталожи тогава, кога-то правленіе-то взе въ рѫцѣ по́-малкіи братъ Асѣновъ, страшніи както за Византійци-тѣ, тъй и за Латински-тѣ Рыцари Іоаннъ I. [4]).

На прьво врѣме той имаше да се бори не само съ Византійски-тѣ интриги, но и съ силніи си съсѣдъ откъмъ сѣверъ, сирѣчь съ Венгерскіи краль, Емерихъ. — Този подирніи не искаше да припознае Блъгарско-то царство, казваше за Јоанна, че не е истински царь, че нѣма своя законна земя (nullius terrae de jure sit dominus, sed aliquam partem . . . . ad tempus detineat occupatam) [5]), а е подсебилъ чужда земля и и́ се е провозгласилъ за царь. — Като казваше тъй, Венгерскіи краль готвѣше се да нагръне въ Българія и да растури Блъгарско-то царство, като го или подсеби самъ, или пакъ врьне на Византіици-тѣ. За да се отърве отъ тази опасность и да добые царско признаніе отъ всички-тѣ Европейски владѣтели [6]), Јоаннъ намысли да заврьже сношенія съ Папа-та. Поводъ за тѣзи сношенія послужи Блъгарска-та цьрква. Ные видѣхме, че Блъгарія и слѣдъ покореніе-то и́ отъ Василія Болгарохтона съхрани своята цьрковна независимость, като остана подъ Охридскіи архіепископъ. — Нъ защо-то този архіепископъ, макаръ и да се посвещаваше отъ свои-тѣ митрополити,

---

[3]) В. Гласникъ VIII стр. 144. — Паметници, съобщени отъ Јордана Х. Константинова. —

[4]) -nihilo minus fratre Asane Romanis spoliandis et infestandis mitior. — (Ник. Хоніатъ у Стр. §. 240).

[5]) Вижь му писмо-то до Иннокентіи III. Gesta Innocentii.

[6]) Въ онова врѣме, казва Раичъ, бѣше се укоренило такова убѣжденіе, че онзи Краль не се считаше за истински, который не получилъ вѣнца отъ папы. Исторія разныхъ Сл. нар. 11 стр. 355.

трѣбаше да взема подтвърденіе-то си отъ Византійскіи императоръ, то подъ вліяніе-то на подирніи се потвърдявахѫ на Охрадскіи престолъ Архіепископи отъ Грьчко происхожденіе, като пó-вѣрни на Императоръ-тъ. И тъй малко по малко Охридска-та патріаршія се погрьчи, ако не съвсѣмъ, а то баремъ пó-вѣчето. Повѣче то митрополити и епископи се назначавахѫ отъ Грьцко-то духовенство. — Защо-то въ прьви-тѣ години на Јоанново-то царуванье столица-та на тъй называема-та Блъгарска, но погрьчена Патріархія, се намираше още подъ Грьцитѣ и неможеше да ся поблъгари, то Јоаннъ, като не желаеше що то духовенство-то на царство-то му да зависи отъ погрьченніи Охридскіи патріархъ, (който освѣнь това се считаше още и Византійски слуга), поиска да учреди нова независима Јерархія за царство-то си [7]). За това нѣщо той заврьза сношенія съ папа-та и толко пó-скоро, защо-то чрезъ тѣзи сношенія, той се надаше да достигне и тѣзи политически ползи, за които споменѫхме пó-горѣ. Ные ще попросимъ у читатели-тѣ да ни простѫтъ, ако се запремъ на тѣзи сношенія малко нѣщо пó-подробно. Това нѣщо ные сме длъжни да направимъ, защото тѣзи сношенія преди десеть години

---

[7]) Има едно преданіе, което казва, че още во врѣме-то на Асѣна е имало въ Търново Блъгарски патріархъ, именно: блаженніи светитель Јоаннъ. Това преданіе разсказва, че този патріархъ ободрявалъ Блъгаре-тѣ да се вдигнѫтъ за свобода-та си, а також де, че той вѣнчалъ Асѣна. — Това преданіе е невѣрно. Въ Търново, когато се вдигнахѫ Блъгаре-тѣ, не само патріархъ, но даже и епископъ не е имало. — Само кога-то ся обнови Блъгарско-то царство и Търново се обяви за негова столица, тогава ся появи тамъ и епископъ, който види се да е былъ преведенъ тамъ изъ Срѣдецъ (Софія). — Този епископъ, или архіепископъ, е былъ Василіи Загорскіи, за когото ще говоримъ по долѣ. Колко-то за патріархъ-тъ Св. Јоаннъ, защо-то той се споменува и въ много Русски житія и книги, то неможе да се каже, че той не е существовалъ. Но кога и гдѣ е свѣтителствовалъ, за това нищо достовѣрно не може да се каже. — Виж. Царственникъ-тъ, о Асѣню прьвому и . . . .

направихѫ голѣма размирица въ наша-та бѣдна писменность. — Распространители-тѣ на католицизъмъ-тъ по между Блъгарскіи народъ опирахѫ се на тѣзи сношенія, като показвахѫ въ тѣхъ свое-то историческо право, а пакъ тогавашни-тѣ защитници на вѣра-та ни, неможихѫ достойно да обличѫтъ оболстители-тѣ и дадохѫ имъ да мыслѭтъ, че сѫ останѫли побѣдителе [8]). —

За тѣзи сношенія свидѣтелствова корреспонденція-та на папа Иннокентія III съ Іоанна и съ Архіепископъ-тъ Търновски Василіи Загорскій (Basilio archiepiscopo de Zagora). Тази корреспонденція състои: отъ 7 писма папски, (4 до Іоанна и 3 до архіеписк. Василія), 3 Писма отъ Іоанна и 3 отъ архіепископъ-тъ Василія до папа-та. Всички-тѣ тѣзи писма сѫ писани въ продълженіе на 5 години отъ 1199—1204. Освѣнь писма-та има и нѣколко грамоти, както отъ страна-та на папа-та, тъй и отъ Іоанна и Василія. Въ 1206 заврьза се нова корреспонденція зарадъ Императора Балдуина, отъ която има още двѣ писма: едно отъ папа-та до Іоанна, а друго отвѣтъ Іоанновъ. —

Всички тѣзи писма сѫ напечатани въ събраніето на Иннокентіеви-тѣ писма и въ негово-то жизнеописаніе. Извлеченія отъ тѣхъ има у Райналда, Дюканжа, Ассеманія и др. още [9]). Слѣдъ тѣзи кратки бѣ-

---

[8]) Виж. Блъгарски-тѣ Книжици за 1857, 8 г. г. Мѣсецесловъ-тъ за 1859 г., вѣстникъ Блъгарія, о Асѣню прьвому.

[9]) Напечатани сѫ тѣзи писма и грамоти въ слѣдующи-тѣ изданія.

[1]) *Epistola Innocentii* III libri XI 2 тома in folio ed Stephanus Baluzius Parisiis 1682.

[2]) *Gesta Innocentii* III помѣстена е въ това събраніе. —

[3]) *Vita innocentii* III. у Muratori scriptores rerum Italicarum m. III.

[4]) Annales Ecclesiasticae *Raynaldi*, Coloniae 1692.

[5]) *Assemanii* Callendaria Ecclesiastica, 1755.

[6]) Отъ тѣхъ малко нѣщо е преведено и на Блъгарски езыкъ. (В. Мѣсецесловъ-тъ на Блъгарск. книж. 1859). Но този преводъ, е невѣренъ и въ нѣкои мѣста съвсѣмъ изопачава смысль-тъ.

лежки, които счетохме за нужно да направимъ, нѣка сега да разгледаме съдьржаніе-то на тази корреспонденція. Въ едно писмо Іоаннъ пише, че още братье-то му Асѣнъ и Петръ сѫ искали да заврьжѫтъ сношенія съ папа-та, но не сѫ могли да найдѫтъ сгодно време. Па и за себе си пише Іоаннъ, че още отъ 1197 г. е искалъ и веднажь и дважь и трижь да прати писма до папа-та, но не е можилъ по причина на лоши-тѣ пѫтища и на много-то си врагове [10]). Ако да сѫ тѣзи слова истинни, а не само за политика казани, то види се, че Іоаннъ е, гдѣто прьвъ е пожелалъ тѣзи сношенія. — Както и да е, въ 1199 или 1200 г. прьвъ пѫть пристигнахѫ въ Търново папски легати, които врѫчиха Іоанну едно писмо отъ Иннокентія. Въ това писмо нему се пишеше да побръза да изложи, какво иска отъ *апостолскіи престолъ* въ Римъ и заедно съ това му се даваше обѣщаніе, че всички-тѣ му желанія щѫтъ бѫдѫтъ испълнени.

Іоаннъ отговори на това тъй: ,,Царство ми иска ,,да бѫдемъ съединени съ Римска-та цьрква союзомъ ,,матери (sicut matris familieritate). Но главно-то (in ,,primis) просимъ отъ Римска-та цьрква корона и до- ,,стойнство, каквито сѫ имали прежни-тѣ Блъгарски ,,царье, (imperatores nostri veteres), спроти както е пи- ,,сано въ наши тѣ книги“ [11]).

Не се знае по каква причина, но папа-та се забави съ отговоръ-тъ си. Едвамъ слѣдъ двѣ години стигна въ Търново новъ Легатъ Папски, Іоаннъ Капелланъ. Той донесе съ себе си за Архіепископъ-тъ Василія Палліумъ,

---

[10]) Et quamvis fratres mei bonae memoriae jamdudum voluerint mittere S. V., non tamen ad vos parvenire propter multos nostros contrarios potuerunt. — Et nos similiter probantes semel, secundo et tertia ad vos dirigere, deducere non potuimus ..... Ep. Innoc. l. V. p. 115.

[11]) Ibidem.

(insigne videlicet plenitudinis pontificalis). А Јоанну вмѣсто корона донесе само писмо, въ което му се пишеше, че корана ще му се прати тогава, когато папа-та ся увѣри добрѣ въ преданность та му и въ негово-то искренно желаніе да ся подчини на Римска-та цьрква. При това Папа-та предумва Јоанна да му се не срьди за такова недовѣріе, като му припомнува, какъ Блъгаре-тѣ при Бориса Михаила се поврьнахѫ отъ неговіи предшественникъ Адріанъ [12]). Легатъ-тъ Јоаннъ Капелланъ показа Ивану и копія, спроти която той трѣбва да напише единъ обязателенъ листъ (privilegii paginam) за папа-та, ако иска да добые желаема-та корона. — Блъгарскіи царь по онова врѣме особенно се нуждаваше въ папска-та помощь. Той бѣше наченѫлъ война съ Венгерскій краль, която отиваше злѣ за него. Венгерскій краль бѣ заелъ съ войски-тѣ си нѣколко Блъгарски области, бѣше си присвоилъ титулъ Блъгарскаго царя и имаше на мысль да растури съвсѣмъ Блъгарско-то царство [13]). Като се намираше въ такова затрудненіе, царь Іоаннъ побръза да подпише условія-та, които бѣхѫ изложени въ горѣпоменѫтіи обязателенъ листъ, и да ги подтвьрди съ царскіи си печатъ. Смысьлъ-тъ на тѣзи условія е такъвъ: *Блъгарскіи царь получава отъ папа-та Императорска корóна и Императорско достойнство* (firmamentum imperiale et

---

[12]) Legatus quoque Michaelis regis Bul. cum donis regalibus Adriano papae...... regias litteras presentarat et postularat ab eo ut aliquem ex cardinalibus in archiepiscopum...... Cumque idem Adrianus illuc cum duobus episcopis quendam subdiaconum direxisset, Bulgari Romanis ejectis Graecos Presbyteros receperunt. — Ep. In. Lib. V. ep. 116.

[13]) Gesta Innocentii LXX. Ето какво казва за това нѣщо Јоаннъ въ писмо-то си, което испрати на папа-та съ легатъ-тъ Јоаннъ Капелланъ: Et de confinio Ungariae, Bulgariae et Blaciae relinquo judicio S-ti Tuae ut dirigas negotium istud recte et juste, ut non habeat peccatum anima S. T.-Sciat autem S. T. quod quinque episcopatus B-ae pertinent ad Imperium meum, quod invasit et detinet Rex Ungariae. —

coronam super caput), *но за това обвръзва се да подчини царство-то си подъ апостолическіи Римски прѣстолъ*, sub potestate et mandato R. Ec., *тъй исто и Българска-та църква заедно съсъ всичкіи свещенически и духовни клиръ*" (et patriarcha meus mitropolitanus, episcopi, archiepiscopi et cuncti sacerdotes Romanae subsint Ecclesiae). — Освѣнь това, Јоаннъ написа и едно писмо зарадъ папа-та, което да служи поясненіе на обязателніи му листъ. Въ това си писмо той иска, щото Търновскіи архіепископъ Василіи, сега вѣче приматъ, да бѫде провъзгласенъ патріархъ, защо-то въ Блъгарія не разбирѫтъ какво ще рѣче приматъ [14]). Да му се испрати пастырски жезлъ и всички други отличія, които трѣба да има единъ патріархъ. При това, да се даде на Търновска-та цьрква право сама да си избира и посвещава патріархъ-тъ и посветенніи отъ нéѭ да нѣма потрѣба да ходи въ Римъ за посвещеніе или потвьрденіе, (ne ex ejus absentia terra illa sine benedictione remaneat). Слѣдъ тѣзи исканія, Јоаннъ проси пó-скоро да му се испрати Императорска-та корона и скиптръ-тъ, и свръша съ тѣзи думи: „Кога Твое светѣйшество испълни всичко „това, тогава ные щемъ се увѣримъ, че Вые наистина „ни считате за избрани чада на Римска-та-цьрква." Такова писмо написа и Василіи за папа-та. — Јоаннъ Капелланъ като предаде палліумъ-тъ Василію и като посвети два митрополита Блъгарски за въ Прѣслава и за Вельбѫждъ [15]), взе обязателніи листъ отъ Јоанна заедно съ писма-та и тръгна за Римъ. Заедно съсъ него царь

---

[14]) et faciat presentem primatem et patriarcham...... et mittat ei virgam pastoralem ad congregandas oves et caetera quae patriarcha consuevit habere. Gesta In. LXXII.

[15]) **Бельбѫждска-та епископія е сѫществовала още и въ XIV. в.- Намѣрваласе е въ Радомірска-та стърна. Профессоръ Григоровичъ мысли, че Вельбѫждъ е былъ на мѣсто-то, гдѣто е сега Костендилъ. — Путешествіе по Евр. Турціи.**

Јоаннъ испрати, като свой посланецъ до папа-та, епископъ-тъ Власія Брандизуберински. —

Този пѫть папа-та не се забави съ отговоръ-тъ си. Презъ Марта мѣсеца сѫща-та година, той испроводи въ Блъгарія Леона, едного отъ прьви-тѣ си Кардинали като му даде скиптръ, корона и знаме за Јоанна, а за Василія патріаршески жезлъ и като му предаде зарадъ нихъ и писма, за които ще кажемъ пó-долѣ. — Заедно съ Кардиналъ-тъ Леона, трьгна изъ Римъ и Јоанновіи посланецъ, епископъ-тъ Власіи. Тѣ се опѫтихѫ за пó-спокойно чрезъ Венгрія. Но тука тѣ срѣщнахѫ нечаянно препятствіе, за което нѣка ни бѫде позволено да кажемъ нѣколко думи. — По това врѣме на Блъгарскіи царь бѣ се удало да изгони Венгерска-та войска изъ земя-та си, за което Венгерскіи краль бѣше много зълъ на него. Той още пó-вѣче се разгнѣви, като чу, че при Блъгарскіи царь иде папски легатъ съ Императорски вѣнецъ и съ такива порѫчанія. Той, нѣка да кажемъ съ думи-тѣ на Райча, *позавидѣ высокимъ его титламъ* [16]) и повели да спрѫтъ Кардиналъ-тъ въ Венгрія, а самъ побрьза да напише на папа-та, съ надежда да растури вѣнчаніе-то на Јоанна съ Императорска корона. Като излагаше отъ една страна заслуги-тѣ си за Римска-та цьрква, а отъ друга непріятелство-то къмъ себе на Јоанна, Венгерскіи краль всякакъ предумваше и умоляваше Светіи папа да не вѣнчава съ Императорска корона такъвъ единъ неговъ врагъ (quod tam manifestum innimicum tuum te inconsulto tam subito in regem profuerimus coronare [17]). Но всемогѫщіи папа безъ да обрьне ни нáй-малко вниманіе на молба-та и на доказателства-та на Венгерскіи Краль, побрьза да му на-

---

[16]) Ранчъ II, 352.

[17]) Gest. In.

пише едно гнѣвно писмо, слѣдъ получванье-то на което този подирніи побръза да отпусне съ почетъ запренніи легатъ, който благополучно пристигна въ Търново (на 15-тіи Октомврія 1204 год.), гдѣто го посрѣщнахѫ съ голѣма радость, като узнахѫ, че той е донелъ всичко, което ся искаше отъ папа-та. На 7 Ноемврія, Кардиналъ Леонъ отъ име-то на папа-та посвети архіепископъ-тъ Василія за патріархъ, като го украси съ всички-тѣ патріаршески украшенія pontificalia ornamenta [18]). На слѣдующіи день, въ праздникъ-тъ на св. Архангели, той коронова и Јоанна съ Императорска корона и му връчи скиптръ и знаме, на което сѫ были изобразени крьстъ-тъ спасителевъ и райски-тѣ ключове на св. Петръ. — Папа-та пишеше Јоанну, когато носи това знаме на война, да помни страсти-тѣ Господни и да ся моли на св. Петръ, князь-тъ на апостоли-тѣ. — „*Тогава твои-тѣ врагове не само че нещѫтъ да могѫтъ „да те надвіятъ, но щѫтъ още и да бѣгатъ отъ лице-то ти* [19]).

Като си свръши работа-та въ Търново, Кардиналъ-тъ Левъ се опѫти въ Римъ съ благодарителни писма за папа-та отъ Іоанна и Василія, Іоаннъ прати съ него и нѣкакви дарове за Иннокентія, комуто се вричаше въ писмо-то си, че и на бѫдуще врѣме, всякога, когато ще праща въ Римъ посланници за нѣщо си, ще му праща по нѣщичко. (Cum vero mittam legatos ad S. V. semper V. S. recordabor). Но до колко-то се знае, той не си сдрьжа въ това дума-та: нито посланници, нито пакъ дарове нѣкакви, той пóвѣче не праща въ Римъ. —

[18]) Caligas et sandalia, amictum et albam, cingulum et succinctorum, orarium et manipulum, tunicam, et dalmaticam chirothecas et anulum, planetam et mitram...... Et licet Romanus Pontifex non utatur baculo pastorali,. .... tu tamen ad similitudinem aliorum pontificum poteris eo uti. — Gesta In. LXXVI.

[19]) Ibid. LXXIV.

Тъй се свършихѫ сношенія-та на Іоанна съ Римъ. Нѣка сега да разгледаме по́-подробно, какво бѣше подчиненіе-то на Блъгарска-та църква Риму, за което тъй много се говори, че ся извършило чрезъ тѣзи сношенія. —

Въ обязателніи си листъ, който Іоаннъ прати въ Римъ чрезъ Легатъ-тъ Іоаннъ Кепелланъ говори ся: *Мой-тъ патріархъ, епископи-тѣ, архіепископи-тѣ и всички-тѣ священнослужители по цѣло-то ми царство да бѫдѫтъ подчинени на Римска-та църква и да дрьжѫтъ законъ-тъ, обычай-тъ и обрядъ-тъ, които сѫ дрьжали блаженнопочивши-тѣ царье на всичка Блъгарія и Влахія, наши-тѣ предшественници.* [20]) —

Като знаемъ, чепрѣжни-тѣ Блъгарски царье [21]) прѣдшественници-тѣ Іоаннови сѫ были православни, то е ясно отъ тѣзи думи, че чрезъ това подчиненіе Блъгарска-та църква на Папа-та, тя, ни най малко не се е измѣнила, остала си е православна. Но защо-то нѣкои католически писатели доказватъ противно-то, то ные

---

[20]) … .omnes totius imperii mei et tenimenti et patriarcha meus mitropolitanus, episcopi, archiepiscopi et cuncti sacerdotes Romanae subsint Ecclesiae et teneant legem et consuetudinem et observationem quas tenuerunt beatae memoriae imperatores totius Bulg. et Bl., prisci illi nostro praedecessores. Въ Мѣсецословъ-тъ на Блъгарски-тѣ книжици за 1859 год. тѣзи думи сѫ прѣведени тъй: ….. „Азъ и всичка-та ми имперія Патріархъ-тъ, Митрополитъ-тъ (!) „ни, архіепископи-ти ни, Епископи-ти ни, и сички-ти ни священ„ници ные ся подчиняваме подъ Римска-та църква и пріемаме (?) „закони-ти ѝ (?) и обычаи-ти ѝ (?) и навицы-ти ѝ (?), съгласно „съ онова, което правяхѫ царѣ-ти Блъгарски и Влашки, прѣдмѣст„ницы-ти ни.“ — Този прѣводъ не е вѣренъ: освѣнь голѣма-та му волность, въ него Латинска-та дума teneant прѣведена е: пріемаме. Троекратно-то притежателно мѣстоименіе ѝ не се намира въ оригиналъ-тъ. Чрезъ тѣзи искривяванія и притурки смысълъ-тъ, който ся заключава въ оригиналъ-тъ съвсѣмъ е изопаченъ! —

[21]) Тукъ се разбиратъ: Симеонъ, Петръ и Самуилъ. —

щемъ си позволимъ да приведемъ още нѣколко доказателства.

Когато папскіи легатъ Іоаннъ Капелланъ дойде въ Блъгарія, нему бѣше дадена власть отъ папа-та да измѣнува въ Блъгарска-та цьрква всичко, щото найде за измѣнуванье (spiritualia corrigat quae corrigenda cognoverit et statuat quae secundum Deum fuerit statuenda). Такава иста власть бѣше дадена и на кардиналъ-тъ Левъ. А какво нѣщо тѣ измѣнихѫ или исправихѫ? Нищо друго, освѣнь употребленіе-то на Хризмата или св. миро, което Константинополска-та цьрква престана да праща на Блъгаре-тѣ, и тѣ бѣхѫ принѫдени да го получватъ отъ Римска-та цьрква. [22]) —

Други нѣкои измѣненія въ догмати-тѣ или въ обрядъ-тъ тѣ не можихѫ да направатъ, защо-то Блъгаре-тѣ твърдо сѫ стояли за вѣра-та и законъ-тъ на свои-тѣ отци. Тѣ не се съгласихѫ даже и на това, щото патріархъ-тъ имъ да се наричя *Приматъ*, и да служи въ цьрква-та безъ жезлъ-тъ си, спроти обычайтъ на Римска-та цьрква. И папа-та трѣбаше да имъ отстѫпи и въ това. — (Et licet Romanus Pontifex non utatur baculo pastorali, tu tamen ad similitudinem aliorum Pontificium poteris eo uti). Нѣка да приведемъ още едно доказателство. — Когато въ 1204 г. Латински-тѣ крьстоносцы взехѫ Константинополь и на мѣсто-то на Византійска-та основахѫ Латинска имперія, въ Грьцкитѣ земи испоплънихѫ тогава католически свещенници и монаси, които съ помощь-та на рыцари-тѣ силомъ карахѫ православни-тѣ грьци да се католичатъ и всяче-

---

[22]) Ето какво пише Іоаннъ за този прѣдметъ въ едно отъ писма-та си до Иннокентія. — Nunc autem petimus ut fiat chrisma ex praecepto S. T. in sancta et magna ecclesia civitatis Trinovae pro baptismate Christianorum. Sciat. S. T. quod cum sciverint Romaei quod receperimus consecrationem a S. T. non dabunt mihi chrisma.

ски гонѣхѫ и притѣснявахѫ православно-то Грьцко духовенство. Въ тѣзи тѣжки за православна-та вѣра врѣмена, Грьци-тѣ се обрънахѫ къмъ царя Іоанна и го молихѫ да ги освободи отъ Латинско-то владычество и да спаси поробенно-то православіе [23]). И Іоаннъ ревностно ся взе за това дѣло, и до сама-та си смърть като воева съ латинци-тѣ, погуби тѣхни-тѣ по́-главни предводители и осуети тѣхни-тѣ надежди. —

Нѣка да споменемъ още и това: Ако Блъгаре-тѣ наистина да бѣхѫ пріяли тогава католицизъмъ-тъ, то тѣ трѣбаше да замѣнѫтъ славянско-то богослуженіе съ Латинско-то или поне да прѣправатъ славенски-тѣ си църковни книги спроти латински-тѣ. Както за едно-то тъй и за друго-то е трѣбвало да ся распространи латинскіи езыкъ между Блъгаре-тѣ. А ные знаемъ отъ послѣдне-то писмо Іоанново до Инокентія, че въ Блъгарія този езыкъ до толкова е былъ неизвѣстенъ, щото не е имало, кой да чете и да прѣвожда папски-тѣ посланія. [24]) —

Ные быхме могли да наведемъ още нѣкои доказа-

---

[23]) Romani ad Ioannem se conferunt..... Is..... eos libenter suscepit. Nicetas Chon.
Adrianopolitanae in summas angustias adducti, ad regem Bulgarorum Ioannem ut suppetias ferret viros delegant. Postulatis ille oblectatus.... — Acropolita. Виж. у Стрит. III. 706. Още по́-подробно говори за това Вилгардуенъ, който не само че е былъ очевидецъ на тѣзи събытія, нъ и единъ отъ главни-тѣ предводители на латинци-тѣ, Les Grecs prirent en cachette des deputés de chaque ville, qu'ils envoyerent a Jean roi de Valachie et de Bulgarie. Offrant de le faire Empereur et de se rendre à lui, et même de mettre à mort tous les Français:qu'ils lui preteraient en outre serment de fidelité, et lui rendraient toute obeïssance comme à leur legitime Seigneur: à condition, qu'il promettrait de les maintenir et garder comme ses sujets
изд. Du Fresne Paris 1657, 138. —

[24]) Missi autem ad T. S. pueros duos .....ut addiscant in scholis litteras latinas, quoniam hic grammaticos non habemus qui possint litteras quas mittitis nobis transferre. — Отъ тѣзи два юноши единъ-тъ е былъ сынъ на нѣкой-си презвитеръ Константинъ а другіи на царь-тъ, alius vero regis (?). —

телства, но то не е нужно. Тѣзи които изложихме не оставятъ никакво съмнѣніе, че подчиненіе-то Блъгарска-та цьрква на латинска-та отъ Іоанна е было само вънкашно; Блъгаре-тѣ си сѫ останѫли твърди въ православіе-то, а признали сѫ само една формална Унія съ Римска-та цьрква. — Да разгледаме сега много ли трая тази Унія. — Пó-горѣ ные споменѫхме, че Іоаннъ се обѣща да праща по нѣкога въ Римъ посланници съ дарове; казахме такожде че той не испълни това си обѣщаніе: той не праща въ Римъ посланници нито съ дарове, нито пакъ за друга нѣкоя работа. Та не е ималъ вѣче и никаква нужда отъ папа-та: положеніе-то на Блъгарско-то царство се исправи тъй, щото Іоаннъ нѣмаше вѣче никаква потрѣба отъ папска-та помощь или заступничество. Венгерци-тѣ той изгони изъ Блъгарски-тѣ области, въ които тѣ бѣхѫ се утвърдили, и ги настраши тъй, щото тѣ не смѣехѫ вѣче да нападатъ на негови-тѣ владѣнія.[25]) Византійска-та имперія падна и бѣше вѣче въ рѫцѣ-тѣ на латински-тѣ рыцари, отъ които Іоаннъ не само не ся боѣше, но когато тѣ оскърбихѫ неговитѣ посланници, той излѣзе противъ нихъ, испогуби пó-главни-тѣ имъ главатаре, императоръ-тъ имъ взе въ плѣнъ, и ги доведе до такова положеніе, щото тѣ бѣхѫ принѫдени да бѣгатъ въ Константинополь за да трьсѭтъ убѣжище въ негова-та твърдыня[26]) — Иннокентіи за да помогне на Латинци-тѣ, кои-

---

[25]) Ето какъ ся изражава Іоаннъ за Венгерскіи краль въ писмо-то си до Иннокентія отъ 1204 г. Scribo autem vobis et de Ungaro, quoniam imperium meum non habet aliquam societatem regionum vel aliquam rem cum eo, neque ei nocet. — Et scribat ei S. V. quatenus distet a regno meo, quoniam imperium meum nec eum habet parvipendere, ne contra terras ejus abire. Si vero ipse venerit contra terras imperii mei, et Deus adjuverit ut vincatur, non habeat S. V. imperium meum suspectum.....

[26]) Ac Latini his adversitatibus fracti, Constantinopoli velut in

то ся считахѫ негови вассали, писа Іоанну съ единъ твърдѣ дипломатически начинъ за да го склони да прекрати свои-тѣ жестокости противъ нихъ, да ся помири съ тѣхъ и да имъ освободи императоръ-тъ отъ плѣнъ-тъ. — Но Іоаннъ не испълни ни едно отъ тѣзи съвѣти и на дипломатическо-то папско писмо прати такъвъ отговоръ, който спроти мнѣніе-то на много историци е былъ по́-хитьръ отъ Иннокентіево-то посланіе. [27]) —

Всичко свидѣтелствова, че Іоаннъ отъ както доби царски вѣнецъ отъ папа-та и самовластенъ Блъгарски патріархъ, който да ся избира и посвещава въ Блъгарія, отъ както надви и наддѣля свои-тѣ врази, не мыслѣше вѣче за подчиненіе-то си на папа-та. И Раичъ е ималъ плъно право да каже за него: „ниже онъ про-„силъ Унію за то что она ему пріятна была, по точію „да бы вѣнецъ императорскіи себѣ и архіепископу па-„тріаршеское достойнство пріобрѣлъ, получивъ же обоя, „насмѣялся Уніи и открынулъ ю.“ [28]) — Царь Іоаннъ I умря въ 1206 год., като остави само една дъщеря, която, по Блъгарскіи законъ, не е могла да наслѣди на бащиніи си прѣстолъ. На него трѣбаше да стѫпи сынъ-тъ на Асѣня, Іоаннъ II Асѣнь. — Но единъ неговъ братов-

---

mandra condensantur, et rebus ad tolerandam obsidionem necessariis comparatis...... Nicetas Chon. у Стрит. III, 717. —

[27]) Гиббонъ, Шлоссеръ, Медовиковъ и др. —

Съчинитель-тъ на Gesta Innocentii III говори, че Іоаннъ отговорилъ......bellum se movisse quod Latini nulllam cum ipso pace, nisi quas recupererat terras, imperio Constantinopolitano restitueret, inire voluissent: quibus iste respondisset longe justius eas terras a se obtineri, quam ab ipsis Constantinopolis teneretur, cum ipse ea recepisset, quae ejus progenitores amisserant, ii vero ea occupassent, quae nulla ad ipses ratione spectaret; ipse coronam regiam a summo Pontifice accepisset, at qui se Constantinopolitanum Imperatorem dicebat, eam temere invasisset, atque adeo imperium potiori titulo ad se, quam ad Balduinum pertinuisse, propterea que praeeunte vero vexillo a beato Petro accepto и пр.

[28]) Исторія разныхъ Славянскихъ народовъ I 452.

чедъ (лелинъ сынъ), Борилъ, съ сила и хытрость сполучи да му отнеме правдини-тѣ и да ся воцари надъ Блъгаре-тѣ. Іоаннъ Асѣнь за да си спаси животъ-тъ, трѣбаше да бѣга изъ Блъгарія и да трьси убѣжище у единъ отъ Русски-тѣ князове. За да даде колко-годѣ законенъ видъ на свое-то властолюбіе, Борилъ се ожени на вдовица-та царь Іоаннова, но и това средство не му помогна: народъ-тъ гледаше на него като на единъ беззаконенъ похотитель на Блъгарскіи прѣстолъ, и отъ това постоянно сѫ се открывали противъ Борила бунтове, които му сѫ давали причини да се страхува за своя-та незаконна власть. Отъ друга страна Латинци-тѣ, като ся въсползовахѫ отъ внѫтрешни-тѣ безредици на Блъгарско-то царство, събрахѫ си всички-тѣ сили и ударихѫ на него. Борилъ имъ излѣзе на срѣща, но около Пловдивъ (Филиппополь) тѣ го разбихѫ, распеляхѫ му войска-та (1208 год.) и превзехѫ нѣколко Блъгарски области. [29]) Доведенъ до едно крайно положеніе, отъ внѫтрешни-тѣ бунтове и отъ вънкашни несполуки, Борилъ за да ся отърве отъ тѣхъ прибѣгна къмъ папска-та помощь и заступничество. Той по примѣръ-тъ на царь Іоаннъ побръза да заврьже сношенія съ Иннокентія III, съ име-то на кого-то той се е надалъ да съкруши свои-тѣ внѫтрешни врагове. Послѣ, той се спріятели съ Константинополски-тѣ латинци и се сродни съ тѣхъ, като даде прекрасна-та дъщеря царь Іоаннова на Императоръ-тъ имъ Генриха за жена. [30]) — За Борила се знае още и това, че той се съедини съсъ Латинци-тѣ и ходи съсъ тѣхъ заедно да воюва Срьбе-

---

[29]) Contin de la chron. de Villehard. par Henri de Valenciennes ed. de Buchon p. 176—180.

[30]) Нѣкои отъ Западни-тѣ лѣтописци свидѣтелствоватъ, че тогава и Борилъ се оженилъ за братовчедка-та на Императора Генриха, дъщеря-та на Петра графъ-тъ Оксернски, но това свидѣтелство не е вѣрно. Виж. Histoire de Const. par Du — Fresne изд. 1658, стр. 52.

тѣ. [31]) — Во врѣме-то на този Блъгарски царь стана въ Търново църковенъ съборъ противъ богумили-тѣ. [32]) Ные видѣхме какво бѣ ученіе-то на Богумили-тѣ. — То скоро проникна и въ западна Европа, особено въ Италія и въ южна Францiя, гдѣто намѣри много послѣдователи. Тамъ се появихѫ нѣколко ереси, които се наричахѫ съ общо име Блъгарски, т. е. отъ Блъгарія донесени. — Католицизмъ-тъ, който въобще ненавиди всякакви противорѣчія, съ особенна сила възстана противъ тѣзи еретици, които, по духъ-тъ на Богомилство-то, отхврьрляхѫ папска-та власть и проповѣдахѫ свобода-та на съвѣсть-та. Знайно е, че папа Иннокентіи III, този истіи, съ когото имаше да врьши царь Іоаннъ, а пакъ сега Борисъ, като се ползоваше съсъ свое-то могѫщество, вдигна противъ тѣхъ огънь и мечь за да ги искорени. Кой не знае, какви работи не правихѫ въ Южна Францiя крьстоносци-тѣ отъ тѣзи крьстови походи, които сѫ извѣстни подъ име les croisades contre les Bulgares. Иннокентіи е, който прьвъ учреди инквизиція-та, това адско сѫдилище, което съ діаволско равнодушіе пращаше живи въ огънь-тъ хилѣди Христене, на които вина-та бѣше, че мыслѭтъ не тъй, както повеляваше папа-та, *намѣсшникъ-тъ* на благіи ни спаситель. — Въ Блъгарія отъ гдѣто се распространихѫ тѣзи ереси, еретици-тѣ си живѣехѫ свободно. Блъгарска-та църква рѫководима отъ духъ-тъ на истинно-то християнство, се стараеше да ги обрьне на путь истины словомъ кротости и убѣжденія. Но сега, когато Блъ-

---

[31]) Житіе св. Симеона (Нѣманя) въ Pamatkach Juhoslovansk. pisemn. Шафарика 22. —

[32]) Исторія-та на този съборъ ни стана извѣстна, отъ когато нашіи ученъ съотечественникъ г. Палаузовъ издаде на свѣтъ единъ паметникъ за него, подъ име: Синодикъ царя Бориса Временикъ 1855 г. 22 кн. Той е напечатанъ и въ книга-та Раковскаго: О Ас. прьвому ....

гарскіи царь стана слуга на папа-та, работа-та на еретиците тръгнѫ друго-яче. — По исканье-то на папа-та, който желаеше да развали и гнѣздо-то на еретиците, Борилъ свика съборъ въ Търново за да осѫди Богумили-тѣ. [33]) На този съборъ, който се събра на 11-то Февруарія 1210 г. — викахѫ Богумили-тѣ и ги обличихѫ; нѣкои отъ тѣхъ уплашени отъ царь-тъ се отрекохѫ отъ ересъ-та, а пакъ тѣзи, които остахѫ вѣрни на заблужденіе-то си, **иже непокоришѫ сѧ православномоу събѡроу прѣданы бышѫ различнымь казнемь и заточеніоу. . . .** Види ся, че Борилъ за да угоди на папа-та е завелъ нѣщо като инквизиція-та и въ Блъгарія. — Житіе-то на Св. Симеона Нѣманя твърдѣ ясно указва на това, като говори за Борила: **Си бо мучитель зѣло устрьмисе и сладько души своей сътворить крьви рода своего проліати, Безчисла же и иныхъ чловѣкъ потрѣби изволи, тьще се земьлью и море и скорѣнити помысломь своимь.** [35]) Притова да не помыслѭть читатели-тѣ, че Борилъ ся е былъ продалъ на папа-та. Ако той и да се съгласи да вдигне такова гоненіе противъ Богумили-тѣ, то само за това,

[33]) Г. Палаузова говори: „Борилъ является ревнителемъ православія въ такой мѣрѣ, что созываетъ соборъ въ Трѣновѣ на богомиловъ“ (Гр. патр. Кал. 5). Ные си позволяваме да се несъгласимъ съ това мнѣніе. Борилово-то царуванье се продлъжава само три или четыри години и бѣше твърдѣ бурно. Борилъ трѣбаше пръво да мысли какъ да усмирява бунтове-тѣ, които постоянно се вдигахѫ противъ него, да мысли какъ да се удрьжи на незаконно заетіи прѣстолъ, въ сѫщо-то врѣме той трѣбаше да се расправя съ вънкашни-тѣ си врагове, съ Латинци-тѣ, и Срьби-тѣ Нему не му оставаше врѣме да чисти царство-то си отъ еретици-тѣ. Та освѣнъ това, като знаемъ, че той заврьза сношенія съ папа-та и тъй се облягаше на негова-та помощь, ные мѫчно можемъ да повѣрваме, че той е былъ такъвъ ревнитель на православіе-то. — Че не отъ ревность къмъ православіе-то, но за да угоди на папата той начена да гони богумили-тѣ, това ся види и отъ-това, гдѣто той вдигна това гоненіе и свика цьрковніи съборъ слѣдъ дохожданье-то въ Търново на единъ кардиналъ, който бѣ испратенъ отъ Римъ съ нѣкакви си тайни порѫчки. (Albericus). —

[34]) Pamatky Шафарики стр. 22, 23. —

защо-то чрезъ този свой постѫпокъ, освѣнь гдѣ-то не е приносилъ никакъвъ вредъ на православна-та, Блъгарска цьрква, той още е и мыслилъ, че отрѣбваньето на еретици-тѣ и за неѭ ще бѫде полезно. За това само той се съгласи да стори воля-та на папа-та, та да заслужи негово-то благоволеніе, съ помощь-та на кое-то, както видѣхме, той се надаше да ся утвьрди на нетвьрдіи си тронъ. Измами се обаче, защото, кога законніи Блъгарски наслѣдникъ Іоаннъ Асѣнъ се яви изъ Россія съ една малка дружина, народъ-тъ остави ненавистніи узурпаторъ и се прилѣпи къмъ сынъ-тъ стараго Асѣна. Борилу не помогна папско-то благоволеніе, нито пакъ латинско-то пріятелство. — Той, оставенъ отъ народъ-тъ, иска спасеніе въ бѣгство и отстѫпи престолътъ си Іоанну Асѣну. — Іоаннъ Асѣнъ съвсѣмъ събори папско-то вліяніе въ Българія. Отъ него ся начена новъ періодъ въ Исторія-та на Блъгарската цьрва. —

ГЛАВА СЕДМА.

Учрежданье-то на Търновска-та патріаршія. Крьстоносенъ походъ противъ Јоанна Асѣня. Область-та на Търновска-та патріаршія. Търновски-тѣ патріарси.

Въ прьва-та половина на 13-тіи вѣкъ обновено-то Блъгарско царство се възвыси до една голѣма стъпень, до каквато по прѣди само единъ пѫть бѣ достигало. Сынъ-тъ на старыи Асѣнъ, Јоаннъ Асѣнъ като отиваше по пѫть-тъ на отца си и на чичове-тѣ си, увеличи тѣхно-то достояніе извънь, усили и го и прослави извнѫтрѣ, тъй щото на негово врѣме Блъгарско-то царство съ почтеніе се споменуваше отъ окрестнитѣ народи. Јоаннъ Асѣнъ отвори война съсъ Тодора Епирскаго, който во

врѣме-то на латинско-то господаруванье въ Константинополь можи да съедини Епиръ, Южна Македонія и Западна-та Тракія и да имъ се провъзгласи за царь. Въ 1230 г. Іоаннъ Асѣнъ го разби около Клоконица, превзе му всички-тѣ земи и ги подчини подъ своя-та дрьжава. Съ тази побѣда Іоаннъ Асѣнъ превзе: Адріанополь, Димотика, всичка-та Западна Тракія, Южна Македонія, Албанія и часть отъ Тессалія, която се наричаше Magna Blahia или Thessalia Montana [1]). Латинци-тѣ, като глѣдахѫ изъ Константинополя на голѣмо-то могѫщество Іоаннъ-Асѣново, взехѫ да се боѭтъ отъ него и побрързахѫ да се отдадѫтъ подъ негово покровителство. Въ 1228 година, тѣмъ имъ умрѣ императоръ-тъ Робертъ, комуто трѣбаше да наслѣди братъ му Балдуинъ II. Защото той бѣше само 11 годинъ на възрасть, то по́-прьви-тѣ барони и рицаре ся обрънахѫ къмъ Іоанна Асѣна съ предложеніе да вземе той въ рѫце-тѣ си управленіе-то на Латинска-та имперія, догдѣ порасте младіи императоръ, когото-то тѣ желаѣхѫ да оженѭтъ съ млада-та Блъгарска принцесса. Іоаннъ Асѣнъ съ радость се съгласи да пріемне това предложеніе, което му даваше възможность твърдѣ лесно да прекѫсне Латинско-то господаруванье на Истокъ и да пренесе столица-та на Блъгарско-то царство изъ Търново въ Цариградъ [2]). Тази тайна негова мысль ѭ усѣтихѫ латински-тѣ монаси, които най-много се стараехѫ да ся удрьжи латинска-та Имперія, защо-то добрѣ

---

[1]) Acropolita гл. 25: Chron. Richardi de S. Germano (Muratori t. VII); житіе св. Петки отъ Трьн. патр. Евтиміи, Гласникъ VIII стр. 140. —

[2]) Той се обѣща съсъ свои-тѣ си сили да утвърди Латинска-та имперія, като и́ покори пакъ земли-тѣ, които бѣхѫ отнели отъ неѭ грьцки-тѣ самостоятелни князове. Promiserat enim Balduino imperator praedictus (Блъгарскіи царь) sua gente suisque expensis propriis recuperare terram totam imperii Romaniae, quam praedecessores amiserant. — *Marini Sanutii* Lib. Fid. crist. l. 2, гл. 18.

предвиждахѫ, че заедно съсъ неино-то растурянье щѫтъ исчезнѫтъ и нихни-тѣ планове за покатоличванье-то на источнитѣ Христене. Тѣ успѣхѫ да уговорѫтъ Константинополски-тѣ рыцари и барони да се поврьнѫтъ отъ Блъгарскіи Царь и да си тръсѫтъ нѣкой правитель между западни-тѣ, католически владѣтели. Измаменъ тъй, Јоаннъ Асѣнъ зима се за орѫжіе, та съ сила да достигне това, кое-то не му ся удаде да достигне съ преговори. — Още въ слѣдующа-та година той отвори война съ Латинци-тѣ съсъ мысьль да ги изгони съвсѣмъ. Тази негова-та мысьль срѣщна голѣмо съчувствіе между всички-тѣ православна народи на Въстокъ, особенно между Грьци-тѣ, които много теглехѫ отъ католическо-то духовенство. — Никейскіи Императоръ Ватаци, като гледаше негови-тѣ успѣхи побръза да прати до него поздравително посолство, като му предложи и съюзъ противъ Латинци-тѣ. А за да бѫде този съюзъ заѣченъ, Ватаци попроси отъ Асѣня да даде дъщеря си Елена за неговіи сынъ Тодора Ласкаря. Блъгарскіи царь пріе тѣзи предложенія отъ Никейскій Императоръ и между тѣхъ се заврьза политически съюзъ за истрѣбванье-то на Латинска-та Имперія. Този съюзъ се заѣчи съсъ други единъ родственъ съюзъ: 10-то годишна-та Елена се ожени за 12-годишніи наслѣдникъ Ватацовъ. — Свадба-та имъ стана съ голѣмо тържество въ градъ Лампсакъ (на Гелеспонтъ), гдѣто се срещнахѫ за тази семейна радость Асѣнъ и Ватаци заедно съ царицы-тѣ си. Тамъ дойде изъ Никея и вселенскіи патріархъ Германъ, който и извьрши вѣнчаніе-то надъ царски-тѣ дѣца. Това стана на 1234 г. — Грьцки-тѣ историци Акрополита и Григорасъ, които сѫ были очевидци на всички тѣзи происшествія, разсказватъ, че въ сѫщо-то врѣме и Търновскіи архіерей добылъ автономія и былъ провъзгласенъ за патріархъ.

Τότε καὶ ὁ Τρινόβου ἀρχιερεύς ὑπὸ τὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως τελῶν ἀντονομίᾳ τετίμηται καὶ πατριάρχης ἀναγορεύεσθαι κέκριται βασιλικῷ καὶ συνοδικῷ τῷ θεσπίσματι. (Тогава и Търновскіи архіерей, който се намираше подъ Константинополскіи, почете се съ автономія и провъзгласисе за патріархъ съ едно царско и съборно подтвърденіе [3]). За това важно събитіе въ Блъгарска-та църковна исторія ные сега имаме и наше едно пó-подробно Сказаніе [4]). Въ него се разсказва тази работа тъй: Императоръ Ватаци, по желаніе-то на Јоанна Асѣня, написалъ до вселенскіи патріархъ Германъ [5]), а такожде и до други-тѣ вселенски патріарси [6]) такава грамота:

Самодръжавное царство наше молѫ и бѣдѫ ѿчьство ваше (убѣждаетъ ваше светѣйшество) **да быстe не праздно сътворили нашего прошеніа къ вамь. нѫ рѫкописаніе ваше положивше и послали моемоу царствоу на освѧщеніе по общомоу намь и вашемоу съвѣщанїоу еже нарещи и даровати равнаго вамь степене патріаршескаго Трьнова града црькви, възнесенїѧ Христова, матере църквамь Блъгарскаго царства. Зане и Христолюбивыи царь Блъгарски Іωаннъ Ясѣнъ, Брать Царства ми и сватъ ѿ нашего же царства и вашего ωтчьства того желаеть велми даровати сѧ царствоу егωвоу . . . . .**

---

[3]) Acrop. Hist. N. 33. Грегорасъ разсказва за това още пó-ясно: Καὶ συνελθόντες περὶ Χεῤῥόνησον ὅ τε βασιλεύς καὶ ὁ Ἀσὰν, συζευγνύουσιν Ἑλένῃ τῇ τοῦ Ἀσὰν θυγατρί δεκαετεῖ οὔσῃ τὸν τοῦ βασιλέως υἱὸν Θεόδωρον τὸν νέον λάσκαριν. . . . . Τηνικαῦτα δὲ καὶ ὁ τοῦ Τερνόβου ἐπίσκοπος αὐτονομίαν λαμβάνει διηνεκῆ, τῷ τέως ὑπὸ τὸν ἀρχιεπίσκοπον τῆς πρώτης τελῶν Ἰουστινιανῆς, διὰ τῆν τοῦ ἔθνους ἐκεῖθεν ἀρχαίαν συγγένειαν..... Nic. Greg. t. 1, 29......

Chronicon Ephremii. Τῷ τηνικαύτα πειμενάρχης Τρινόβου. —

[4]) Сказаніе за обновленіе-то на Трѫновска-та патріаршія. То се намира въ иста-та рѫкопись, въ която е найденъ и Синодикъ-тъ на царя Борила. Временникъ 1855 кн. 21. —

[5]) Атанасія Јерусалимскаго, Симеона Антіохійскаго и Николая Александрійскаго. —

[6]) Константинополскіи патріархъ, отъ както зехѫ Латинци-тѣ Константинополь, бѣше принѫденъ да пренесе столъ-тъ си въ Никея, гдѣто той и стоя до изгнаніе-то на Латинци-тѣ изъ Констан стинополя.

Като прочели тази грамота, вселенски-тѣ патріарси дали свое-то съгласіе на това и отговорили Императору утвърдително. Тогава Императоръ Ватаци заедно съ патріархъ-тъ Германъ свикали всички-тѣ митрополити, архіереи и епископи отъ всичко-то си царство, а такожде архимандрити-тѣ и игумене-тѣ. Отъ своя страна и Іоаннъ Асѣнъ свикалъ такожде митрополити-тѣ, архіепископи-тѣ, епископи-тѣ отъ свое-то царство и честніи иночески чинъ отъ Света гора. **Събравсѧ съ въсточнымь царемъ Ватаціемъ на Понтьстѣмъ мори** (въ Лампсакѣ), избрали благоговѣйнаго мѫжа Јоакима преждеосвященнаго архіепископа Търновскаго, и нарекли го патріархъ. И не само съсъ слово, **нѫ и рѫкописаніемь Германа патріарха и въсѣхъ єпкпъ въсточныхъ рѫкописаніе своє положивше, въ сиггили печатлѣвше, въдашѫ Благочьстивомоу царю и патріархоу ново свщенномоу тогда Іωакимоу въ вѣчноє поминаніє нє ѿємлємо.**

Съ такъвъ тържественъ, канонически начинъ е учредена Търновска-та патріаршія. — Преди да се пуснемъ въ неина-та исторія, ные считаме за на́й-прилично да мѣтнемъ отъ тука още единъ погледъ връхъ отношенія-та на Търновска-та църква до това врѣме къмъ Римъ. —

По́-горѣ ные приведохме думи-тѣ на Георгія Акрополита, които свидѣтелствоватъ, че Търновскіи архіерей, прѣди да ся провъзгласи за патріархъ, находилсе е подъ Константинополскіи патріархъ, ὑπὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως τελῶν [7]). Другіи съвременень историкъ свидѣтелствова пакъ, че Търновскіи архіерей се е намиралъ до тогава не подъ Константинополскіи, а подъ Охридскіи патріархъ или архіепископъ на пръва Юстиніана (τέως ὑπὸ τὸν ἀρχιεπίσκοπον τῆς πρώτης τελῶν Ἰουστινανῆς,

---

[7]) Acropol. Hist. Nr. 33.

δία τὴν τοῦ ἔθνους ἐκεῖθεν ἀρχαίαν συγγένειαν [8]). Сѫщо-то свидѣтелствова и Хроника-та на Ефрема

Τῷ Τηνικαῦτα ποιμενάρχης Τρινόβου
Τῷ Βουλγαρίας ὑποκείμενος θρόνῳ [9])

Ни единъ отъ тѣзи писатели не споменува за Търновскіи архіерей да е ималъ нѣкакви сношенія съ папа-та. За такова нѣщо ные не намираме никакъвъ споменъ и въ наши-тѣ паметници. Отъ друга страна пакъ знаемъ, че Латинско-то духовенство въ Константинополь гледаше на Јоанна Асѣна, като на страшенъ врагъ на католичество-то, и всякакъ се ста́ра да не бы той да стане правитель на Латинска-та Имперія, когато Латински-тѣ бароне и прьвенци му предлагахѫ това нѣщо. — Знаемъ още, че православни-тѣ Грьцки жители съ радость го посрѣщахѫ и съ готовность му отваряхѫ градове-тѣ си, като го прославлявахѫ като свой избавитель и освободитель. —

Тѣзи примѣри сѫ достаточни да покажѫтъ съ необорима сила, че при Јоанна Асѣна нито за католицизъмъ, нито пакъ за Унія не е имало и споменъ въ Блъгарія. Но нѣка ни бѫде позволено да приведемъ още едно доказателство. — Ные имахме случай да покажемъ че Блъгарска-та цьрква не гонѣше Богумилска-та ересь съ огънь и съ мечь, а само словесно обличаваше неино-то ученіе и словесно увѣщаваше Богумили-тѣ да се врьнѫтъ къмъ православна-та вѣра. Само царь Борилъ вдигна противъ тѣхъ гоненіе и се стараеше да ги истребява съ свѣтско орѫжіе. Това той направи по желаніе-то на папа-та, подъ вліяніе-то на кого-то, както показахме, той се находи нѣколко

---

[8]) Gregor II 3, 3.
[9]) Подъ име Τῷ θρόνῳ Βουλγαριας разумѣвасе Охридскіи Патріаршескіи тронъ. —

врѣме. Но щомъ падна Борилъ и на Блъгарскіи прѣстолъ сѣдна законніи му наслѣдникъ *Іоаннъ Асѣнъ*, не само се прекрати гоненіе-то на Богумили-тѣ въ Блъгарія, но тѣ още дохождахѫ за да трьсьѫтъ тамъ спасеніе и отъ други-тѣ страни, гдѣ-то по желаніе-то на папа-та не ги оставяхѫ намиря. — Самъ папа Григоріи свидѣтелствова за това въ писмо-то си до Венгерскіи краль Бела IV, въ което между друго четемъ: .... *„клятвопрестѫпніи Асѣнъ пріема въ земля-та си ер- „етици-тѣ и позволява имъ да напълнувѫтъ тази „земля съ нечестіе-то си* [10]).

Ные знаемъ, каква бѣше тъй называема-та Унія при Іоанна I-го и колко врѣме тя трая, а токо що приведенни-тѣ доказателства ни показвѫтъ колко длъговременно бѣ папско-то вліяніе въ Блъгарія и при Борила. То се продлъжава не по́-вѣче отъ двѣ три годинъ и падна щомъ се поеви законніи Блъгарски царь Іоаннъ Асѣнъ. Радость-та, съ коя-то Блъгарскіи народъ посрѣщна свой-тъ законенъ царь, а тъй исто беззащитно-то положеніе, въ което се намѣри Борилъ при негово-то поевяванье, твърдѣ добрѣ свидѣтелствоватъ какъ е гледалъ Блъгарскіи народъ на Борила и на негова-та склонность къмъ Римъ. Единъ намъ съвремененъ писатель, католикъ, но не помраченъ отъ католическа ревность, ето какво казва за конецъ-тъ на католически-тѣ интриги въ Блъгарія при Іоанна I и Борила: „Никога „Блъгарскіи народъ и Блъгарско-то духовенство не при- „познахѫ надъ себе папска-та власть; тѣ всякога сѫ имали отвращеніе къмъ неѭ [11])“.

---

[10]) .... perfidus Assanus .... receptat in terra sua haereticos, et defensat, quibus tota terra ipsa infecta dicitur) et repleta.
Epistolae Gregorie IX l. II ep. 373. (Raynaldi an. 1238). —

[11]) Eine eigentliche Anerkennung des päpstlichen Stuhles von Seite des bulgarischen Clerus und Volkes hatte jedoch nie stattgefunden.

Горѣ изложенни-тѣ свидѣтелства не даватъ никакво съмнѣніе, че Іоаннъ Асѣнъ още отъ само-то си въцареніе е прекѫснѫлъ совсѣмъ папско-то вліяніе въ Блъгарія. Учреденно-то преди петь-шесть годинъ отъ папа-та приматство въ Търново не-е вѣче сѫществовало и всичко-то Блъгарско духовенство, види ся, было е подчинено на Охридската Архіепископія. — Папа-та ся е срьдилъ, нъ е былъ принѫденъ да млъчи безъ да губи обаче надежда да тури пакъ рѫка на Блъгарска-та църква, права-та си на която той е считалъ невредими. Само кога-то се постави въ Търново патріархъ съ такъвъ тържественъ начинъ, само тогава той се увѣри, че права-та му надъ Блъгарія вѣче нѣматъ никакво значеніе. Любопытна е тази енергія, която исказа тогава папа-та Григоріи IX, още пó-любопытни сѫ средства-та, за които той се взе, за да си врьне тѣзи мнимы права.

Ные щемъ приведемъ поне нѣколко редовци отъ писмо-то му, което той по този поводъ написа на Венгерскіи краль Бела IV. Като му напомнува че Богъ го е избралъ и възвысилъ да распространява католицизъмъ-тъ, папа-та му показва на Јоанна Асѣня, който не ще да ся подчини на църква-та, не иска да бѫде отъ Петрово-то стадо, не припознава ученіе-то на Римска-та църква, и при всичко това пріема още въ земя-та си еретици-тѣ (Богумили-тѣ), и ги остивя да живѣѭтъ намира [12]). — Слѣдъ това папа-та пише:

„Като намираме за достойно да истребимъ такова „едно нечестіе, тъй исто както быде истребено нече„стіе-то на Аморрейскіи народъ, ные распратихме на

Beide verharrten in ihrer Abneigung gegen denselben. — Каницъ, bulgarische Fragmente въ Oester. Revue 1864 l. 7., p. 230.

[12]) Perfidus Assanus, qui ab ecclesiae unitate recedens, et de Petri ovibus esse recusans...... receptat in terra sua haereticos..... Rayn. an. 1238.

„архіепископи-тѣ и епископи-тѣ Венгерски, наши-тѣ „братіе, распратихме имъ грамоти, въ които имъ да-„ваме повелѣніе да проповѣдѫтъ противъ тогова Асѣня „и противъ земя-та му крьстовъ походъ . . . . . Сега се „обръщаме къмъ Твое Величество и заклинаме те во „имя отца и сына и Святаго Духа . . . . да се вдигнешь „и ты на помощь Христу твоему . . . . Да се вдигнешь „за истребленіе-то на този нечестивъ и развратенъ на-„родъ (Блъгарскіи)..............................

„...

„Ные по милосердіе-то на Всемогѫщаго Бога . . . както „Тебе, тъй и на всички онѣзи, които наедно съ тебе „вземѫтъ на себе този трудъ, прощаваме Ви за това „всички-тѣ грѣхове; и тази земля сме рѣшили да ѭ „дадемъ отчасти тебѣ, отчасти на други-тѣ католически „владѣтели [13])“. —

Бела IV боѣше се да начене война съ Јоанна Асѣна самъ, и писа на папа-та да повдигне и Латинскіи Императоръ противъ Блъгаре-тѣ. — Трѣбва да кажемъ, че токо преди малко време Јоаннъ Асѣнъ бѣ направилъ миръ съ Латинскіи Императоръ, който бѣше му ся поклѣлъ, че нѣма да начена нищо непріятелско противъ Блъгаре-тѣ. Папа-та, като знаеше за това нѣщо побръза да му напише едно писмо, въ което го прѣдумва да негледа на тази клетва, но да се въсползова отъ добріи

[13]) Cum igitur dignum sit ut sanquis eorum veniat super eos, iniquitate sua velut Amorrhei populi consumanda, Venerabilibus fratr. nostr. Strigon. et Coloc. archiep., episcopo Perusino et Universis episcopis per Ungariam constitutis nostris damus litteris in mandatis, ut contra dictum Assanum et terram suam predicent verbum crucis...... ...... ut exsurgas ad adjutorium Christi tui. Exsurgas ad contritionem nationes pravae atque perversae...... Nos enim de omnipotentis Dei misericordia...... tibi et universis...... qui tecum laborem istum in propriis personis subjerint et expensis, plenam peccaminum veniam indulgemus l. N. Ep. 373. Rayn. 1258, p. 463.

случай и да удари на Блъгарско-то царство въ едно време съ Венгерско-то крьстоносно воинство. — ,,Ные ,,те увѣщаваме внимателно и те съвѣтоваме отъ чи- ,,стоты души да прѣмыслишь внимателно, че ако не се ,,помогне на Имперія-та ти пó-скоро и ако се испусне ,,това благопріятно врѣме, то послѣ ще бѫде вѣче къ- ,,сно [14]).“ Ето съ какъвъ начинъ папа-та искаше да накаже Блъгаре-тѣ за това, че тѣ не щѣхѫ да станѫтъ негово стадо. — Въ Венгрія ставахѫ голѣми приготовленія за тази свещенна война противъ Блъгаре-тѣ, съ които папа-та искаше да постѫпи, както ся разсказва въ библія-та, че ся е случило съ Аморейскіи народъ (iniquitate sua velut Amorrhaei populi consumanda). Нищо обаче не излѣзе отъ всички-тѣ тѣзи староанія папски. Императоръ Балдуинъ имаше причина да не вѣрва въ всемогѫщество-то папско, и нещя да развали мирни-тѣ си отношенія къмъ Јоанна Асѣня, а Венгерскіи краль се побоя да се изложи само съ свои-тѣ сили на такива опасности, какви-то представляваше за него война-та му съ Јоанна Асѣня и се отказа да испълни воля-та на папа-та. Та и въобще въ Европа бѣше вѣче минѫла мода-га за крьстоносни походи; други духъ бѣше вѣче повѣялъ тамъ, духъ, който сломи всемогѫще-то значеніе на папска-та дума. —

Область-та на Търновскіи патріархъ испрьво е была твърдѣ голѣма. Во врѣме-то на Іоанна Асѣна всички-тѣ епархіи, които тогава влазѣхѫ въ съставъ-тъ на Блъгарско-то царство, всички-тѣ въ духовенъ изгледъ ся подчинявахѫ на ново-учреденіи Блъгарски патріархъ.

[14]) Nobilitatem tuam monemus et hortamur attente ac suademus in animi puritate .... si quid juris ad te in terra ipsius Assani pertinent, in manu Romanae ecclesiae .... ponere non postponas, ut provideamus exinde, prout consideratis negotii circumstantiis utilitati et necessitati ejusdem Imperii videbimus expedire. —

Ep. 374. Raynan 1238 p. 462.

А предѣли-тѣ на Блъгарско-то царство простирахѫ се тогава твърдѣ на далече: тѣ загрѫщахѫ въ себе си источна-та половина на сегашно-то Србско княжество и цѣла Албанія до Адріатическо-то море, а на югъ достигахѫ до *Одрина* (Адріанополь) и до Архипелагъ-тъ, като объемахѫ *вьсе македонское одрьжаніе . . . съ вьсею аѳонскою горою. Къ симъ же и славніи Солунь со сьвею Тешаліею* [15]) — Единъ старъ паметникъ споменува слѣдующи-тѣ митрополитски тронове, които во врѣме-то на Іоанна Асѣня сѫ се намирали *подъ областіѭ трьновскыя патріархіѭ:* Прѣславска-та, Чрьвенска-та (Рущукъ), Ловечска-та, Срѣдецка-та (Софія), Дрьстерска-та (Силистра), Сѣрска-та, Вельбѫждска-та (Кюстендилъ), Браничевска-та, Белградска-та, Нишевска-та, Филиппійска-та, Месемврійска-та [16]), къмъ тѣхъ този паметникъ причисля и Охридска-та архіепископія, за която ные щемъ имаме случай да покажемъ, въ какво положеніе се е намирала тогава. Тъй широка е была испрьво область-та на Търновска-та патріаршія, нъ тя не остана за много врѣме тъй широка и скоро слѣдъ смърть-та на Іоанна Асѣня начена да ся умалява заедно съ стѣсненіе-то на политически-тѣ предѣли на Блъгарско-то царство. Губѣше ли то нѣкоя отъ области-тѣ си, заедно съ това и трьновскіи патріархъ се лишаваше отъ духовна-та си власть надъ тази область, която минуваше въ рѫцѣ-тѣ на Константинополскіи или пакъ, както ще видимъ, на Ипекскіи патріархъ.

Прьвъ Търновскіи патріархъ, както видѣхме, е былъ *Іоакимъ;* слѣдъ него сѫ светителствовали: *Ва-*

---

[15]) Житіе св. Петки Гласникъ VIII, 140.

Сравни надписъ-тъ въ списаніе-то о Асѣню . . . стр. 9, грамота-та отъ Асѣня на Дубровническа-та республика въ Pamatkach Шафарика.

[16]) Синодикъ царя Борила. —

силіи, Іоакимъ II, Игнатій, Макарій, Іоакимъ III, Дороѳей, Романъ, Ѳеодосіи, Іоаникій, Симеонъ, Ѳеодосіи, Іоаникій II, Евтимій. [17])

По́-извѣстни-тѣ отъ тѣхъ сѫ: *Василіи*, при кого-то сѫ пренесени мощи-тѣ на св. Петка изъ Епиватъ (Боядосъ), въ Трѣново. Въ житіе-то на св. Петка [18]) се разсказва, че Іоаннъ Асѣнъ попросилъ отъ Фрѫзи-тѣ да му отстѫпѫтъ ракла-та, въ която сѫ се съхранявали честни-тѣ мощи преподобныя Петкы. **Ꙗко оубо сіа слышавьше фрѫзи, абіе готовы къ прошенію быша.... обѣщавающе сѧ и сьвоѭ душѫ отдати аще мощно бы. Сіа же ꙗко слышавъ самодрьжьцъ .... абіе посла вьсеосвѧщеннаго Марка митрополита сѫща великаго Прѣслава ..... во еже принести тѣло прѣподобныѧ.....** Кога-то всеосвященніи Марко се врьщаме съ тази святыня въ Трьново, **благочьстивы царь Іоаннъ Асѣнь изыде изъ градъ съ матерниѭ своеѭ царицѫ Еленѫ и съ своѭ царицѫ Анна и съ всѣми вельможи своими съ ними же и вьсчьстны патріархъ Киръ Василіе съ всѣмь прѣчьстъмь чьрковны имъ..... Царь же и вьси сѫщіи съ нимъ, пѣши идошѧ отъ града на четыри пъприща съ многаѭ чьстіѭ въ срѣтеніе прѣподобнѣи......** [19])

Іоакимъ II. Въ негово врѣме се е скончалъ св. Савво, учредитель-тъ на Срьбска-та цьрковна Іерархія и прьвіи Архіепископъ Срьбски. На стари години този блаженъ светитель предпріе да посѣти Іерусалимъ и други-тѣ свети мѣста на Въстокъ; на врѫщанье отъ тамъ той намина въ Търьново за да посѣти добріи си

---

[17]) Тѣ се споменувѫтъ на редъ всички-тѣ въ извѣстніи паметникъ, които е обнародванъ отъ Г-на Палаузова. —

[18]) Гласникъ VIII и о Асѣню. —

[19]) Мощи-тѣ на Св. Петка сѫ пренесени ок. 1640 отъ Търново въ Яшъ въ храмъ-тъ на три Светители. То е станѫло чрезъ стараніето на молдавскіи воивода Лупулъ. Виж. Валахія и Молдавія С. Палаузова 106.

пріятель Іоанна Асѣня, у кого-то и се запрѣ да си почине нѣколко дена. Но тукъ му бѣше отсѫдено да свръши свои-тъ дѣятеленъ и изобиленъ съ много подвизи животъ. Чинъ погребенія извръши подъ него тогавашніи Блъгарскіи патріархъ Іоакимъ II. [20]) Това се случи въ 1237 год., а двѣ годинъ послѣ, Срьбскіи краль Владиславъ съ голѣми просби измоли Іоанна Асѣня да отдаде на Срьбска-та земя мощи-тѣ на неина Великъ светитель. Въ 1239 год. тѣ быдохѫ изнесени отъ црьквата Св. Четыредесеть и съ голѣмо тържество быдохѫ прѣнесени въ Сърбія, гдѣто ги поставихѫ въ новосъзданіи тогава мънастырь Милешево (въ Херцеговина). [21])

Игнатіи. Той е светителствовалъ въ врѣме-то на Блъгарскіи царь Константинъ Тѣхъ, който е царувалъ до 1278. Това го знаемъ отъ слѣдующи-тѣ бѣлежки, които се намиратъ въ двѣ старо-Блъгарски рѫкописи: *въ лѣто* 6781 *царьствоующу благовѣрному царю Константину и сыну его обладающу въсѣми Блъгары и при патріарсѣ Игнатіи Блъгаромъ зачеся и съврьшися тетраевангель сіи потьщаніемъ и цѣноѭ пресвитера Драгане, писаны же сѫть въ Цариградѣ Трьновѣ.* [22]) Тази бѣлежка е писана слѣдователно въ 1273 год., отъ Р. Хр. друга-та, е отъ 1277: *списа ся въ лѣто* 6785 *ир и святѣмь и прѣвысоцѣмь цари Константинѣ и ца-*

---

[20]) А егда пріиде къ свату своему Іоанну Асѣню кралю въ градъ Терновъ, пріятъ его съ радостію съ патріархомъ Іоакимомъ. Пришедшу же празнику св. Богоявленія въ навечеріе святому Саввѣ повелѣша службу совершити и освятити воды, ею же окропи краля и люди. По праздницѣ не много обятъ болѣзнь святаго и проразумѣ отшествіе свое.......*а*. Раичъ II, 347. —

Животъ св. Савва въ Гласн. VIII.

[21]) Сборникъ Гильфердинга стр. 309.

[22]) Тази бѣлежка се намира на едно рѫкописно Евангеліе, което профессоръ Григоровичъ е видѣлъ у прежніи Австрійски Консулъ въ Солунъ, Михановичъ. виж. Очеркъ Путеш. по Европ. Тур. стр. 183; — Грамота патріарха Каллиста Палаузова 11. —

рици его Маріи и отрасль ею Михаилѣ порфирород-нѣмь и патріарсѣ Игнатіи стльпу православія. [23])

Іоакимъ III. За него имаме по̀-подробни извѣстія. Той е былъ съврѣменникъ на царь-тъ Георгіи Тертеръ, който въ 1283 год. го е пращалъ съ нѣкакви порѫчки въ Константинополь до императоръ-тъ Андроника Палеолога. Въ негово врѣме Римскіи папа Николай IV се е старалъ да привлече на своя страна Блъгаре-тѣ. Съхранили сѫ се двѣ писма, които този папа е написалъ за тая цѣль: едно до Георгія Тертера (Magnifico Principi Georgio imperatori Bulgarorum illustri) а друго, види се, до Іокима (archiepiscopo Bulgarorum [24]). Въ това стараніе на Николая IV, нему е помагала и Срьбска-та Кралица Елена, жена-та на краля Милутина, но и този папски опытъ нема никакъвъ успѣхъ. Види се, че Николая IV не го сѫ удостоили и съ отговоръ на тѣзи негови писма. — Въ 1294 г. когато бѣше се вѣче въцарилъ Тертеровъ-тъ сынъ Светославъ, патріархъ Іоакимъ быде хвьрленъ по негово повелѣніе отъ една Търновска скала за това, че е ималъ сношенія съ Ногайски-тѣ Татари, на които се е обѣщавалъ да предаде Блъгарска-та столица. —

Най много отъ всички-тѣ Търновски патріарси е извѣстенъ *Св. Евтиміи.* Той се слави не само като добъръ пастырь, но и като ученъ и плодовитъ списатель. Въ слѣдующа-та глава ные щемъ имаме случай да споменемъ за нѣкои отъ негови-тѣ списанія. Григоріи Цамблакъ, който е былъ нѣколко врѣме неговъ примо-

---

[23]) Виж. Древніе Славянскіе памятники Академика И. И. Срезневскаго 1868 стр. 224. Трѣба да забѣлежимъ, че Г. Срезневскіи се е нѣкакъ измамилъ и счита поменѫтіи въ тази бѣлежка Константинъ за Грьцки императоръ, което е съвсѣмъ невѣрно. —

[24]) Calend. Eccl. assemani V. 183, 184. Historia Serbiae Пеячевича. 211, 212.

киріи, называ го *таиникъ недоуменныхъ таинствъ и неключимыя памяти апостолскыя.* [25])

Патріархъ Евтиміи е светителствовалъ въ конецъ-тъ на 14-тіи вѣкъ, а не, както безъ всяко основаніе мыслѧтъ нѣкои писатели, въ 15-тіи и даже още по късно. При него още или малко врѣме слѣдъ негова-та смърть е паднѫло Блъгарско-то царство, а за едно съ него е загинѫла и Търновска-та патріаршія. Исторія-та на това печално происшествіе ные ще разгледаме въ слѣдующи-тѣ глави, а тукъ намираме не излишно да кажемъ нѣколко думи за сношенія-та на Блъгарска-та църква съ Русска-та до това врѣме.

Русска-та църква се появи токо въ конецъ-тъ на 10-тіи вѣкъ, когато Блъгарска-та бѣше вѣче достигнѫла до высокъ стъпенъ въ свое-то духовно развиванье: Блъгарія както видѣхме, имала е вѣче тогава много достойни духовни пастыри и учители, и богата църковна и духовна писменность. Още отъ само-то си начало Русска-та църква е заврьзала тѣсни сношенія съ Блъгарска-та, отъ която е и пріела богослужебни-тѣ си и поучителни книги, а также и прьви-тѣ си духовни пастыри и учители. Една Русска лѣтопись свидѣтествова, че още равноапостолніи Русски князь Св. Владиміръ се е обръщалъ къмъ съврѣменніи му Блъгарски царь Самуилъ и е получилъ отъ него „*іереи учены и книги довольни.*“ — Като духовна храненица (питомица) на Блъгарска-та, Русска-та църква и въ по̀-подирни-тѣ врѣмена е поддьржала свои-тѣ сношенія съ нея и се е ползовала отъ неини-тѣ духовни богатства. Тѣзи сношенія непрерывно сѫ се продължавали до само-то растурянье на Блъгарско-то царство. Отъ много-то

---

[25]) Похвалное слово патріарху Евѳимію, виж. въ Граммота патріарха Каллиста С. Палаузова, 12.

свидѣтелства, които подтвърдѣватъ това духовно общеніе между Руси-тѣ и Блъгаре-тѣ, ные щемъ спомюнемъ само нѣколко. — Въ 13-тіи вѣкъ, во врѣме-то на търновскіи патріархъ Игнатіи, Кіевскіи и всероссійскій митрополитъ Кириллъ се е обръщалъ съ просба въ Търново да му испратжтъ отъ тамъ Кормчій по славенски. — И тази негова просба е испълнена съ голѣмо усърдіе. „Пишю тебѣ" отговарилъ му е тогавашній Блъгарскіи деспотъ, *пишю тебѣ възлюбленныи богомъ архіепископѣ Кирилѣ* ..... *да ся словомъ твоимъ вселеная Русская просвѣтишь, а писаніемъ сію Зонару да ся никде не прѣпишетъ* и пр. ...... Въ 14-тіи вѣкъ, на митрополитскіи прѣстолъ въ Кіевъ е сѣдѣлъ митрополитъ Кипріянъ, родомъ Сърбинъ. Прѣди да се пресели въ Россія, той е живѣлъ нѣколко врѣме въ Блъгарія, отъ гдѣ-то е занелъ въ Кіевъ много богослужебни книги, спроти които е исправялъ писани-тѣ въ Россія. Въ начало-то на 15-тіи вѣкъ за Кіевски митрополитъ быде посвященъ примокиріи на Търновскіи патріархъ Евтиміи, Григоріи Цамвлакъ, твърдѣ ученъ Блъгаринъ и плодовитъ писатель. Професооръ-тъ на Петербургскіи университетъ В. Ламанскіи тъй се изражава за духовно-то общеніе между Блъгаре-тѣ и Руси-тѣ до 15-тіи вѣкъ. „Во все „это время Русь постоянно получала изъ Болгаріи не „только Славянскія рукописи, но и даже духовныхъ отцовъ, писателей, художниковъ, пѣвцовъ, ибо Болгарія „до самаго паденія своего, въ отношеніи духовнаго „просвѣщенія и государственнаго развитія стояла несравненно выше тогдашней Руси." [26])

[26]) О славянскихъ рукописяхъ ... 117. —

ГЛАВА ОСМА.

Нѣколко думи за политическо-то състояніе на Блъгарія въ 2-ра-та половина на 14-тіи вѣкъ. Погледъ врьхъ внѫтрешно-то състояніе на Блъгарска-та цьрква и врьхъ духовно-то Блъгарско просвѣщеніе прѣзъ Търновскіи періодъ.

Тежки врѣмена настанахѫ зарадъ Блъгарія слѣдъ смьртъ-та на достославніи й царь Александръ, която се случи въ 1353 г. Османліи-тѣ, които Византійскіи правитель Іоаннъ Кантакузинъ викна на помощь противъ Срьби-тѣ и противъ Блъгаре-тѣ, като стѫпихѫ на Балканскіи полуостровъ и се опознахѫ съ негови-тѣ природни богатства, не имъ се пощѣ да се врьнѫтъ вѣче въ Азія. — Намѣсто да пѡмагатъ на Византійци-тѣ, тѣ наченахѫ да покорявѫтъ градове, села и цѣли области безъ да искѫтъ да знаѭтъ, кому тѣ принадлежѫтъ: на Срьбе-тѣ или на Блъгаретѣ, или пакъ на Византійци-тѣ, на които тѣ додохѫ ужъ на помощь. По́-старій сынъ на Уршана, знаменитіи Сулейманъ, като се утвьрди въ Галлиполь, 1357 г. въ скоро врѣме превзе околни-тѣ градове: *Болгаръ-кею, Малгара, Родосто, Ипсала* и лесно расширяваше владѣнія-та си на Сѣверъ покрай Марица, а на Истокъ къмъ Чорла. Въ 1358 г. Сулейманъ умрѣ, и негово-то мѣсто зае́ братъ му Муратъ, който съвсѣмъ вѣче утвьрди владычество-то на Османліи-тѣ въ Европа. — Въ 1361 Муратъ превзе́ Адріанополь, на́йпрьвіи градъ въ Тракія, а заедно съсъ него и всички почти византійски владѣнія въ Тракія. Въ рѫцѣ-тѣ на Византійскіи Императоръ, оставаше слѣдъ това само Константинополь съ область-та, която се нахожда около него. — Тогава побѣдоноснитѣ Османліи вдигнахѫ сили-тѣ си на Срьбія и Блъгарія. Този страшенъ врагъ

яви се въ едно твърдѣ лошо врѣме зарадъ Блъгарія. Тукъ слѣдъ смърть-та на Александра Блъгарско-то царство се распадна на нѣколко малки части. По́-голѣма-та му часть остана подъ власть-та на Јоанна Шишмана, който сѣдѣше въ Търново. Видинъ и край-Дунавска-та земля управляваше самовластно Страшиміръ. Въ Прѣслава такожде самовластно управляваше Асѣнъ, комуто бѣхѫ подчинени и Блъгарски-тѣ владѣнія въ Тракія. Споменува се и четвърти самовластенъ правитель въ Българія, Добричъ, отъ кого-то казвѫтъ и сегашна-та Добруча да е получила званіе-то си. Тѣзи правители не сѫ живѣли сговорно по между си, и не сѫ могли да се съединѫтъ противъ обща-та опасность. Въ 1363 г. Муратъ удари на Блъгарски-тѣ владѣнія въ Тракія. Противъ него излѣзе Јоаннъ Шишманъ съ една малка войска, защото, види се, други-тѣ правители не сѫ се были съединили съсъ него. — Той быде разбитъ отъ Мурата, който и покори всичко-то Блъгарско Загоріе въ Тракія даже до Балканъ-тъ. За да задобри побѣдоносніи побѣдитель, Јоаннъ Шишманъ быде принѫденъ да заврьже съ него миръ, като се обѣща да бѫде съюзникъ на Османліи-тѣ и даде Мурату за жена дъщеря си Марія, (Мара, бѣла Блъгарка). Това стана въ 1364 л., а на слѣдующа-та година вдигна ся противъ Блъгарія нова бура. Венгерскіи краль, Людовикъ Великіи отвори война на Блъгаре-тѣ не ся знае добрѣ по каква причина: нѣкои само предполагѫтъ че затова, защо-то тѣ сѫ се спріятелили съ Турци-тѣ. — Както и да е, но Людовикъ като се спусна съ голѣма войска по Дунава лесно превзе Видинъ и всичка-та область, въ която управляваше Страшиміръ. Самаго Страшиміра той хвана въ плѣнъ и го закара на затворъ въ Венгрія, а въ Видинъ постави свой единъ правитель на име Діонисіи. Краль Людовикъ се показа ревностенъ католикъ, и поиска да окатоличи

Блъгаре-тѣ въ заета-та отъ него Блъгарска область. — За това нѣщо той употрѣби католически-тѣ монаси отъ тъй называеміи францискански чинъ (орденъ) [1]). Той се обьрна къмъ папа-та и поиска отъ него да се испратѫтъ въ Видинска-та область най-малко 2,000 Францисканци, като го увѣряваше за себе си, че ще се старае съ всички-тѣ си сили да распространи католицизъмъ-тъ въ тази стърна, па макарь бы му се случило за радъ тази своя ревность да загуби и животъ-тъ си. — За прьвъ пѫть се явихѫ осемь проповѣдници отъ тѣзи Францисканци, които тогава роботѣхѫ въ Босна. Въ 50 дни тѣ обрънѫли въ католичество около 200,000 души Блъгаре. — Този тѣхънъ успѣхъ произведе голѣма радость между апостоли-тѣ на католичество-то които захванахѫ да мыслѭтъ, че твьрдѣ лесно тѣ щѫтъ да могѫтъ да окатоличѫтъ цѣла Блъгарія. — Началникъ-тъ (генералъ-тъ) на Францисканскіи орденъ се обръна съ едно писмо къмъ монаси-тѣ отъ този орденъ, въ което между друго пише: ,,Ето стърна съзрѣла за ,,жьтва, но нѣма доста жьтваче...... Нѣка се вдигнѫтъ ,,благочестиви-тѣ мѫжье, подражатели-тѣ на Сына Божія, ,,синове-тѣ на блаженніи Францискъ, да ся стегнѫтъ и ,,приготвѫтъ за жьтварски трудъ и усьрдно да ся взематъ за тази работа. Защо-то ако не се уголѣми число-то на дѣлатели-тѣ и се остави въ небреженіе този ,,голѣмъ плодъ на вѣра-та, то щѫтъ останѫтъ загубени

---

[1]) Този монашески чинъ се учреди во врѣме-то на папа Інноkентіи III, съврѣменникъ-тъ на Царя Јоанна I. — Цѣль-та на Францисканци-тѣ бѣше да истреблявѫтъ ереси-тѣ въ католически-тѣ земли и да распространявѫтъ католицизъмъ-тъ между православни-тѣ Христене. Тази цѣль тѣ съ особено усьрдіе сѫ гонили и до сега гонѫтъ между православни-тѣ христене на Балканскіи полуостровъ, за което ные ще говоримъ по-надолѣ. Тука ще забелѣжимъ, само, че и Францисканци-тѣ не сѫ гонили всякога тази цѣль съ честенъ начинъ а по нѣкога сѫ прибѣгвали и къмъ тѣзи мрьсни средства, съ който работѫтъ Језуити-тѣ

„много души, за които Спаситель-тъ пролѣя своя-та пре-
„чиста кръвь. Ще остане загубена всичка многолюдна
„Блъгарія (Perditur tota illa Bulgaria populosa......) а
„особено Славніи и великіи градъ Видинъ (civitas illa
„Bindin famosa nostris et magna“ [2]).

Въ това писмо се говори, че Блъгаре-тѣ сами сѫ тичали заедно съсъ свои-тѣ князове, юноши дѣвици и старци и сѫ искали да се католичѫтъ (Currunt enim cum suis gentibus Principes infideles: juvenes et virgines senes.....). Također и свещенници и калугере, които „до сега нáй-упористо сѫ се дръжали въ своя-та ересь“. — Съ особенна охота, расказва се, католичили сѫ се Манихеи и Богумили, които види се да ги е имало още много [3]).

Това писмо е произвело голѣма радость между францискански-тѣ братье (фратри), които отъ много стърни се опѫтихѫ за въ Блъгарія, но нихни-тѣ надежди останахѫ праздни. Прѣди тѣ да нагрънѫтъ Блъгарія, Іоаннъ Шишманъ съ помощь-та на храбріи Влашки войвода Александръ, а също и на жители-тѣ отъ Видинска-та область, изгони Венгерскіи намѣстникъ изъ Видинъ, а заедно съ него трѣбаше да бѣга въ Венгрія и Венгерска-та войска, която бѣ оставена да варди тази область. 1369 г. — Видински-тѣ граждене, като не се боѣхѫ вѣче отъ Венгерски-тѣ муждраци, не само не тичахѫ вѣче при францискански-тѣ братіе да ся католичѫтъ, нъ се вдигнахѫ противъ тѣхъ съ голѣма ярость. На 12 Февруарія иста-та година, на тази народна ярость станахѫ жьртва петина Францисканци, които не можихѫ у'врѣме да побѣгнѫтъ. И католическіи календарь

---

[2]) Pejač. Histor. Serviae p. 310.

[3]) Пеячевичь, казва че regio omnis Manicheorum Patarenorum colluvie scatebat. p. 310. —

се допълни още съ петь мѫченици за Христова-та вѣра (!), на които имена-та сѫ: Антоніи Саксонецъ, Григоріи Трагирски, Николай Унгаръ, Тома Фулгински и Владиславъ Унгаръ. — Това народно възмѫщеніе и избіеніе на Францискански-тѣ апостоли твърдѣ краснорѣчиво говори какъ тѣ сѫ дѣйствовали и съ какво срьдце Блъгаре-тѣ сѫ тичали да ся католичѫтъ. — Нѣма съмнѣніе, че всички-тѣ, които въ това врѣме сѫ были насилно покатоличени, отведнѫжь сѫ се врьнѫле въ вѣра-та на отци-тѣ си. Въ противенъ случай и до сега щеше да има въ Видинъ и въ околности-тѣ му много католици Блъгаре. —

Слѣдъ тѣзи происшествія ные видимъ въ 1371 Страшиміра пакъ въ Видинъ, сирѣчь освободенъ отъ плѣнъ-тъ си и врьнѫтъ на прежно-то си мѣсто [4]). Католически-тѣ писатели казвѫтъ, че той се е врьнѫлъ въ Видинъ покатоличенъ, и че е впуснѫлъ много францискански братіе за да окатоличѫтъ всички-тѣ негови подданици [5]). Но тѣзи свидѣтелства нѣмѫтъ никакво основаніе; ные имаме единъ Грьцки официаленъ паметникъ, който показва съвсѣмъ противно-то. За този паметникъ ные ще говоримъ въ слѣдующа-та глава. — Тука ще свръшимъ, като кажемъ, че Султанъ Муратъ и до смърть-та си остана вѣренъ на думата си и не напада Блъгарско-то царство. А негова-та смърть се случи въ знаменита-та битва на Косово поле 1389 г. Нему наслѣди Баязетъ, който съвсѣмъ съсипа Блъгарско-то царство. Нѣка ни бѫде позволено сега да мѣтнемъ още единъ кратъкъ погледъ врьхъ внѫтрешно-то състояніе на Блъгарска-та цьрква и на Блъгарско-то

---

[4]) Engel, Gesch. der Bulg. p. 463; Пеячевичъ Hist. Sera. 314.
[5]) Пеячевичъ стр. 314.

духовно развитіе въобще прѣзъ тъй называеміи Търновски періодъ. —

Въ 4-та-та глава на това съчиненіе ные видѣхми, че въ 10-тіи вѣкъ се показа въ Блъгарія една твърдѣ силна ересь, Богумилска, която се е казвала още и Павликіанска. — Тази ересь въ 11-тіи и 12-тіи вѣкъ до гдѣ Блъгарія се намираше подъ Византійско-то бреме още по́-вѣче ся усили, тъй щото когато въ краи-тъ на 13-тіи вѣкъ Блъгарско-то царство ся обнови при Асѣня, тя бѣше много распространена по въсеи ѡбласти юго. 4-тіи Търновски царь Борисъ, както видѣхме, събра противъ еретици-тѣ съборъ въ 1210 г. Макарь въ сказаніе-то за този съборъ и да се казва, че еретици-тѣ пакы притекошѧ нъ ѡборнѣи цьркви. а иже непокоришѧ сѧ православному съборѹ прѣдани бышѧ различнъıмь казнемь и заточеніоу ..... [6]), нъ ные за достовѣрно знаемъ, че съ това не се истребихѫ еретици-тѣ. — Тѣ бѣхѫ принѫдени да затаѭтъ въ душа-та си своитѣ убѣжденія, но не ся отказахѫ отъ тѣхъ, и въ скоро врѣме пакъ захванахѫ явно да проповѣдѫтъ ученіе-то си. — Тъй, ные видѣхме, какъ папа Григоріи IX се оплакваше отъ Јоанна Асѣна, че не само не се стаpалъ да чисти земя-та си отъ еретици-тѣ, но имъ давалъ още и убѣжище. Въ горепоменѫто-то писмо на Францисканскіи генералъ отъ 1366 г. ясно ся говори, че въ Видинска-та областъ заедно със схизматици-тѣ сѫ живѣли и много еретици (Haeretici simul cum schismaticis). Подъ Схизматици-тѣ въ това писмо се разумѣватъ православнитѣ а подъ еретици-тѣ — Манихеи, Патарени или Богумили [7]).

Има нѣкои да мыслѭтъ и да доказватъ, че Блъ-

---

[6]) Синадикъ царя Бориса стр. 8.

[7]) Пеячевичъ Histor. Serbiae p. 310.

гарски-тѣ еретици, Богумили-тѣ или павликене-тѣ, сѫ се обрънали въ католичество още въ 13-тіи вѣкъ, сирѣчь въ онова врѣме, когато латинци-тѣ господарувахѫ въ Константинополь. Съ помощь-та на латински-тѣ рыцари ужъ Католическо-то духовенство покатоличило тогава Павликене-тѣ, които и до днесь живѣѭтъ около Пловдивъ, Свищовъ и по край рѣка-та Струмица (въ Македонія). Това мнѣніе е съвсѣмъ лъжливо и си нѣма никакво историческо или колко-годѣ разумно основаніе [8]). — Латинско-то вліяніе се простира въ онова врѣме само въ Южна Тракія и въ Долня Македонія: токо въ Адріанополь, Ираклія, Филиппи, Солунь и Серресъ можихѫ да ся утвърдѫтъ Латински архіепископи, и то не за много врѣме, гдѣ на двѣ години, а гдѣ на петь или десеть, не по́-вѣче [9]). Въ сѣверна-та Тракія и Македонія Латинци-тѣ не можихѫ ни на́й-малко да утвърдѫтъ нито свѣтско-то си владычество, нито пакъ духовно-то. Наистина, до Пловдива доходи една малка рыцарска дружина подъ началство-то на *Ренье де Тритъ*, но неѭ не само, че ѭ изгонихѫ отъ тамъ тутакъ-си, а още ѭ и принѫдихѫ да се затвори въ Станимѫкска-та крѣпость отъ гдѣ-то тя незнаеше какъ послѣ да излѣзе. Тамъ тя сѣдя затворена, и като не получваше отъ нигдѣ никаква помощь достигна до такова злощастно положеніе, щото бѣше принѫдена да се храни съ конско мѣсо [10]). Токо слѣдъ тринадесеть мѣсеци

---

[8]) Това мнѣніе се доказва и въ Книга-та.

[9]) О Асѣню......

[10]) Lequien, Oriens Christ. III, p. p. 961, 965, 1039, 1045, 1075. Ето какъ разсказва Вилгардуенъ нещастія-та на Ренье де Тритъ и на негова-та дружина .... il alla se jeter dans le château de Stanimac, et depuis y fut longtemps enfermé et siegé par l'espace de 13 mois, avec tant d'incomodité et de disette, qu' il avait été obligé de manger jusqu'a ses chevaux, sans avoir reçue secours ni nouvelles de Constantinople. — Считаме за нужно да споменемъ, че Вилгардуенъ е билъ не само съвременникъ на Ренье де Тритъ, нъ и единъ отъ главни-тѣ лица въ Латинска-та Имперія.

тази злочеста рыцарска дружина сполучи да излѣзе отъ Станимѫка и да си проправи пѫть къмъ Константинополь. Какъ може да допусне человѣкъ, че съ помощь-та на такава една шьпа рыцари, които около три години само се бавихѫ въ околности-тѣ на Пловдивъ, и то по̀вѣчето обсадени въ Станимѫкскіи *шато̀*, какъ може да се допусне, че съ тѣхна-та помощь сѫ могли да ся окатоличѫтъ толкова павликене около Пловдива, Струмица и Свищовъ? А пакъ други латински дружини да сѫ доходили тогава по тѣзи страни, нигдѣ не се казва за това. Ные напротивъ имаме свидѣтелтва отъ онѣзи врѣмена, че Павликене-тѣ не само гдѣ-то не сѫ были благосклонни къмъ католицизъмъ-тъ, нъ още сѫ и были най страшни-тѣ врагове на католическо-то господаруванье на балканскіи полуостровъ [11]). — Тъй когато Јоаннъ I се въоружи и излѣзе да съкрушава Латинско-то владычество въ Тракія и Македонія, за Павликене-тѣ се говори, че съ особна ревностъ сѫ врьвели слѣдъ него.

Въ една отъ слѣдующи-тѣ глави ные щемъ расккажемъ истинна-та исторія за покатоличванье-то на павликене-тѣ а сега щемъ преминемъ къмъ Блъгарска-та писменность во врѣме-то на Търновскіи періодъ. —

Златніи вѣкъ за старо Блъгарска-та писменность се свръши заедно съ покореніе-то на Блъгарско-то царство отъ Византія въ 1018 год. Догдѣ Блъгаре-тѣ ся находихѫ подъ Византійско-то бреме, тѣхна-та писменность увѣхна, нови произведенія въ това врѣме малко сѫ се поевили. Но това не ще да рѣче, че и тѣзи зна-

---

[11]) Когато Ренье де Тритъ дойде да заемне Филиппополь, Павликене-тѣ прьви побрьзахѫ да викнѫтъ Јоанна да изгони отъ тамъ тази латинска дружина. — Une partie des habitants, qui étaient Manicheaus, vinrent se rendre au Roi de Bulgares et lui dirent, que s'il voulait tirer vers Philippopole, ils s'en rendraient maîtres Вилгард. с. 208. Сѫщо-то подтвьрдява и Никита Хоніатъ.

менити произведенія отъ златніи вѣкъ сѫ се были загубили и забравили.

Царь Јоаннъ I въ едно отъ свои-тѣ писма до папата казва: „*Както намѣрваме написано въ наши-тѣ книги.*“ Въ едно друго: „*азъ испытахъ наши-тѣ стари* „*списанія и книги, а тaкожде и закони-тѣ на бла-* „*женнопочивши-тѣ Императори, предшественници-тѣ* „*наши*“ . . . . [12]).

Тѣзи думи показватъ, че Българска-та писменность, която тъй цьвна во врѣме-то на златніи вѣкъ Българіи, тази богата писменность слѣдъ разваляньe-то на Българско-то царство отъ Византія не се е прекѫснала. И во врѣме-то на 170-годишно-то подчиненіе на Българетѣ подъ Византійци-тѣ, тя е продължавала да живѣе, нъ не ся е развивала тъй силно, както прѣди това печално врѣме. Слѣдъ возобновленіе-то на Българско-то царство въ 1186 година, во врѣме-то на Търновскіи періодъ, Българска-та писменностъ пакъ ся раззелени, цьвна и даде голѣми плодове. — Наши-тѣ стари книги сѫ още малко извѣстни въобще, а въ особенности книги-тѣ отъ Търновскіи періодъ защо-то на него нáймалко вниманіе сѫ е обрьщало до сега, не го сѫ изучвали, нито пакъ му сѫ издирвали писменни-тѣ паметници. Но и тѣзи паметници, които до сега случайно сѫ наидени отъ него періодъ, сѫ доста много и свидѣтелствоватъ, че древне-Българска-та писменность е имала още единъ славенъ періодъ, който ные щемъ назовемъ Търновски періодъ. Ные не щемъ да избройваме тука всички-тѣ писменни паметници отъ Търновскіи періодъ,

---

[12]) Sicut in libris nostris invenimus esse serpitum... ....
Ep. In. l. V Ep. 115.

Inquisivi antiquorum nostrorum scripturas et libros et beatae memoriae imperatorum nostrorum praedecessorum leges.....

Gesta Innocen. *privil. pagine.*

които сѫ издирени до сега: такова избройванье бы заело много мѣсто, та че было бы и неумѣстно въ това наше кратко списаніе, на което главніи предметъ не е исторія-та на наша-та стара писменность. При всичко това, за да дадемъ макарь колко-годѣ понятіе за състояніе-то на духовно-то просвещеніе въ наше то отечество и въ този періодъ, ные считаме не излишне да се спремъ на два три отъ негови-тѣ писменни паметници. Ные избираме за това три сборници, и три-тѣ писани около срѣда-та на 14-тіи вѣкъ.

1-віи отъ тѣзи изборници е писанъ въ 1348 г. во врѣме-то на царя Іоанна, както свидѣтелствова слѣдующа-та *запись*, която се намира въ конець-тъ му: [13])

Въ лѣто 6865 писа сѧ сіа книга доушеполезнаѧ благовѣрномоу и христолюбивомꙋ превысокомꙋ и самодрьжавномꙋ царю Бльгаромъ и Грькомъ Іѡ Алеѯандрꙋ въ животъ и здравіе и въ оутврьжденіе царствꙋ егову, и дѣтемъ его, и всѣкомꙋ христіанину въ ползѫ, иже съ вѣроѭ и любовнѫ прочитаюшемꙋ. Вьсѧ бо книгы божественыѧ подобны сѫть источникомъ чистыхъ водъ............................ трꙋдъ же и болѣзнь Лаврентіа многогрѣшнаго..... свѧщенноинока. —

Въ него се съдрьжѫтъ 10 статіи, на които считаме не лишне да приведемъ само заглавія-та, които могѫтъ да́ понятіе за духовно-то образованіе на Блъгарскіи народъ въ онова врѣме.

1. Повѣсти Святыхъ отецъ.

2. Нила философа осемь слова.

3. Написаніе о правѣи вѣрѣ изущенное Константиномъ блаженымъ философомъ учителемъ о Бозѣ Словѣнскому ѧзыку.

---

[13]) Той е описанъ отъ Академик. И. И. Срезневски, Сборникъ Статей читан. въ Отд. Р. ез. и Слов. Императ. Акад. наукъ т. I, IY стр. 41—52.

4. О писменьхъ Чрънаризца Храбра.

5. Иже вь святыхъ отца Аѳанасія Алекс. къ Антіоху-князу о мнозѣхъ . . . исканихь, и ѿ вьсѣхъ Христіанъ вѣдѣти длъжнуемымъ.

6. Ученіа црьковная о святѣи вѣрѣ св. оць.

7. Ини въпроси различни и отвѣти . . . .

8. Црьковное сказаніе Св. Василія.

9. Сказаніе о седмихъ съборохъ.

10. Въпроси и отвѣти.

б) Другіи сборникъ е найденъ на св. Св. Гора прѣди 10-тина години и сега се съхранява въ Румянцовскіи музей въ Москва. Той е увалянъ, и скѫсанъ, по̀ вѣче-то отъ половина-та му нѣма. Зачували сѫ се цѣли само 115 листи, които съдрьжѫтъ житія-та на нѣколко светіи между които се находи и похвала Кируллу и Меѳодію, написана отъ св. Климента. — Въ него не е назначена година-та, кога е преписанъ, но по писмо-то и по други бѣлѣзи нѣма никакво съмнѣніе, че е писанъ такожде въ 14-тіи вѣкъ. [14]) —

в) Третьи единъ сборникъ твьрдѣ важенъ, както ще видимъ по̀-долѣ, намира се такожде въ Москва въ синодална-та библіотика, гдѣто е донесенъ отъ св. Гора въ 17-тіи вѣкъ. На край-тъ на този сборникъ се намирѫтъ слѣдующи-тѣ редове: **Слава иже въ Троици славимомоу Богоу, исполънѣжщомоу въ малѣ вѣликаа, иже и приписашѧсѧ сіа словеса мала и многополезньнаа, повелѣніемъ Господина моего благороднаго и Христолюбиваагѡ и превысокаага и дръжавнагѡ царѣ прѣкрасназо Іѡанна Александра, въ лѣто теченна** 6853=1345 отъ Р. Хр.

Приписа Филипъ попъ по повелѣн . . . .
Въ този сборникъ се намиратъ 15 разни списанія все

---

[14]) И. И Срезневскаго Свѣдѣнія и замѣтки въ Сборникъ статей I, IV 53—60.

съ богословско, поучително съдрьжаніе. Между нихъ се намира и една историческа съ слѣдующіи надсловъ:

Прѣмѫдраго Манасіа и лѣтописца, събраніе лѣтно, отъ созданіа міру начинаѫщее и текѫще до самого царства Киръ Никифора Вотоніата.

То е една кратка всеобща гражданска и църковна исторія отъ созданія міра и до врѣме-то на Императора Никифора Вотаніата, който е царувалъ отъ 1078—1080. Тази исторія или лѣтопись е написана въ стихове отъ Византійскіи лѣтописецъ Манасія, а на Блъгарски е прѣведена, во врѣме-то на царь Іоаннъ Александръ. Въ този списъкъ, който се сега намира въ Синодална-та библіотика, срѣщѫтъ се по краища-та на нѣкои листове исторически бѣлѣжки отъ Блъгарска-та исторія, които като писани отъ Блъгаринъ въ 14-тіи вѣкъ имѫтъ и тѣ голѣма цѣна за насъ. [15]) — Освѣнь този списъкъ на Манасіевата лѣтопись извѣстенъ е още единъ писанъ также во врѣме-то на царя Іоанна Александра, и се намира въ Ватиканска-та библіотека въ Римъ. Ватиканскіи списъкъ е още по́-важенъ, защо-то той е писанъ твърдѣ искусно и листе-то му сѫ изукрасени съсъ 67 изображенія. Въ Ватиканска-та библіотека, това искусно Блъгарско произведеніе отъ 14-тіи вѣкъ се показва като единъ драгоцѣненъ паметникъ на Блъгарска-та писменность и Блъгарско-то искуство въ 14-тіи вѣкъ. Между много-то исторически и библейски лица, които сѫ изобразени тамъ, намирѫтсе и нѣколко Блъгарски царье, а также

---

[15]) Тѣзи бѣлѣжки се намирѫтъ напечатани съсъ подробни обяснения въ книга-та на Черткова о переводѣ манассіиной лѣтописи Москва 1842 г. Чертковъ мысли, че още въ 12-тіи вѣкъ е прѣведена на Блъгарски тази лѣтопись, но това мнѣніе е отвьргнѫлъ Билярски и съ необоримы доказателства е доказалъ, че тя е прѣведена во врѣме-то на царя Іоанна Александра Виж. О Средне-Болгарскомъ вокализмѣ......

и нѣколко происшествія изъ Блъгарска-та исторія: тѣ сѫ: *Іоаннъ Александръ* съсъ домочадіе-то си: синове-тѣ му *Іоаннъ Асѣнъ*, *Іоаннъ Страшиміръ* и *Михаилъ*, *майка имъ*, *царица-та* Іоаннъ Александрова; тогавашніи *Търновски патріархъ* съ единъ епископъ, съ свещенници и діакони; *Крумъ*, една негова побѣда; *крьщеніе-то на Бльгаре-тѣ*, *Крьщеніе-то на Руси-тѣ; Побѣда на царя Симеона, негова една война, негова-та Смрьть; война-та на Руси-тѣ съ Блъгарс-тѣ*; *Іоаннъ Цимисхіи въ Прѣслава*... Има изобразени още нѣколко събытія отъ война-та на *Василія Болгароктона* съ *Самуила*, *Гавріила Романа* и *Іоанна Владислава* [16])... Ные се надаме, че читатели-тѣ щѫтъ ни простѫтъ гдѣ-то се пуснѫхме въ нѣкои подробности за този паметникъ: тѣзи подробности могѫтъ да́ нѣколко понятія и за книголюбіе-то на наши-ти прадѣди въ врѣме-то на 14-тіи вѣкъ.

Нѣка ни бѫде позволено да кажемъ поне двѣ-три думи още и за списанія-та на послѣдніи Търновски светитель Евтиміи.

До сега сѫ извѣстни само слѣдующи-тѣ негови списанія:

1. Житіе-то на св. Петка.
2. Житіе-то на св. Іоаннъ Рилски.
3. Житіе Ѳеодосія ижс въ Търновѣ.
4. Житіе св. Илларіона, епископа Могленскаго.
5. Слова къ Кипріану мниху.
6. Похвала равно-апостолинымъ Константину и Еленѣ. —

Отъ тѣзи списанія напечатани сѫ до сега само

---

[16]) Ные взимаме тѣзи подробности отъ Ассеманія, който подробно избройва всички-тѣ изображенія, що ся намирѫтъ по листе-то на този паметникъ Cal. Ecl. Ung. t. V. pp. 203—207.

двѣ: Житіе-то на св. Іоаннъ и на св. Петка, и двѣ-тѣ сѫ отличавѫтъ съ изященъ езыкъ и съ искусно изложеніе и съдрьжѫтъ въ себѣ нѣколко драгоцѣнни свидѣтелства отъ Блъгарска-та исторія. [17]) —

Евтиміи е послѣдніи отъ извѣстни-тѣ намъ Търновски патріарси; ако не при него, то не много врѣме слѣдъ негова-та смрьть е растурена Търновска-та патріаршія, и съ това е положенъ край на Търновскіи періодъ на Блъгарска-та писменность. — Пакъ ще повторимъ: споменѫти-тѣ паметници сѫ една твьрдѣ малка часть отъ извѣстни-тѣ ни писменни произведенія отъ Търновскіи періодъ. А колко пакъ сѫ погинѫли съвсѣмъ? и колко още пакъ щѫтъ се найдѫтъ? Тъй, ные не губимъ надежда, че щѫтъ се найдѫтъ още много, когато ные се научимъ да цѣнимъ това драгоцѣнно наше достояніе, и усьрдно се вземемъ да го събираме. Едно голѣмо събраніе отъ тѣзи паметници които сѫ се съхранявали въ едно потаено мѣсто въ древня-та (патріаршеска) цьрква святыхъ Апостолъ въ Търново — е изгорено преди 30 годинъ отъ Търновскіи митрополитъ Илларіонъ. Разсказва се, че той като се научилъ за тѣзи съкровища, повелилъ да ги изнесѫтъ отъ това покойно мѣсто на дворъ-тъ; тѣ были тъй много, щото съ тѣхъ е можело да се натовари единъ голѣмъ возъ. И въ срѣдъ пладне, въ присѫтствіе-то на нѣколко отъ Търновски-тѣ граждане и на тържествующіи Блъгарски Екзархъ тази Блъгарска свѣтыня, е превьрната въ пепелъ. [18]) Види се, че тѣзи книги сѫ

---

[17]) Житіе-то на св. Іоаннъ е напечатанно въ Служба-та св. Іоан. отъ Іеромонаха Неофинта. — Житіе-то на св. Петка — въ Гласникъ-тъ ч. VIII.

Единъ списъкъ отъ житіе-то Ѳеодосія иже въ Търновѣ се намира въ Рилскіи мънастырь.

[18]) Возрожденіе Болгаръ Хр. Даскалова. въ Р. бесѣдѣ 1858 кн. 2. Bulgarische Fragm. Каница въ Oester. Revue 1864, кн. 7. —

съставяли нѣкоя часть (ако не всичка-та) отъ библіотека-та на Търновски-тѣ патріарси, и ако да не бѣхѫ изгорени, ные сега щехме добрѣ да си знаемъ нашіи давно минѫлъ духовенъ и политически животъ. —

ГЛАВА ДЕВЕТА.

Отношенія-та на Константинополскіи патріархъ къмъ Търновскіи слѣдъ въстановленіе-то на Византійска-та имперія въ 1261 г. — Грамота-та на Константинополскіи патріархъ Калистъ. Подсебяванье-то на Видинска-та область отъ Константинополскіи патріархъ. Растурянье-то на Търновска-та патріаршія.

Отъ конецъ-тъ на 13-тіи вѣкъ отношенія-та между Търновска-та патріаршія къмъ Константинополска-та станахѫ твърдѣ напрегнѫти. Причина-та на това бѣхѫ тѣзи политически измѣненія, които се случихѫ въ това врѣме на Балканскіи полуостровъ. Латинска-та имперія въ Константинополь слѣдъ тѣзи тежки и жестоки удари, които тя претърпя отъ Блъгарски-тѣ царье Іоанна I и Іоанна Асѣня, не можй вѣче да се исцѣри и трѣбаше да се развали и да загине само отъ себе. Случисе обаче тъй, щото Блъгаре-тѣ, които най-много направихѫ за неина-та погибель, не можихѫ да извлекѫтъ за себе си никаква сѫщественна полза отъ неино-то всеконечно растурянье. Всичко-то неино достояніе си подсвои безъ много трудъ и жъртви Никейскіи императоръ Михаилъ Палеологъ. Въ 1261 год., когато Блъгаре-тѣ бѣхѫ залисани съ вѫтрешни распри и крамоли, [1]) една малка

---

[1]) Тогава въ Блъгарско-то царство продължаваше ся още война-та между ненавистніи народу Мичо и храбріи Константинъ Тѣхъ. Константинъ Тѣхъ не е помагалъ на Михаила Палеолога да превзима Цариградъ отъ Латинци-тѣ, както се говори въ нѣкои Блъгарски исторіи.

чета отъ войска-та на Михаила Палеолога, чета, която е състояла не по̀вѣче отъ 1000 войници, сполучи да влѣзе въ Константинополь и да растури тамъ гнѣздо-то на Латинци-тѣ, които не бѣхѫ въ състояніе да се защитѭтъ прѣдъ такава една малка сила [2]) и бѣхѫ принѫдени да бѣгатъ заедно съ императоръ-тъ си Балдуина и да търсѭтъ убѣжище на Венеціански-тѣ корабли, които сѫ се намирали въ голѣмо количество въ Константинополско-то пристанище. Тъй лесно, и нѣка да рѣчемъ, тъй евтино прѣпадна въ рѫцѣ-тѣ на Никейскіи Императоръ изнемогнѫла-та, повѣче-то отъ Блъгарски-тѣ сили, Латинска Имперія. Михаилъ Палеологъ не забавно слѣдъ това прѣнесе столица-та си отъ Никея въ Константинополь, а заедно съ него се възвьрна тамъ и вселенскіи патріархъ. И тъй унищожена-та въ 1204 год. Византійска имперія се възроди пакъ въ 1261, и възроди се съ всички-тѣ си прѣжни притязанія. Отъ само себе се разбира, че стара-та вражда и политическо съперничество между нея и между Блъгарско-то царство трѣбаше отъ тогава още по̀вѣче да се усили и уголѣми, а чрезъ това и цьрковни-тѣ имъ отношенія е трѣбало да пріематъ враждебенъ характеръ. Поводъ за това е далъ вселенскіи патріархъ. —

---

[2]) Тази чета, която се намираше подъ началство-то на Алексія Стратегопула, ѭ испрати Михаилъ Палеологъ на Балканскіи полуостровъ за да варди негови-тѣ тамъ владѣнія отъ Блъгаре-тѣ. Никифоръ Григорасъ говори, че тя е състояла отъ 8000 души, а пакъ западни-тѣ лѣтописци ѭ представляватъ като твърдѣ многобройна. Като минуваше по край Константинополь и ся извѣсти, че тогава ся намирала въ него твърдѣ слаба стража, Стратегопулъ се рѣши да го нападне. Това негово предпріятіе срѣщна голѣмо съчувствіе между жители-тѣ на Константинополя и на околности-тѣ му, съ помощь-та на които въ една нощь, той унищожи латинска-та Имперія. Михаилъ Палеологъ, когато се извѣсти за този изненадѣянь и невѣроятенъ успѣхъ на свой-тъ полководецъ, не щя и да му повѣрва. Виж. Лат. Импер. Медовикова 155 и слѣд......

До гдѣ латинско-то господаруванье се продължавá въ Константинополь и власть-та на вселенскіи патріарха се намираше въ опасность, той не само не стѣсняваше правдини-тѣ на Блъгарска-та църква, но още и всякакъ ѭ ласкаеше и превозносѣше. А отъ-както тази опасность се мина, той измѣни тѣзи си миролюбиви отношенія къмъ Блъгарска-та църква, и начена да исказва властолюбиви притязанія спрямо неѭ. Търновскіи патріархъ разумѣва се, че не е оставялъ такива притязанія безъ отговоръ, твърдо е защищавалъ противъ тѣхъ свои-тѣ правдини. Отъ това често сѫ се раждали между тѣхъ явни распри и крамоли. — Около конецъ-тъ на 13-тіи вѣкъ (1283?) единъ отъ Търновски-тѣ патріарси (Іоакимъ III) е ходилъ въ Константинополь съ нѣкакви си порѫчки отъ Българскіи царь (Георгіи Тертеръ). Разсказва се, че тамъ, въ присѫтствіе-то на Императоръ-тъ, той се е изразилъ че е готовъ незабавно да се присъедини къмъ Римскіи папа (se papae Romano immediate subesse). [3]) Не се знае по какъвъ поводъ той е казалъ тѣзи думи, но може да се мысли, че токо нѣкои властолюбиви притязанія и стѣсненія на Блъгарска-та църква отъ страна-та на Константинополска-та, токо една такава причина е могла да даде поводъ къмъ такава една демонстрація отъ страна-та на Блъгарскіи патріархъ. До какъвъ стъпенъ сѫ были напрегнѫти и враждебни отношенія-та на Блъгарска-та патріаршія къмъ Константинополскіи патріархъ около половина-та на 14-тіи вѣкъ; до гдѣ се е простирало още въ онова врѣме властолюбіе-то на този подирніи, и какво съпро-

---

[3]) Това се споменува въ писмо-то на папа Николая IV до Търновскіи патріархъ (отъ 1291 год). —

Calend. Assemanii V. 184.

тивленіе той е срѣщалъ отъ страна-та на Търновскіи, това е твърдѣ ясно отъ слѣдующи-тѣ факти. —

Около половина-та на 14-тіи вѣкъ Срьбскіи краль Стефанъ Душанъ пожела, щото Срьбскіи архіепископъ да се провъзгласи за патріархъ. Константинополскіи патріархъ не се съгласи и се въспротиви на това желаніе Душаново. Но Търновскіи безъ да гледа на това, съедини се съ Охридскіи и съ него заедно благословихѫ новоучредена-та Срьбска патріаршія. Константинополскіи патріархъ Каллистъ не се съгласи да припознае тази новоучредена патріаршія и ѭ прокьлна, като учрьдена незаконно, противъ негова-та воля и безъ него-во-то благословеніе [4]) — Сѫщіи Каллистъ прати, по онова врѣме, въ 1355 г., една граммота въ Търново до нѣкои тамошни монаси и свещенници. Въ тази грамота твърдѣ ясно се исказва всичко-то властолюбіе на Константинополскіи патріархъ спрямъ Търновска-та патріаршія. Този важенъ документъ е писанъ по Грьцки, но още въ старо врѣме е былъ прѣведенъ и на Блъгарски языкъ. — Г. Палаузовъ е намѣрилъ единъ Блъгарски списъкъ отъ нея, писанъ, види се, още въ 15-тіи вѣкъ и го е издалъ заедно съ Грьцкіи оригиналъ. [5]) —

Намираме за по́-добро, намѣсто да излагаме съдържаніе-то на този документъ, да извадимъ само нѣколко по́-характеристични мѣста отъ него. — „*Патріархъ Терновьскы*“, пише Каллистъ, „*бяше изначала епископьское имя имѣ, повинуяся святѣи . . . . . . велицѣи цьркви* (на Константинополска-та сирѣчь). *Тажде послѣжде мольбѣ бывши мнозѣи и моленію къ нашему*

---

[4]) Виж. въ слѣдующа-та глава.

[5]) Граммота патріарха Каллиста С. Н. Палаузова С. П. 1858. Грьцкіи оригиналъ е издаденъ и въ Acta patriarchatus Constantinopolitani отъ Миклошича и Миллера Т. I, 436.

великому и священному събору отъ иже тогда царьствіа болгарьскаго правящаго скипетра, чьсти ради его̂вы и таковаго языка . . . . . даровано бысть схожденія словомъ Терновьскому, еже именоватися патріарху болгарскому, а не и быти съпричтену прочимъ святѣишимъ патріархамъ. По надолѣ Каллистъ изважда отъ нѣкои списанія на патріархъ-тъ Германъ [6]), че Търновскіи патріархъ е былъ обвързанъ не само да бѫде послушенъ на Константинополскіи патріархъ въ всичко, но е трѣбвалъ още да му плаща *дани урокы, яко единъ отъ иже подъ Коньстантина града митрополити.* При това той доказва, че Константинополскіи има право да вика Търновскіи на сѫдъ, *аще когда что отвращь отъ дани приношенія облеченъ будеть. Сице убо обѣщаніе и оглашеніе болгарскія цьркви къ Константина града. И кромъ же сего аще Костантина града престолъ и иныхъ патріархъ суды Александрійскаго и Антіохійскаго іерусалимскаго и въстязуеть и исправляеть и усуждаеть имъ, и власть даеть якоже божественая правила сказуготь и дѣянія свидѣтельствоваша: како множае паче болгарьстѣи цьркви престолъ сеи Господь есть?*

Тѣзи свои разсужденія и доказателства Каллистъ свръша съ една бѣлѣжка, че той има правдина, когато поиска, да лиши отъ Патріаршескіи санъ Търновскіи. И че, ако още не ся рѣшава да употреби тази си власть противъ тогавашніи Търновскіи патріархъ, то само по голѣма-та си любовь *къ превысокому царю больгарскому Јоанну Асѣню* [7]) и въ надежда, че Търновскіи Патріархъ

---

[6]) Во врѣме-то на този вселенски патріархъ, както видѣхме, въ 7-та глава, се учрьди Търновска-та патріаршія. —

[7]) Подъ име-то Јоаннъ Асѣнь тука ся разумѣва тогавашніи Българскi царь Јоаннъ Александръ. Въ други единъ патріаршески и синодски документъ писанъ на 17 Августа сѫща-та година (1355) той е нazванъ Јоаннъ Александръ Асѣнь Ἰωάννης Ἀλέξανδρος ὁ Ἀσάνης. Виж. Acta P. C. t. I, 432. Лингенталь ся лъже, гдѣто мы-

ще се образуми най-послѣ и ще ся покори. — Ные нѣма да разгледваме всички-тѣ тѣзи доказателства и разсужденія на Каллиста, ще забѣлежимъ само вкратцѣ, че тѣ повѣче-то доказватъ властолюбіе-то на Константинополскіи патріархъ, нежели това, за което сѫ были написани, сирѣчь безправіе-то и непослушаніе-то на Търновскіи патріархъ. И ако Каллистъ говори, че той не се рѣшава да осѫди и низвергне непокорніи си Търновски патріархъ само и само въ надежда, че той ще ся исправи а також де и *отъ великаа любовь къ превысокому царю болгарскому, еже не оскорбити его ради таковыя вины,* то сѣтнини-тѣ доказватъ съвсѣмъ друго. — Не надежда на исправленіе и не любовь къмъ Българскіи царь е карала Константинополскіи патріархъ да се въздържа отъ такъвъ насилственъ пристѫпъ на Търновска-та патріаршія, а страхъ, че такъвъ единъ рѣшителенъ постѫпъкъ не само че ще остане безплоденъ, но ще още да повлече къмъ лоши сѣтнини. Блъгарско-то царство бѣше още доста силно за да отблъсне такова едно насилственно намѣсванье въ свои-тѣ внѫтрешни дѣла. Слѣдующитѣ факти не оставятъ никакво съмнѣніе, че именно този страхъ е былъ истинна-та причина, която е бръкала на Константинополскіи патріархъ. Нѣкоя и друга година слѣдъ съчиненіе-то на тази грамота, Блъгарско-то царство загуби свое-то значеніе. То се раздѣли на нѣколко части между синове-тѣ на Јоанна Александра, които както видѣхме не си жувувахѫ, а враждувахѫ помежду си. Константинополскіи патріархъ не се замая да се въсползова отъ тѣзи Блъгарски безуредици за да приведе въ испълненіе свои-тѣ властолюбивы мысли спрямъ Тър-

---

сли, че трѣба да ся разумѣва Јоаннъ Асѣнь II, който, както се знае, царувалъ е въ 1280 год. Излъгани сѫ были также Раичъ и Енгель, които сѫ писали че Јоаннъ Александръ се е былъ преставилъ въ 1353 год. —

новска-та патріаршія. Той ся намѣси въ вражда-та между Блъгарски-тѣ владѣтели и чрѣзъ това сполучи да отърве отъ Търновска-та патріаршія една доста голѣма часть отъ неина-та область и да ѭ подсяби на свой-тъ тронъ. Това ся случи съ такъвъ начинъ. — По́-старіи сынъ Јоаннъ Александровъ, Страшиміръ, комуто се падна Видинска-та область, отъ ненавистъ къмъ братъ-си Јоаннъ Шишманъ, правитель-тъ въ Търново, не е можилъ да трьпи, щото духовенство-то въ негова-та область да зависи отъ Търновска-та патріаршія. Константинополскіи патріархъ искусно се е въсползовалъ отъ това и го е подговорилъ да подчини своя-та область на Константинополска-та цьрква [8]). И Страшиміръ прати въ Константинополь едного Јеромонаха Кассіана, когото тамъ ржкоположихѫ въ 1381 год. за Видински митрополитъ, който да почита за свой началникъ Константинополскіи патриархъ. А за прежніи Видински митрополитъ, който бѣше поставенъ отъ Търновскіи патріархъ, Константинополскіи написа тъй: ὁ δέ γε εὑρισκόμενος ἐκεῖ ἀρχιερεὺς οὐκ οφείλει οὐδέν ποιεῖν ἀρχιερατικὸν, ἀλλὰ διαμένειν ἀργὸς καθάπαξ, ἐπεὶ οὔτε γνήσιος ἐστί μητροπολίτης τῆς ἐκκλησίας ταύτης, ἀλλὰ καὶ ἄλλης ἐπαρχίας ἐστὶ, καὶ οὐκ ἔχει οὐδὲ ἕν δὶκαιον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ταύτῃ, κατα χάριν γὰρ κάθηται ἐκεῖ, καὶ οὐ κατὰ δίκαιὸν τινα λόγον. (,,А пакъ архіерей-тъ, ,,който се намира сега тамъ (въ Видинъ), да не извърша ,,вѣче нищо архіерейско, и да бѫде съвсѣмъ аргосъ,

---

[8]) Освѣнь това, около това врѣме е отнета отъ Търновскіи патріархъ още една область, Срѣдецката (Софійска-та), която Константинополскіи патріархъ е подчинилъ на Видинскіи митрополитъ Виж. Πρᾶξις συνοδική ἐπὶ τῷ Βιδύνης ἵνα κατέχῃ τὸ Τριαδίτζην Acta P. C. t. I, 551. Види се, че Јоаннъ Страшимиръ е отнелъ отъ брата си Шишмана Срѣдецъ (комуто той бѣше се падналъ при раздѣлъ-тъ на Блъгарско-то царство) и като го е присъединилъ къмъ своя-та область, пожелалъ е да го отдѣли и въ цьрковенъ изгледъ отъ Търново. Константинополскіи патріархъ на радо срьдце е побързалъ да се въсползова и отъ това намѣреніе Страшиміровo. —

,,защо-то той не е припознатъ като митрополитъ нито ,,на тѫзи митрополія, нито пакъ на друга нѣкоя епар- ,,хія и нѣма никакво право въ тази цьрква. Той жи- ,,вѣе тамъ по милость, а не по нѣкое законно право ,,(слово) [9])". — Разумѣва се, че Търновскіи патріархъ е протестиралъ противъ такова едно беззаконно распорежданье съ свои-тѣ епархіи и митрополити, но неговъ-тъ протестъ не бѣше вѣче страшенъ за Константинополскіи патріархъ, който не обрѫна на него никакво вниманіе. И въ оправданіе на тѣзи свои беззаконни дѣла, той написа слѣдующи-тѣ думи, които твърдѣ ясно показватъ до каква мѣрка властолюбіе-то е было заслѣпило умъ-тъ на вселенскіи патріархъ. ,,*Свягиѣйша-та Видинска митрополія*", пише той, ,,*испрьво* бѣше ,,подчинена на нашіи Константинополскіи тронъ, отъ ,,когото тя и получваше рѫкоположеніе, както и други-тѣ ,,подчинени нему митрополіи. Слѣдъ много врѣме Блъ- ,,гарска-та цьрква си ѭ подсеби съ свѣтска сила (δυνα- ,,στείᾳ κοσμικῇ χρησαμένη), съвсѣмъ неканонически, съ ,,единъ беззаконенъ начинъ . . . . без да се бои отъ ,,божественни-тѣ закони, нито пакъ да ся срамува отъ ,,человѣчески-тѣ [10])" . . . . Това оправданіе за ограбванье-то на Търновска-та патріаршеска область, Константинополскіи патріархъ е писалъ въ 1392. Скоро нему му испадна случай да си подсеби и всичка-та Търновска патріаршія, и такъвъ добъръ случай, който му даваше възможность да свърши такова голѣмо грабителство безъ никакво съпротивляванье, и безъ да има даже потрѣба да съчинява нови оправданія и на това си още по́-голѣмо беззаконіе. Отъ 1392—1396 год. Османліи-тѣ превзехѫ всички-тѣ Блъгарски области и разсыпахѫ Блъгарско-то

---

[9]) Πρᾶξις τοῦ Βιδύνης 1381 г. Іюлія, въ Acta Patriar. Const. t. II, 28.

[10]) Πρᾶξις τοῦ Βιδύνης 1392 въ Acta Patr. Const. II, 161.

царство. Слѣдъ това Трѣновска-та патріаршія, като нѣмаше вѣче кой да ѭ брани и да се застѫпя за неѭ, стана лесна плячка на Константинополска-та църква. Отъ 1394 год. ные намираме Константинополскіи патріархъ да се распорежда съ Търновска-та църква, като съ своя епархія. Тъй въ тази година той пише на Мавровлахійскіи Митрополитъ да мине въ Търново и да вземе въ управленіе-то си Търновска-та църква. „*Нашето смиреніе,*“ говори се въ това писмо, *отстѫпя и позволява на твое Преосвященство, когато съ божія-та помощь додешь въ Търново* (εἰς τὴν ἁγνιωτάτην ἐκκλησίαν Τρινόβου) *да имашь праедина да извръшашь тамъ безпрепятственно всичко, щото се относя до священнодѣйствіе-то . . . . . . за това ты трѣбва да вземешь подъ свое-то управленіе святѣиша-та тази църква*“ [11]) и проч . . . . Въ слѣдующа-та година (1395) ные вѣче намираме този митрополитъ да управлява Търновска-та църква отъ име-то на Константинополскіи патріархъ [12]). Въ 1402 год. въ Търново се е намиралъ вѣче особенъ Митрополитъ, поставенъ отъ Константинополскіи патріархъ и напълно подчиненъ нему [13]). Всички-тѣ тѣзи факти показватъ, че отъ 1394 год. Търновска-та патріаршія не е вѣче сѫществовала. Русски-тѣ лѣтописи свидѣтелствоватъ, че тя е была растурена въ 1393 год., когато е былъ превзетъ градъ Търновъ отъ султанъ-тъ Баязетъ. По свидѣтелство-то на тѣзи лѣтописи Търновскіи патріархъ е былъ плѣненъ тогава заедно съ много отъ митрополити-тѣ и епископи-тѣ си, а патріар-

---

[11]) Προτροπὴ δοθεῖσα τῷ Μαυροβλαχίας ἀπερχομένῳ εἰς τὸ Τρίναβον въ acta patr. Const. t. 11, 223 —

[12]) Annotationes synodicae, ibidem. 241. —

[13]) Това го знаемъ отъ едно писмо писано отъ Константинополскіи синодъ до този Митрополитъ, Μητροπολίτης Τορνόβου. Виж. Acta P. C. II, 570. — Виж. у Лингенталя Beiträge zur Gesch. der B. K. 33.

шеска-та цьрква е была превьрната въ мечеть [14]). — Но какъ се е случило, та неино-то достояніе е прѣпаднѫло въ рѫцѣ-тѣ на Константинополскіи патріархъ, за това нѣщо нѣма никакво колко годѣ по́-подробно извѣстіе нито въ Славенски-тѣ паметници, нито, пакъ въ издадени-тѣ до сега документи за дѣла-та на Константиполската патріаршія. И може на вѣрно да се предполага, че тази подирня-та си е подсвоила това Блъгарско достояніе безъ всяки колко годѣ законенъ начинъ. Въ противенъ случай между документи-тѣ на велика-та цьрква щеше да има нѣкакъвъ документъ и за този неинъ подвигъ [15]). Работа-та е станѫла види се, твьрдѣ просто и твьрдѣ лесно. Слѣдъ осиротяванье-то на Блъгарската цьрква въ 1393 год., за което споменѫхме по́-горѣ, и което, нѣма съмнѣніе, че е было съпровождаемо съ много и голѣми бѣдствія и превратности въ Блъгарска-та земя, Константинополскіи патріархъ е побръзалъ да постави, както въ Тьрново, тъй и по други-тѣ Блъгарски епархіи свои митрополити и епископи. Тѣзи негови распорежданія не сѫ срѣщнали голѣмо препятствіе отъ страна-та на Блъгаре-тѣ, които въ онова врѣме не сѫ имали, кога да бранатъ свои-тѣ цьрковни правдини. Ето какво заключеніе може да се направи отъ

---

14) Виж. писмо-то на Академикъ-тъ Куника до Лингенталя въ Beiträge zur Gesch. der B. K. 36. — Съ това свидѣтелство на Руски-тѣ лѣтописи съгласува се малко нѣщо и слѣдующе-то кратко преданіе, което е записано въ една Блъгарска рѫкопись, писана въ 18-тіи вѣкъ отъ Јеромонаха Паисія: „после же когда узели и поправи Турци Болгарія, тогда ся патріарси Цароградски съ насиліе паки освоили Терновская патріаршія подъ своя власть и на пакость и злоба що имаютъ на Болгари, еще изъ перво время непоставляютъ отъ Болгарскаго языка епископи Болгаромъ“........

О Асѣню 21.

15) Въ обнародвани-тѣ до сега не се намира. но може пакъ и да има въ архивъ-тъ на Велика-та Цьрква такива документи, които лежѫтъ тамъ още необнародвани. —

горѣизложени-тѣ факти както за врѣме-то, кога е паднѫла Търновска-та патріаршія, тъй и за начинъ-тъ, чрѣзъ който неино-то достояніе е прѣпаднало на Велика-та Константинополска цьрква. Има обаче нѣкои свидѣтелства и преданія, които противорѣчѫтъ на това заключеніе.

Едно латинско свидѣтелство говори, че още и до 1463 год. Търновскіи архіерей се е именувалъ *Патріархъ Търновскіи и на всичка Блъгарія* (Patriarcha Ternobi et totis Bulgarie [16]). А пакъ Јерусалимскіи патріархъ Доситей въ своя-та исторія казва. че токо въ 1572 год. Константинополска-та патріаршія си е подсвоила Търновска-та [17]). Има пакъ и такива преданія, които говорѫтъ, че това е станѫло въ 17-тіи и даже въ 18-тіи вѣкъ [18]). — Намъ не ни сѫ извѣстни добрѣ начала-та и основанія-та на които се опиратъ тѣзи разнорѣчиви и противоположни на наше-то заключеніе свидѣтелства и преданія, и поради това не сме въ състояніе да ги разгледаме подробно критически.

---

[16]) Geschichte von Bulgarien Енгеля стр. 470. Виж. и Липранди Болгарія въ чтенінхъ об. Истор. и древн. 1868 г. кн. 1, стр. 27.

[17]) Особно важно е свидѣтелство-то на патріархъ-тъ Доситея, който, види се, е ималъ възможность да ся ползова отъ необнародовани паметници. Μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, говори той, ἠθροίσθη σύνοδος ἐν Κωνστ., (1572 г.) ἐν ᾗ λόγος ἐγένετο περὶ τοῦ ὅτι κακῶς ᾔτησαν οἱ Βασιλεῖς γενέσθαι τινὰς ἐπαρχίας Ἀρχιεπισκοπὰς αὐτοκεφάλους. Ὅθεν, ἐπειδὴ τῆς Ἐκκλησίας τότε μὴ δυνηθείσης τοῖς Βασιλεῦσιν ἀντιστῆναι, νύν καιρὸς ἐστὶν ὑποταχθῆναι τῷ τῆς Κωνσταντινουπόλεως θρόνῳ τήν τε Ἀχρίδα, καὶ τὸ Τούρναβον, καὶ τὸ Πέκιον καὶ οὕτως ἐχειροτόνησαν εἰς ταύτας τὰς ἀρχιεπισκοπὰς Μητροπολίτας. Ἀλλ᾽ ἡ μὲν Τουρνόβος ἐνέμεινε τῇ ὑποταγῇ, αἱ δὲ λοιπαὶ....... Кн. 11, гл. 3.

[18]) Возрожденіе Болгаръ, Даскалова.

ГЛАВА ДЕСЕТА.

Історія-та на Охридска-та патріаршія отъ 13-тіи вѣкъ до растурянье-то и (1767 г.); отношенія-та ѝ къмъ Търновска-та, ипекска-та и Константинополска-та; отъ кога тя е начeнала да се именува и Прьво-Юстиніанска. По-извѣстни-тѣ отъ неини-тѣ патріарси неино-то паданье и растурянье.

Охридска-та патріаршія быде по̀ щастлива отъ Търновска-та: тя удрьжа своя-та независимость до 1767 г. Ные прегледахме състояніе-то ѝ до начало-то на 13-тіи вѣкъ, и въ тази глава ще се постараемъ да изложимъ вкратцѣ неина-та історія отъ това врѣме и до само-то ѝ растурянье. [1]) —

Въ 13-тіи вѣкъ, когато се учреди нова Блъгарска патріаршія въ Търново и когато Блъгарско-то царство загжрщаше въ себе-си и область-та на Охридскіи патріархъ, този подирніи трѣбаше както видѣхме, да припознае надъ себе върховна-та власть на Търновскіи Светитель. Това не ще рѣче, че Охридска-та патріаршія е была съвсѣмъ унищожена: тя си е съхранила своя-та внжтрешна самостоятелность, и само е припо-

---

[1]) Положеніе-то на Охридска-та патріаршія въ това врѣме е было твърдѣ заплетено, а паметници-тѣ, кои-то быхж можили да да ни обеснжтъ това положеніе, до сега сж извѣстни твърдѣ малко. Въ архиви-тѣ на Константинополска-та патріаршія има да лежжтъ много такива паметници. — (Beitrage Лингенталя 16). Профессоръ Григоровичъ е издирилъ, че и въ Хилиндарскіи мънастырь се намиржтъ доста такива паметници, а именно писма отъ Охридски-тѣ патріарси, но за нещастіе не сж щѣли да му ги покажжтъ; казали му се само, че въ нихъ патріаршескіи подписъ е писанъ съ зелено мастило. (Путеш. по Евр. т. 72). Минжла-та година ные намѣрихме едно писмо отъ Охр. Патріархъ Гавріилъ до графъ-тъ Словата, министръ-тъ на Германскіи Императоръ Фердинандъ III. То се съхранява въ единъ архивъ въ Чехія; писано е около 1655 и такожде съ зеленъ подписъ, посыпанъ съ златенъ песъкъ. —

знавала Търновска-та си сестра като по́-прьвна глава на Блъгарска-та цьрква. Въ това врѣме Охридска-та Јерархія се е отрьсила отъ грьцкіи елементъ, който бѣше се вмькнѫлъ въ нењ въ 11-тіи и 12-тіи вѣкъ, кога-то Блъгарскіи патріархъ въ Охрида се подтвърждаваше отъ Византійскіи императоръ. — Това тѣсно съединеніе на двѣ-тѣ Блъгарски духовни Јерархіи се продължава не твьрдѣ много врѣме. Въ 1241 год. Іоаннъ Асѣнъ умрѣ, като остави широко-то Блъгарско царство на малолѣтни-тѣ си сынове, Каломану и Михаилу Асѣну. Тѣхно-то малолѣтство е было причина на много придворни интриги, които сѫ произвели голѣми смути въ Блъгарско-то царство. Византійскіи императоръ Іоаннъ Ватаци побрьза да извлече полза за своята дрьжава отъ тѣзи безуредици Блъгарски и безъ голѣми усилія отне отъ Блъгарско-то царство градоветѣ: Сересъ, Менликъ, Прилѣпъ, Велесъ, Просѣкъ, Велбѫждъ, Скопіе, Хотово, Стѫпія, Чепина, Станимѫка и проч. [2]) — Тогава и Охрида е минѫла втори пѫть подъ Византіиска-та власть. Чрезъ това се прекѫсна тѣсно-то единеніе на Охридскіи Блъгарски светитель съ Търновскіи. Охридска-та патріаршія е была принѫдена да се поврьнс пакъ къмъ сѫщо-то положеніе, въ което се намираше прѣзъ 11-тіи и 12-тіи вѣкъ, т. е. да се подчини на Византійско-то вліяніе. Въ такова положеніе тя се намира́ около 100 години. — Отъ начало-то на 14-тіи вѣкъ на Балканскіи полуостровъ захвана да преобладава Срьбско-то царство, което особенно се възвыси при Стефана Душана (отъ 1336 до 1356.). Този *Силнїи краль* покори на власть-та си цѣла Македонія, Албанія, Тессалія и сѣверна-та поло-

---

[2]) Acropolita у Стр. III, 737.

вина на сегашна Грьція. Въ негово врѣме, а именно въ 1340 г. и Охрида премина въ власть-та на Срьби-тѣ. Отъ 1219 г., [3]) както имахме случай да забѣлежимъ, чрезъ стараніе-то на св. Савва, Срьбія се сдоби съ свое особенно архіепископство, на което тронъ-тъ испрьво се намираше въ Жичи, а послѣ се пренесе въ Ипекъ. Въ 1346 год. Стефанъ Душанъ свика духовенъ съборъ въ *Скопіе*, на който съборъ Срьбско-то архіепископство се преименова въ патріаршія. [4]) Защо-то това стана само съ благословія-та на Охридскіи и Търновскіи патріархъ [5]) а не и на Константинополскіи, то, този подирни осѫдн това постановленіе на Скопійскіи съборъ като не законно и прокълна новоучредена-та Срьбска патріархія. — На тази клетва обаче никой не обрънa вниманіе и на Балканскіи полуостровъ, освѣнь Търновска-та, Охридска-та учрьди ее третья Славенска патріаршія, Ипекска или Срьбска. — Пита се въ какво отношеніе се постави къмъ новоучреденна-та Срьбска патріаршія Охридска-та патріаршія, която се вѣче намираше въ власть-та на Срьбскіи краль. Единъ Срьбски изслѣдователь за този предметъ предполага, че Охридскіи патріархъ не само че е съхранилъ независимость-та си относително Ипекскіи, но че този подирніи го е признавалъ за по́-старъ свой духовенъ братъ. [6]) —

Тѣзи отношенія на Охридскіи патріархъ къмъ Срьбскіи, какви-то и да сѫ были, траяли сѫ само около

---

[3]) Раичъ ч. 11, 343.

[4]) Майкова Исторія Сербскаго языка, 240. —

[5]) Сказаніе о Сербскихъ архіепископѣхъ въ единъ Срьбски Сборникъ виж. Гласн. VII. стр. 125 Га 45.

[6]) Патріарси Пекски не само ни су подчинили себи архіепископе Охридское и ньовуобласть, него имъ іоштъ поредъ независимости признавали неко старештво, баремъ у толико, у колико су се сами подъ ньіовымъ ауспиціяма на патріаршеско достоинство узвысили. — Гласникъ VIII, 125.

50 годнни: въ конецъ-тъ на 14-тіи вѣкъ Душанова-та дрьжава се распадна и область-та на Охридскіи патріархъ трѣбаше да мине въ непосредственна власть на Османліи-тѣ. И тъй въ теченіе-то на два вѣка четыри или и петь пѫти се мѣнува политическо-то положеніе на Охридска-та патріаршія. Заедно съ това се е мѣнувалъ и съставъ-тъ на неина-та Јерархія, а такожде и предѣли-тѣ на область-та ѝ. Ные видѣхме, че въ прьвата половина на 13-тіи вѣкъ, кога-то тя влѣзе въ съставъ-тъ на Блъгарско-то царство, неина-та Јерархія се очисти отъ Грьцкіи елементъ, но не за много врѣме, защото кога-то слѣдъ смьрть-та на Іоанна Асѣня Византіици-тѣ пакъ си подсѣбихѫ область-та ѝ, Грьцкіи елементъ пакъ се водвори въ неѭ. Въ половина-та на 14-тіи вѣкъ, когато Стефанъ Душанъ ѭ присъедини къмъ свое-то царство, той ѭ найде огрьчена, и бѣше принѫденъ силомъ да изгони изъ неѭ Грьцкія елементъ и да ѭ ославени. [7]) Оттогава Славенскіи елементъ се утвьрди за много врѣме. Намиратсе много исторически паметници, [8]) които не оставятъ никакво съмнѣніе, че въ 15-тіи, а такожде и до половина-та на 16-тіи вѣкъ както свещенници-тѣ тъй и высоко-то духовенство сѫ были чисти Блъгаре, служили сѫ по цьркви-тѣ и поучавали сѫ народъ-тъ по Блъгарскіи езыкъ. Отъ стари-тѣ книги и цьрковни надписи, които сѫществувѫтъ и до сега въ епархіи-тѣ на Охридска-та епархія, всички-тѣ, конто сѫ писани до половина-та на 16-тіи вѣкъ сѫ все Блъгарски. Токо отъ това врѣме наченвѫтъ да се появявѫтъ и Грьцки, които малко по малко сѫ съвсѣмъ

---

[7]) Въ 1355 г. Стефанъ Душанъ събра съборъ въ Сересъ, на който съборъ се рѣши да се изгонѫтъ всички-тѣ Грьцки архіереи изъ область-та на Охридска-та патріаршія.

[8]) Григоровича Swedectwi o slowansk. apostol. w. Octridě, Čas. Česk. т. 1847, V.

замѣнили Славенски-тѣ. тъй що-то въ 18-тіи вѣкъ въ Блъгарска-та Охридска патріаршія се е вѣче говорило и писало по Грьцки, и весь почти свещеническіи и духовніи чинъ, такожде както и саміи патріархъ сѫ извръшвали богослуженіе-то на Грьцкіи езыкъ и были сѫ пó-вѣче-то Грьци. Ные нѣмаме никакви исторически свидѣтелства за средства-та, чрезъ които въ този Блъгарски вертоградъ сѫ се вмькнѫли Грьци-тѣ и го сѫ завладали до такава стьпенъ, можемъ само да ся догаждаме отчасти за този предметъ. Отъ патріарси-тѣ, които сѫ сѣдѣли на Охридскіи тронъ отъ 13-тіи вѣкъ до растурванье-то й по извѣстни-тѣ сѫ:

Іоаникіе и *Сергіе*, които сѫ свѣтителствовали во врѣме-то на Іоанна Асѣня, около 1235—1240 г. [9])

Констинтинъ Кабасиласъ ок. 1260 [10]).

Геннадіи ок. 1288 [11]).

Макаріи ок. 1299 [12]).

Григоріи ок. 1325 [13]).

Доротей ок. 1456 [14]).

Марко Ксилокарбъ ок. 1470 [15]).

Прохоръ ок. 1536 [16]).

Паисіи ок. 1564 [17]).

Гавріилъ ок. 1580 [18]).

---

[9]) Синодикъ царя Борила.
[10]) Acropolita c. 80.
[11]) Pachym. in Andron sen. IV, 4.
[12]) Ibidem IV, 4,
[13]) Cantacuz. hist. ed. Paris 140.
[14]) Писмо до Іоанна Стефана Молдавскаго, Времен. 1850, кн. 5.
[15]) Epirot. ed Bekker 107.
[16]) *Phil. Cyprii* Chronicon Ec. gr. Lips. 397; Časop. Českeho mus. 1847 г. V. 514. —
[17]) Phil. Cypr. Chron. 407.
[18]) Giphaniaus Vita Justin. p. 3.

Гавріилъ II ок. 1655 [19]).

Арсеніи ок. 1767 [20]).

Титулъ-тъ имъ въ 15-тіи вѣкъ е былъ:

Блаженнѣйшіи архіепископъ прьвіе Іустиніаніе и всѣмь Блъгаромь и Срьблемъ и сѣверныимь странамь и прочимь (и Дакійскимъ землѣамъ обладатель) [21]).

Въ 16-тіи:

Μακαριώτατος ἀρχιεπίσκοπος τῆς πάσης Βουλγαρίας καὶ πρώτης Ιουστινιανιανῆς Οχρείδων [22])

....*Божіею милостію Архіепископъ прьвой Іустиніани и патріархъ Блъгарги, Сербіи, Македоніи, Албаніи, Босніи и Угро-Влахіи* [23]). —

Ные видѣхме, че до 13-тіи вѣкъ Охридски-тѣ светители не сѫ носили званіе-то: прьвой Јустиніани; то се е явило въ титулъ-тъ имъ токо въ 13-тіи вѣкъ. Лингенталь доказва, че Охридски-тѣ светители само въ 13-тіи вѣкъ сѫ имали възможность да узнаѭтъ по́-добрѣ правдини-тѣ на Прьво-Јустиніанско-то Архіепископство и, по незнаніе, пріѣли сѫ ги за начало и основаніе на своя-та власть [25]). И тъй, като сѫ се считали обладатели на тѣзи правдини, пріели сѫ и титулъ-тъ съ когото тѣ сѫ были свръзани. — Отъ тогава е захванѫло да се распространява това неосновательно мнѣніе, че Охридска-та патріаршія е учредена отъ Јустиніана.

---

[19]) Писмо до графа Словата.

[20]) Писмо за оставка... Гласникъ VII, 173. —

[21]) Памятники XV столѣт. Времен. 1850, 5. —

[22]) Časop. Č. M. 1847, V, едно писмо до Охридскіи патріархъ отъ Константинополскіи се начена Μακαριώτατε ἀρχιεπίσκοπε τῆς πρώτης Ιουστινιανῆς Οχρειδῶν καὶ πάσης Βουλγαρίας......
Acta Patr. Const. ed. Mikl. I. p. 491.

[23]) Писмо до графа словата. —

[25]) Beiträge zur Geschichte der bulgarischen Kirche 27. Това мнѣніе Лингенталь основава на такива основанія, противъ които нищо не може да се каже. —

— Прьвъ пѫть се срѣща това мнѣніе у Теодора Балзамона: τὸν ἀρχιεπίσκοπον Βουλγαρίας казва той, ἐτίμησεν ὁ βασιλεὺς Ἰουστινιανὸς (Блъгарскіи (Охридскіи) архіепископъ го почете за автокефаленъ Императоръ Јустиніанъ). Особенно подробно ся излага тази теорія въ единъ паметникъ писанъ въ минѫліи вѣкъ [26]). Тъй се е появило това невѣрно ученіе за начало-то на Охридска-та патріаршія, ученіе, което до толкова се е укоренило, що-то никой и не мысли да ѝ трьси истинно-то начало, за кое-то разсказахме въ 3-та глава на това списаніе. —

По́-горѣ ные казахме, какъ често се е мѣнувало политическата зависимость на Охридска-та патріаршія. Това нѣщо е имало голѣмо вліяніе на неина-та область, която при всяко едно политическо измѣненіе се е умалявала по́-вѣче и по́-вѣче. Въ начало-то на 13-тіи вѣкъ, както видѣхме, Срьбски-тѣ земли, които зависѣхѫ до тогава отъ Охридскіи патріархъ, отдѣлихѫ се отъ него и съставихѫ особно самовластно архіепископство. Въ 14-тіи вѣкъ, кога-то това архіепископство ся провъзгласи за патріаршія, нѣколко Блъгарски епархіи быдохѫ откѫснѫти отъ область-та на Охридскіи патріархъ и быдохѫ подчинени на тази новоучредена патріаршія [27]). Особенно много е была умалена область-та на Охридскіи патріархъ въ 16-тіи и 17-тіи вѣкъ. — Въ тѣзи вѣкове Охридска-та патріаршія се е намирала въ твьрдѣ утѣснено положеніе, Константинополскіи патріархъ се е ползовалъ отъ това и съ всякакви средства е ограбвалъ неино-то достояніе, до-гдѣ най послѣ и съвсѣмъ не си го подсеби. —

---

[26]) Σύνταγμα τῶν Κανόνων V 266, у Лингент. 17 и 27. —

[27]) Тѣзи епархіи сѫ оставали подъ власть-та на Срьбска-та Патріаршія до само-то ѝ растурванье: отъ тѣхъ по́-главни-тѣ сѫ были: Нишъ, Ихтиманъ, Дупница, Самоковъ, Костендилъ, Радомиръ и пр. Виж. Гласникъ VIII и IX.

Отъ конецъ-тъ на 14-тіи вѣкъ ные срѣщаме твърдѣ здрави свидѣтелства, които не оставятъ никакво съмнѣніе, че по това врѣме Влашко и Молдавія въ църковенъ изгледъ сѫ зависѣли отъ Охридскіи патріархъ.

Ные имаме едно писмо отъ Константинополскіи патріархъ Антонія до знаменитіи Влашки войвода Мирчо [28]). Това писмо е писано въ 1390 г. Между друго патріархъ Антоніи пише Мирчу: „. . . . *и вашіи архіе-„пископъ Охридскіи се е съгласилъ на това и далъ е „своя-та благословія. — А това, което е отсѫдила „негова-та мѫдрость ные не можемъ да пресѫждаме „нито пакъ да разваляме* [29])“.

Стари лѣтописци свидѣтелствоватъ, че около 1400 год. Охридскіи патріархъ е рѫкоположилъ особенъ митрополитъ зарадъ Молдавія [30]). Профессоръ Григоровичъ е намѣрилъ два документа, които свидѣтелствоватъ, че още и въ половина-та на 15-тіи вѣкъ е траяла власть-та на Охридскіи патріархъ въ Молдавія. То сѫ двѣ писма: едно отъ Молдавскіи воевода Јоаннъ Стефанъ до охридскіи Доротей, а друго-то е отговоръ отъ Доротея Јоанну Стефану. — Ето съдрьжаніе-то на 1-во-то отъ тѣзи писма, което е писано въ лѣто отъ сотворенія міра 6964 отъ Р. Хр. 1456.

Милостію Божію Јоаннъ Стефанъ воевода Господинъ заили Мулдовлахійской.

„Блаженнѣйшему Архіепископу прьвіе Јустиніаніе „и въсѣмъ Блъгаромъ и Срьблямъ и Дакіискимь зем-

---

[28]) Acta Patriarchatus Constant. ed. Miklosich et Müller II, 230. Мирчо войвода е управлявалъ Влашка-та земя отъ 1383—1418, виж. Палаузова Валахія и Молдавія, 24.

[29]) Ὅπερ καὶ ὁ ἀρχιεπίσκοπος ὑμῶν ὁ Ἀχριδῶν κ. τ. λ.

[30]) Палаузовъ Вал. и Молдавія 64. — Виж. и Дунавски лебедь N 34 Отвѣтъ на Браилски-тѣ Българе........

„лямь обладателю, радоватисе о Господѣ. Обаче буди „ти вѣдомо, яко митрополитъ нашъ Кир Висаріон успé „и не можемъ тамо послати иного да его рукоположишь, „дольготы ради путные и страха ради . . . . . . Того „ради молимъ твое блаженство, яко да послеши намъ „твое благословеніе и человѣке, кой да намъ Митропо-„лита устаменію“ . . . . .

На това прошеніе Дороѳей даде благословеніе Јоанну Стефану, „яко да изберете себѣ Митрополита „по законныихъ правилѣхъ и по уставу святыихъ отецъ „и да га рукоположите съ тамошными епископы, приз-„равше къ себѣ и Митрополита Угровлахійскаго . . . . . „занеже *и тъ область нашее есть* (защо-то и той при-„надлежи на наша-та область [31]).

Во врѣме-то, кога Влашко и Молдавія зависѣхѫ отъ Блъгаркіи патріархъ, въ тѣхъ ся утвьрди Славено-Блъгарското богослуженіе и книжнина въобще [32]), които сѫществовахѫ тамъ и до минѫліи вѣкъ.

Въ 17-тіи вѣкъ както Влахія, тъй и Молдавія, тѣзи голѣми епархіи Охридски сѫ были вѣче въ рѫцѣ-тѣ на Константинополскіи патрикъ. — За да не се простираме твърдѣ много за отношенія-та на Константинополскіи патріархъ къмъ Охридскіи въ това врѣме, а такожде и за средства-та, чрезъ които той е обиралъ малко по малко беззащитна-та Охридска патріаршія, ные ще приведемъ едно твърдѣ характеристично за този предметъ Грьцко свидѣтелство, което намираме въ една

---

[31]) Тѣзи документи е нашьлъ Г. Григоровичъ въ Рылскіи мънастырь, и ги е обнародвалъ въ Временникѣ 1850, кн. 5.

[32]) Палаузовъ Вал. и Молд. 67. — Казвѫтъ, че въ Молдавія прьвъ пѫть сѫ введени Славенски-тѣ книги во врѣме-то на воевода Александръ I 1401—1432. За това особно сѫ се трудили тогавашніи Митрополитъ Ѳеоктистъ и Григоріи Цамвракъ, който отъ 1418 г. е былъ пресвитеръ на Молдавска-та църква. — Виж. и Отвѣтъ-тъ на Браилски-тѣ Блъгаре. —

стара книга: „Во врѣме-то на патріарха Јеремія (около „1536), разсказва се въ този паметникъ, „Архіеписко„пъ-тъ на прьва Јустиніана, Прохоръ, дойде въ Цари„градъ и излѣзе прѣдъ Диванъ-тъ, комуто показа цар„ски грамоти (χρυσόβουλα βασιλικά), въ които се доказ„ваше, че Верейска-та епархія е подчинена на neговъ-тъ „тронъ . . . . . Това като видѣ патріархъ-тъ, (Констан„тинополскіи) не знаеше, какво да чини за да не испусне „изъ рѫцѣ-тѣ си тѣзи мѣста. Тогава го научихѫ да из„вади една фетва . . . . . ., съ която излѣзе прѣдъ Ди„ванъ-тъ и показа чрезъ неѭ, че още отъ триста го„дини рѣченна-та епархія принадлежи на Константино„полска-та цьрква. Паши-тѣ, като чухѫ това, отсѫдихѫ „той да ѭ има и за напрѣдъ . . . . . . И тъй Прохоръ „быде изгоненъ изъ Диванъ-тъ (καὶ ἔτζη ἀπεδίωξαν τὸν „αὐτὸν Πρόχωρον ἀπὸ τὸ Διβάνη [33])."

Слѣдъ такова едно постьпенно омаляванье на охридска-та патріаршеска область около конецъ-тъ на 17-тіи вѣкъ, тя е была вѣче твьрдѣ тѣсна. Макарь Охридскіи патріархъ и да е продължавалъ да се нарича патріархъ на всички-тѣ Блъгаре, Срьбе, Власи и Молдаване, но подъ негова-та дѣйствителна власть тогава сѫ се намирали само слѣдующи-тѣ Митрополитски и епископски столове:

1. *Костурскіи* (ὁ Καστορίας [34]).
2. *Воденскіи* (ὁ Βοδενῶν).
3. *Коритскіи* или *Дѣволскіи* (ὁ Κορύτζας, Δεάβολεως).
4. *Струмицкіи* (ὁ Στρυυμμίτζης ἢ Τίβεριοπόλεως).

---

[33]) Turco-graec. l. II. Historia Eclesiast. Гласн. VIII, 128. — Този Охридски светитель е извѣстенъ като книголюбецъ и ревнитель за распространеніе-то на Славенски-тѣ книги. Виж. Григоровича С. С. М. 1847, V, 514. —

[34]) Beitrage Лингенталя p. 20.

5. *Веллеградскіи* (ὁ Βελλεγράδων).

6. *Пелагонійскіи* и *Прилѣпскіи* (ὁ Πελαγονίας καὶ Πριλάπου).

7. *Гребенскіи* (ὁ Γρεββένων).

8. *Сисанскіи* (ὁ Σισανίου).

9. *Мъгленскіи* (ὁ Μογλενῶν).

10. *Молесхскіи* (ὁ Μολεσχῶν).

11. *Преспенскіи* (ὁ Πρεσπῶν).

12. *Дебрьскіи* (ὁ Δευρῶν).

13. *Кичавскіи* (ὁ Κιτξάβου).

14. *Горскіи* и *Мокрьскіи* (ὁ Χώρας, Ὑκόρας καὶ Μόκρας).

15. *Велескіи* (ὁ Βελισσοῦ). — [35])

Отъ това врѣме Константинополски-тѣ патріарси захванахѫ явно да се стрьмѫтъ и съвсѣмъ да затріѭтъ Охридска-та патріаршія и да ѝ подсебѫтъ и послѣдне-то достояніе. — Единъ отъ нихъ именно Калликикъ издаде въ 1702 год. едно писмо, въ което твърдѣ подробно доказва, че освѣнь Римскіи има само петь истинни законни патріарси: Константинополскіи, Александріискіи, Антіохіискіи, Іерусалимскіи и учреденніи послѣ Московскіи. — Освѣнь тѣзи петь патріарси, други нѣмало. Охридскіи, Ипекскіи и пр. ужь си присвоили този

---

[35]) Высока-та Порта още не е отписала отъ дрьжавни-тѣ си книги Охридска-та патріаршія и само ѭ считa съединена съ Константиописка-та. — Това се види отъ Бератъ-тъ, който тя даде на патріарха Кирила прѣзъ Септемвр. 1855 год. (Мухаремъ 1272). Въ този Бератъ се изброиватъ всички-тѣ Епархіи, надъ които Висока-та Порта подтвьрдява власть-та на новопоставенніи тогава вселенски патріархъ сир. на Кирилла. Тѣзи Епархіи Бератъ-тъ ги раздѣлява на три разреда, тъй:

1. „Епархіи, които отъ старо време зависѭтъ отъ Цариградска-та патріаршія“ (115 на брой).

2. Епархіи, записани въ Бератъ-тъ на Ипехскіи патріархъ, които сега сѫ съединени съ Цариградска-та патріршія (на брой 51).

3. Епархіи, които сѫ зависѣли отъ Охридска-та патріаршія и сѫ съединени съ Цариградска-та патріаршія, (на брой 46).

титулъ сами, по свое-то въображеніе, чрезъ начини непозволителни и противни на цьрковни-тѣ постановленія (ipsorum propria imaginatione authoritate vel ex alia licita illicitave causa.... contra institutiones ecclesiasticas.....) Слѣдъ тѣзи мѫдрuванія Каллиникъ пише: „*Това като е тъй, ные изрѣкохме и написахме, ако нѣкой-си назове нѣкого отъ тѣхъ патріархъ, или му напише, като на патріархъ, или пакъ получи отъ него писмо подписано съ патріаршески титълъ и задрьжи у себе такова писмо, таковаго ные отлѫчваме отъ Всемогѫщаго Бога, афоресвамего, като нарушитель на божественни-тѣ закони, и на древни-тѣ цьрковни постановленія, като непокоренъ и соблазнитель* (scandalum praebentem). *Той да остане и слѣдъ смьрть-та си сврьзанъ. Камане-тѣ и желѣзо-то щѫтъ се доврьшѫтъ и развалѫтъ, а той нѣма да бѫде освободенъ и ще се всели съ Іуда. По тази причина ные и обнародвами това наше рѣшеніе за да бѫде извѣстно всякому.*“ [36])

Единъ исторически писатель забѣлежва, че Блъгаре-тѣ не само не сѫ се уплашили отъ тази клетва, но още сѫ се и смѣяли надъ невѣжество-то Каллиниково въ

---

[36]) Quae cum ita sint, edicimus, scribimusque: quod si quis quemcunque ex omnibus supradictis patriarcham nominaverit, atque ad ipsum, velut talem scripserit, aut a tali hoc titulo scriptas epistolas susceperit, a retinuerit: eum nos tanquam violatorem legum divinarum, contumacem........ a Deo........ excommunicamus separantes, ut irresolutus etiam post mortem maneat. Lapides, ferrum transibunt, et dissolventur, ipse vero non dissolvetur sed......

Този краснорѣчивъ паметникъ за невѣжество-то и безгранично-то властолюбіе на Констинтинополски-тѣ патріарси въ минѫліи вѣкъ, а такожде и за начини-тѣ, които тѣ сѫ употреблявали за да ограбѫтъ Охридска-та патріаршія, е напечатанъ въ Συνταγματίον Χρύσαντος Ἱεροσολυμ. πατρίαρχ. — Защо-то нѣмахме при себе тази книга, ные се ползовахме отъ изводъ-тъ, който е направилъ отъ неѭ Пеячевичъ Hist. Serb. p. 189.

црьковна-та история (supinam antiqui ecclesiastici moris ignorantiam). Както и да е было, Каллиникъ не можи да унищожи чрезъ този начинъ Охридска-та патріаршія, и единъ отъ негови-тѣ преемници за да достигне тази цѣль трѣбаше да употреби друго още по́-мрьсно срѣдство. Въ 17-тіи и 18-тіи вѣкъ Охридскіи патріархъ по нѣкога се е обрьщалъ кьмъ Австріиско-то правителство съ писма. Тѣзи писма сѫ были прошенія за милостыня, и не сѫ съдрьжали нищо политическо. [37]) Австрія въ това врѣме имаше често войни съ Турско. Въ 1737 год., когато избухна една такава война, патріархъ Іоаннъ Ипсиланти отиде на Высока-та порта и обяви, че Охридскіи патріархъ има тайни политически сношенія съ Австрійци-тѣ, че той имъ обѣщалъ да склони свое-то духовно стадо на тѣхна страна, съ една дума, че е невѣренъ на Султанско-то правителство и дѣйствова всякакъ за загуба-та на Турска-та Имперія. При това той умоляваше да се растури тази невѣрна на царство-то патріаршія и епархіи-тѣ й да бѫдѫтъ подчинени подъ непосредственна-та власть на Константинополскіи [38]) патріархъ.

Но види се, че и това средство не е помогнало; въ противенъ случай Охридскіи патріархъ нѣмаше да сѫществува още 50 годинъ слѣдъ такова едно козно-дѣйство. Това, което не можи да сполучи Калиникъ съ свое-то афоризмо, нито пакъ Іоаннъ Ипсиланти съсъ своя-та клевета, то се удаде на достойніи тѣхни преемникъ Самуилъ. При него Охридска-та патріаршія быде

---

[37]) Това заключаваме по писмо-то на Гавріила II до Графа Словата, министръ-тъ на Фердинанда III. Въ него Григоріи проси да се даде разрѣшеніе на негови-тѣ хора да просѭтъ въ Австрійска-та дрьжава милостыня; нищо по́-вѣче. —

[38]) Дунавски лебедь N. 1, 2; *Kanitz* Bulg. Fragmente, Oester. Revue 1844, VII. p. 237; *Hahn*. Denkschr. der k k. Akademie 1867 г. p. 15. —

подчинена най-послѣ на Константинополска-та, коя-то оттогава захвана да се распорежда съ неѭ като съ своя собственность. Казваме быде подчинена, защо-то тя не е была съвсѣмъ уничтожена. Въ царски-тѣ берате тя и до сега ся споменува, като особенна Јерархія, съединена само съ Константинополска-та [39]).

Като знаемъ съ какви начини ся стараяхѫ предшественници-тѣ на Самуила за да подсебѫтъ достояніе-то на Охридска-та патріаршія, ные можемъ лесно да си съставимъ понятіе за способи-тѣ, съ които този достоинъ тѣмъ наслѣдникъ е можилъ да сполучи отдавнашно-то желаніе на Константинополска-та патрикана. Фанаріоти-тѣ сега доказватъ, че унищоженіе-то на Охридска-та патріаршія е станѫло по единъ твърдѣ законенъ начинъ. Въ доказателство тѣ показватъ на едно писмо отъ нѣколко епископи отъ Охридска-та Јерархія, въ което писмо тѣзи епископи просѭтъ Вселенскіи патріархъ да ги пріемне подъ своя власть: показвѫтъ на сѫщо такива просителни писма и отъ стърна-та на много общини отъ область-та на Охридскіи патріархъ, показватъ още и на единъ документъ, чрезъ кого-то Охридскіи патріархъ Арсеніи доброволно ся отказва отъ свои-тѣ правдини и проч. — Ные нѣма да се спираме на тѣзи писма за да разглеждаме исторія-та на тѣхно-то происхожденіе: наши-тѣ читатели, мыслимъ, които не еднѫжь и не дважь сѫ видѣли съ какви средства Константинополска-та патрикана събира такива документи, и безъ наша-та помощь могѫтъ да си обяснѫтъ този въпросъ *).

---

[39]) Виж. бератъ-тъ на Патріарха Кирилла отъ 1855 год. въ Osservatore Triestino N. 43, 1856 г. Февр. 21. и въ Гласникъ-тъ IX. —

*) Тѣзи дни получихме едно ново списаніе на Грьцки езыкъ: Τὰ κατὰ τὰς ἀρχιεπισκοπάς Ἀχριδῶν καὶ Πεκίου. Въ него сѫ напечатани всички тѣзи документи и прѣвъсходно е разгледано тѣхно-то происхожданье и пр.

Тѣзи документи, освѣнь че не могѫтъ да оправдаѭтъ Самуила, нъ още по́-вѣче увеличватъ негово-то беззаконіе. Ако да не сѫществувахѫ тѣзи писма, тогава щеше да се гледа на негова-та постѫпка само като на едно насиліе, а сега тѣзи документи твърдѣ красноречиво свидѣтелствоватъ, че освѣнь насиліе-то, той и негови-тѣ братіе сѫ работили още чрезъ низки интриги, клевети, подкупванія, заплашванія и иная подобная симъ.

ГЛАВА ЕДИНАДЕСЕТА

Фанаріотско-то бреме въ Блъгарія. Блъгарско-то възражданье и църковніи въпросъ.

Чрезъ растуряньe-то на Охридска-та патріаршія и западни-тѣ Блъгарски епархіи паднахѫ въ рѫцѣ-тѣ на самозванни-тѣ Константинополски Грьци или Фанаріоти. Ные заварихме още тѣхно-то господаруванье между Блъгаре-тѣ и добрѣ знаемъ какво бѣше това Господаруванье. Но това, на което ные сме свидѣтели, то е само една сѣнка отъ онова фанаріотско владычество, подъ което сѫ живѣли наши-тѣ отци и предци въ минѫліи и въ предидущи-тѣ вѣкове. Подъ видъ на духовни пастыри, Фанаріоти-тѣ по естество-то си сѫ были губители на духовно-то просвѣщеніе, сѣятели на духовніи мракъ. Всичкіи имъ животъ, всички-тѣ тѣхни дѣла сѫ единъ на́й ясенъ примѣръ на едно най-низко правственно паданье, недостойно за человѣческа-та природа. Но нѣка прекратимъ свои-тѣ думи, да не бы нѣкой да ни обвини въ нѣкаква злоба противъ Фанаріоти-тѣ. Оставяме на страна и списанія-та на много писатели, които съ най-живи чьрти сѫ изобразили фанаріотинъ-тъ, но кои-то по своята народность и по сила-та на рѣчи-тѣ си могѫтъ да́ на сегашни-тѣ фанаріоти възможность да въз-

будатъ недовѣріе къмъ тѣхно-то повѣствованіе [1]). — Ные щемъ приведемъ само нѣколко думи отъ простосърдечніи разсказъ на единъ Русски Священникъ, за кого-то никой, даже и Сами-тѣ фанаріоти не могѫтъ рѣ', че пише пристрастно. Въ начало-то на минѫліи вѣкъ този священникъ, именемъ Јоаннъ Лукьяновъ, изъ Москва, като отивалъ въ Јерусалимъ на поклоненіе, заминѫлъ и въ Константинополь, гдѣ-то еималъ случай да опознае добрѣ тамошно-то духовенство отъ патріархъ-тъ и до на́й-долніи калугеръ. Той е описалъ свое-то пѫтуванье, въ което е помѣстилъ и свои-тѣ наблюденія въ Цариградъ, отъ които наблюденія ные сме намѣрени да съобщимъ нѣкое и друго [2]). — Трѣба да кажемъ по́-прьво, че въ онова врѣме често сѫ ходили въ Москва Грьцки Патріарси, Митрополити и други духовни лица за да събиратъ милостыня. Тамъ всякога ги сѫ пріемали добрѣ и имъ сѫ показвали твърдѣ добро гостепріимство. — Въ пълна надежда, че ще срѣщне такова гостепріимство между одлъжено-то отъ Руси-тѣ Грьцко духовенство въ Цариградъ, рѣченніи священникъ Лукіановъ, като стигнѫлъ въ този съвсѣмъ новъ за него градъ, взелъ единъ толмачъ и отишьлъ съ него право при патріархъ-тъ. — „Патріархъ-тъ попита толма-„чъ-тъ", разсказва Лукіановъ, *„Кой е този Калугеръ, „отъ гдѣ е и защо е дошьлъ*? Толмачъ-тъ отговори: Той „е изъ Москва и отива въ Јерусалимъ. — Слѣдъ това

---

[1]) Които желаѭтъ по́-подробно да се опознаѭтъ съ исторія-та и характеръ-тъ на фанаріоти-тѣ, тѣ могѫтъ проче́:

Histoire des Principautés Danubiennes, par M. E. *Regnault*.

Provinces Roumaines, par *Ubicini*.

Румынскія Господарства С. Н. Палаузова.

А особно: Essai sur les phanoriotes, написана отъ единъ Грьцки публицистъ *Zallony*.

[2]) Путешествіе въ святую землю священника Лукьянова напеч. въ Русскіи архивъ 1863 г.

„азъ подадохъ патріарху листъ-тъ си (пашапортъ-тъ), „който той взе въ ржцѣ-тѣ си, а да го прочете не можи: „погледа само нѣколко врѣме на печатъ-тъ му и ми го „врьна назадъ. Послѣ той пакъ попита толмачъ-тъ: *а „що иска той отъ мене*? Толмачъ-тъ му каза: — Агію „деспота! Той нищо не ще отъ тебе, проси само да му „отстжпите една келлія за да преживѣе нѣкой и други „день, до гдѣ тръгне за Јерусалимъ: Той е чужденецъ, „не знае езыкъ-тъ, не знае гдѣ да си прислони глава-та, „а пакъ ты си тукъ глава-та на Христене-тѣ, освѣнъ „тебе, кой ще се погрижи за него. — На това патріар-„хъ-тъ отговори толмачу: *А дарове той донелъ ли е? „Попытай го: ако има дарове, ще има и келлія*".

Всеки може да си въобрази до каква стъпень е былъ поразенъ Русскіи свещенникъ, комуто и на умъ не е доходило, че отъ уста-та на Вселенскіи патріархъ могжтъ да излѣзжтъ такива думи. Свое-то длъго удивленіе, Лукіановъ свръша съ слѣдни-тѣ думи: *„У насъ „въ Москва и дверници-тѣ патріаршески не быхж си „позволили такова униженіе* [3]".

Отъ Вселенскіи патріархъ Лукіановъ отишьлъ да проси пристанище въ Синайскіи мънастырь, но и тамъ не го пріяли. Ето, говори той, „колко сж милостиви Гръ-„ци-тѣ: не щжтъ да пригледатъ и единъ странникъ. А „сами, кога дохождатъ въ Москва и се престръгватъ „тамъ по 30 души ежегодно за милостыня, тамъ се на-„миратъ за тѣхъ и добри жилища и царска храна. — „Тѣ въ Москва се оплакватъ, че Турци-тѣ ги мжчжтъ „за да искаратъ пó-вѣче милостыня, а като ся врънжтъ „въ Цариградъ съ пълни джебове и си накупжтъ отъ „патріархъ-тъ: кой митрополитство, кой епископство,

---

[3]) Въ Россія тогава е сжществовала още патріаршія, която токо въ 1721 г. быде замѣнена съ св. Синодъ. —

„послѣ вѣче не щѫтъ и да знаѭтъ человѣка. — Тъй „правѫтъ тѣ всички-тѣ . . . . На праздно тѣ се оплак-„ватъ въ Москва отъ Турчинъ-тъ: ные съ очи-тѣ си „видѣхме, че Турци-тѣ никакви насилія не имъ чинѫтъ: „нито въ вѣра-та, нито пакъ въ други нѣща. Ако да „бѣхѫ ги мѫчили Турци-тѣ, тѣ нѣмаше да носѭтъ ко-„принени, комчатни ряси . . . . Грьцкіи патріархъ „дава цьркви-тѣ въ наемъ (съ кирія), като взема за „всякоя по двѣстѣ или по сто и петьдесетъ таллера въ „година-та. Всяка година той прави переторжка (мезатъ) „за цьркви-тѣ, и който наддадé, за нѣкоя цьрква, макарь „бы-ще и два таллера, нему ѭ и отстѫпя. — Тамъ и „митрополитъ митрополита сваля: заплати ли нѣкой „пó-вѣче патріарху за нѣкоя епархія, взема ѭ: това му „е расправа-та. — Оттова тамъ ся срѣщатъ много Ми-„трополити безъ мѣсто, които се престрѫгватъ по Цари-„градски-тѣ улици . . . . Такива сѫ Грьци-тѣ; тѣ „пó-злѣ и отъ Турци-тѣ постѫпятъ, като търгуватъ тъй „съ цьркви-тѣ Божіи“.

Привождаме още нѣколко думи отъ описаніе-то на този благочестивъ священникъ и зарадъ обнасянье-то на Константинополско-то высоко духовенство въ онова врѣме. — „Грьцкитѣ митрополити въ цьркви-тѣ стоѭтъ „твьрдѣ не пристойно: все се смѣѭтъ и разговарятъ съ „пó-прьви-тѣ хора, що стоѭтъ около тѣхъ. Гледашь го, „като коза се врьца, то на една страна, то на друга, „глѫчи по цьрква-та: нито свой-тъ чинъ пазѫтъ, нито „цьрковніи. Наши-тѣ селски попове дрьжѫтся пó-добрѣ „отъ Грьцки-тѣ Митрополити“.

Кога патріархъ-тъ се врьща отъ цьрква, „съби-„ратсе у него много митрополити, епископи и иные на-„чалные люди. Насѣдатъ по килими-тѣ, и прьво и прьво „имъ подаватъ чибуци (питія табачныя): архидіаконъ-тъ „напълни длъгъ чибукъ и го подноси патріарху, а про-

„тодіакони-тѣ на митрополити-тѣ и на епископи-тѣ. — „А всѣ Греческія власти (духовныя) у себя въ келіи „красиковъ держатъ, а Греки сказываютъ всѣ содомства „насыпаны . . .“ (Нѣка ни бѫде позволено да не прѣвождами подирни-тѣ редове по Блъгарски).

Ето въ рѫцѣ-тѣ на какви правители падна Блъгарска-та цьрква. Не духовни пастыри тѣ дохождахѫ въ Блъгарски-тѣ епархіи, но подъ такова свещенно име тѣ дохождахѫ тамъ да господаруватъ надъ душа-та и надъ тѣло-то на Блъгаринъ-тъ. Духовніи животъ на Блъгаре-тѣ тѣ помрачавахѫ съ свое-то невѣжество и го тровехѫ съ своя-та мрьсна безнравственность, а пакъ матеріално-то имъ състояніе разсыпвахѫ чрезъ безсовѣстно търгуванье съ светыня-та, и чрезъ всякакви насилія. — Приснопометніи нашъ светитель, Софроніи Епископъ Врачанскіи въ свое-то жизнеописаніе ни е оставилъ нѣколко чьрти отъ Фанаріотско-то господаруванье въ Блъгарія въ послѣднята половина на минѫліи вѣкъ. Неговъ-тъ безъискуственъ разсказъ е тъй занимателенъ и тъй трогателенъ, що-то ные си позволяваме да направимъ тукъ единъ пó-подробенъ изводъ отъ него [4]). — Читатели-тѣ ни трѣба да знаѭтъ че преосвященніи Софроній е былъ родомъ отъ Котелъ. Котленски-тѣ пьрвенци, като го познавали за книжовенъ и мѫдръ человѣкъ, предложили му да имъ се рѫкоположи за священникъ, като му обѣщали да помолѭтъ за това Шуменскіи владыка, когато той доде въ Котелъ. Софроній се съгласилъ на това. Слѣдъ малко врѣме дошьлъ архіерей-тъ. Нѣка сега да чуемъ що расказва самъ Софроній за рѫкоположеніе-то си, а також де и за священическо-то си служеніе. — „Въ 1762 г. пріиде архіерей-тъ

---

[4]) Този драгоцѣненъ за наша-та нова исторія паметникъ е обнародванъ въ Дунавскіи лебедь 1861 N. N. 55—61.

,,и помолиха му ся; и онъ той часъ изволи да ме хиро-
,,тониса въ недѣлю; и подадоха му седемдесятъ гроша,
,,ала бѣше у Срѣда то исплатеніе и азъ си готвѣхъ за
,,въ недѣля потрѣбная. Въ Петакъ вече пріиде иконо-
,,мъ-тъ и принесе ми пари-те и рече ,,*да знашь како не*
,,*има да тя учини владыка священникъ, почто другый*
,,*подаде сто и петьдьсятъ гроша*, *того хоче да хиро-*
,,*тониса*. Али каковали скърбь и сожаленіе мя обузе,
,,като ся исповѣдахъ на духовнику и узѣхъ Марторія,
,,изготвихъ си вся потрѣбная; Ами кому да скажа тазъ
,,скорбьмою! Потекохъ до оныя человѣци, що са бѣха
,,молили и пары-те дали, и они пойдоха и дадоша още
,,30 гроша и рукоположи мя въ лѣто 1762 Септемвр. 1.
,,— Ала като знаяхъ да четѫ, другыи священници не-
,,навидѣхѫ ме, почто они вси на то время бѣхѫ орачи.
,,И отъ безумная младость моя не рачахъ да имъ ся по-
,,корявамъ, като бѣха тако прости и неучени, а они мя
,,наваждаха на архіерея, и колико ме пѫти аргосва и
,,ненавидѣшемя! И имаше архіерея протосингелъ Грека
,,неученнаго, некнижнаго, онъ мя много ненавиждаше,
,,понеже то есть вещь природна: ученъ человѣкъ уче-
,,наго люби и простъ простаго, и піянъ піянаго. И така
,,неспокойно нѣколко години проминувахъ живеніе мое
,,. . . . . . . И послѣ поидохъ на свята гора и сѣдѣхъ
,,тамо шесть мѣсеца и пріидохъ отъ тамо и учахъ дѣца
,,на книжное ученіе и добрѣ приминувахъ. Ала діаволъ
,,що е всякогы на добро завистливъ, повдигна архіерея
,,и понуди ме да ме учини епитропъ иконому и поква-
,,рихъ азъ благоговѣйное живеніе мое, наченахъ да ходя
,,по неговое угожденіе, по греческыи обычай, да глобимъ
,,человѣци-тѣ за сродство и зарадъ другія вещи, ста-
,,нахъ судія, ала пó-вѣче за пари, ала не за мене, ами
,,да угодѣвамъ на архіерея. Ала Богъ святый въздаде
,,ми праведно по дѣломъ". Блаженніи авторъ разсказва

по́-надолѣ за голѣми страданія и мѫки, които претеглилъ, а таkожде и за една твърдѣ тежка болесть, която го постигнѫла и свършa този си разсказъ съ слѣдни-тѣ думи: „*Подаде ми Богъ наказаніе заради безумная лу-„дость моя, що бѣхъ ся разгордилъ съ това епитроп-„ство, да глобявамъ неповинныи человѣци зарадъ ар-„хіерея*“.

За чудо голѣмо, Търновскіи митрополитъ *киръ Григорій* съгласился да рукоположи отца Софронія за Врачанскіи епископъ въ 1794 г. 13 Септемвр. — Нѣка чуемъ що разсказва този единственъ на онова врѣме Блъгарскіи архіерей и за архіерейско-то си служеніе. [5]) — „Като стигнахъ на епископія моя, пише той, — хо-„дѣхъ по цьркви-тѣ въ недѣля, въ праздници и пола-„гахъ поученіе по нашему Болгарскому языку, а они „Христіяни-тѣ, като не чули отъ други архіерея тако-„вое поученіе, имаха мя като едного философа! Ходихъ „по села-та, събрахъ мирія-та, ала помощь-милостыня, „какво-то има обычай зѣло мало мя подариша, почто „у тая година имаше гладъ по всея Болгарія. Обѣща-„ваха ми ся за напрѣдъ, ако подари Богъ изобиліе, да „мя помогнутъ.“ —

Такова състраданіе отъ духовенъ пастырь къмъ бѣдствія-та на стадо-то си на онова врѣме е было тъй чудно, както е было чудно и пастырско-то Софроніево наставленіе по цьркви-тѣ *по нашему Болгарскому языку.*

Слѣдующіи разсказъ намираме таkожде твърдѣ характеристиченъ: „Имаше единъ калугеръ на име Кали-

---

[5]) Може да се мысли, че е имало тогава и други Блъгарски архіереи, но тѣ сѫ были заразени съ Фанаріотскіи духъ, презирали сѫ Блъгарскіи езыкъ и не по́-малко отъ свои-тѣ учители, т. е. отъ Фанаріоти-тѣ, сѫ безчинствовали и беззаконничали. Ето защо ные и нарекохме блаженнаго Софронія единственъ на онова врѣме Блъгарски архіерей.

,,никъ (Фанаріотъ)[6]) у Влашко на Маркуца мънастирь игу-
,,менъ, ала бѣше человѣкъ упорливъ, не подклоняваше глава
,,никому, а най-по́вѣче на Угровлахійскіи митрополитъ, и
,,онъ по нѣкой судъ бѣше го заключилъ у затворка, а той
,,по неговая противность що да учини? Пратилъ человѣка у
,,Видинъ и обѣщалъ на Пазванчія (знаменитіи тогавашенъ
,,Видински паша) четиредесеть кесіи пари да го учини
,,архіерея на Видинъ, почто Пазванчія имаше гнѣвъ и
,,ненависть на Видинскаго архіерея по нѣкоя си причина.
,,Оныя Калиникъ Калугеръ, като знаеше това все, за това
,,и пойде на Видинъ, сась нѣкоя лесть, и распѫди Паз-
,,ванчія онаго архіерея и узѣ му все що имаше и прати
,,того Калиника на митрополія, да сѣди намѣсто архіе-
,,рея, доклѣ му принесе позволеніе отъ Патріарха да
,,го учини Видинскіи владыка . . . . . Този Калиникъ
,,прати Пазванская тескеря за мене съ мубаширинъ да
,,мя уземи да пойда на Видинъ. И пойдохъ на Видинъ,
,,два три мѣсяца служехъ по църкви-тѣ: тако ми пи-
,,шеше и тескеря-та пашовая, како трѣбвамъ на Хри-
,,стіяне-тѣ на малое время, да имъ свръша слугуванье
,,и пакъ да си пойда на епархія-та. И азъ като наченахъ
,,да искамъ позволеніе, пріиде до мене пашовъ чьловѣкъ
,,и рече ми: *доклѣ не буди той Калиникъ владыка,*
,,*тебѣ не е възможно нигдѣ да идишь.* Ами азъ какво
,,да сторя, азъ сиромахъ злѣ ся вързахъ! И сѣдѣхъ на
,,Видинъ три годины. Ами що претеглихъ азъ отъ того
,,Калиника Калугеря! Сѣдѣхъ при него кату нѣкой по-
,,слѣдни слуга: не хочеше да мя знаи никакъ за чело-
,,вѣка, а остави за архіерея! Бѣше сасъ Турци-тѣ,
,,сасъ Пазвански-тѣ хайдути (кърджаліи) ведно, и не

---

[6]) Фанаріоти-тѣ бѣхѫ турили на рѫка и Влашка-та земя, която не по́-малко отъ Блъгарія разорявахѫ. Отъ тамъ тѣ быдохѫ изгонени въ начало-то на нынѣшніи вѣкъ, но токо прѣди печестина годинъ ги отрѣбихѫ съвсѣмъ. —

„смѣяхъ да продумамъ нѣщо хораты; не пущаше мя „нигдѣ да ся проходя, токмо у цьрква, и то сасъ ня„кого священника!“

На́й-послѣ слѣдъ тригодишенъ, тъй да речемъ, затворъ Софроніевъ въ Видинъ у Калиника, тогози подирніи го направили Видински митрополитъ и бѣдніи нашъ затворникъ получилъ позволеніе да се върне на епархія-та си. — Но тя прѣзъ това врѣме была разсыпана отъ Кърджаліи-тѣ, *„села не останаха, чьловѣци се разбѣгаха по Влашко и по други страни,“* а отъ друга страна патрикана-та безъ да гледа на това, безъ да обръне вниманіе, че Софроній по причина на Видинскіи си затворъ четыри години неможилъ ни една пара да събере отъ епархія-та си, искала отъ него да ѝ заплати мирія-та си за тѣзи години за едно съ файда-та. И бѣдніи страдалецъ като видѣлъ, че не може да излѣзе на глава сасъ тая епархія и сасъ тоя дългъ, минѫлъ въ Влашко, гдѣ-то измолилъ отъ тамошніи Господарь да му извади отъ Цариградскіи синодъ *Парешисъ* сир. *оставка*. — „И освободихся“, свръша преосвященніи, „отъ тыя страхове и отъ тыя временныя нужды. Имамъ „обаче една скорбь и боюся Бога, да мя не суди Богъ, „като узѣхъ оное паство на рамена своя и оставихъ го, „нъ паки надѣю ся на Бога всемилостиваго, како го не „оставихъ зарадъ почиваніе мое, нъ отъ голѣмая нужда „и отъ тяжкіи дългъ, що мя натовариха и що не вѣр„ватъ, како ся е разсыпалъ свѣтъ. За това ся трудя „денемъ и нощемъ да испиша нѣколико книгы по на„шему Болгарскому языку, та ако не бы възможно менѣ „да сказувамъ имъ сасъ уста моя, да чуятъ отъ мене „грѣшнаго някое полезное поученіе“ . . . . .

Този незлобивъ разсказъ на преосвященніи Софроніи, кой-то по нѣкакво си чудо е былъ възнесенъ на единъ отъ Блъгарски-тѣ тронове въ такова врѣме, ко-

гато тѣ всички-тѣ сѫ были оскверняеми отъ фанаріотско-то нечестіе, този разсказъ доста ясно характеризира фанаріотско-то владычество въ Блъгарія. Намираме не излишне да приведемъ нѣколко рѣчи за това владычество, рѣчи написани отъ други единъ ревнитель за Блъгарскіи родъ въ минѫлій вѣкъ. „Патріарси Царо-„градски съ насиліе освоили Терновская патріаршія подъ „своя власть и на пакость и злоба що имаютъ на Бол-„гари, еще изъ перво врѣмя непоставляютъ отъ Бол-„гарскаго языка епископы Болгаромъ, но все отъ Гре-„чески языкъ, и не радатъ отнюдъ за Болгарски школи „или ученіе, но обращаютъ все на Гречески языкъ, за „то су остали Болгари прости и неучени и не искусни „писаніемъ, и много ся отъ нихъ обратили на Греческая „политика и ученіе, и за свое ученіе и языкъ слабо бре-„жатъ. Тая вина Болгаромъ отъ греческая духовная „власть приходитъ и много насиліе неправедно отъ гре-„ческы владыки терпѫтъ во сія времена: но Болгари „принимаютъ ихъ благоговѣйно и почитаютъ ихъ за „архіереи и сугубо плащаютъ имъ должное, за то по „нихна простота и незлобіе воспріимутъ отъ Бога мзду „свою, тако и они архіереи, що съ сила, а не съ архіе-„рейское правило творатъ Болгаромъ велика обида и на-„силіе, и они по свое дѣло и безсовѣстіе воспріимутъ „мзду свою отъ Бога по реченому: яко ты воздаси ко-„муждо по дѣломъ его“ [7]). —

За да не се распространяваме твьрдѣ много и за да не привождаме още нѣкои подобни свидѣтелства за фанаріотско-то бреме въ Блъгарія, ные щемъ си позволимъ да напомнимъ нѣколко факти, и отъ тѣзи много-

---

[7]) Исторія Славено Болгарская, собрана и наредена Паисіемъ Јеромонахомъ бывшаго во святѣи горы аѳонскія въ лѣто 1762. Виж. о Асѣню пьрвому........ 20 и 44. —

бройни факти, които се случихѫ въ наше врѣме, тъй да речемъ прѣдъ очи-тѣ ни.

1. Въ наше врѣме Търновскіи митрополитъ Иларіонъ изгори наявѣ цѣлъ возъ стари Блъгарски рѫкописи, въ които е была напечатлѣна наша-та исторія и наше-то древне народно благочестіе. —

2. Прѣдъ наши-тѣ очи други единъ митрополитъ, Филиппополскіи Хрисантъ, обяви прѣдъ царско-то правителство Пловдивски-тѣ мирни граждане за буйни бунтовници. И защо? За това, че тѣ му бръкахѫ да упражнява своя-та Фенерска дѣятелность. —

3. Прѣдъ наши-тѣ очи, кога царско-то правителство издаде заповѣдь на подданици-тѣ си да си отварятъ училища, Нишскіи архіерей не само не обяви тази блага заповѣдь на стадо-то си, но когато Нишски-тѣ граждане сами се подсѣтихѫ да си заградѫтъ една добра школа, той съ отеческо наставленіе имъ каза: „*защо Ви е такава школа? Искате немá да правите сынове-тѣ си еретици?*“

4. Нѣка ни бѫде простено да напомнимъ още и слѣдующіи фактъ. Когато въ 1860 год. пѫтуваше Великіи Визирь по Блъгарія, нему по всѫдѣ му се подадохѫ жалби противъ какви нé злоупотребленія и мрьсотіи фанаріотски. Между тѣзи жалби се намираше и една противъ Шаркойскіи архіерей, че растлилъ нѣколко момичета на 14 и 13-тогодишенъ възрастъ. Тази жалба бѣше подтвьрдена и отъ единъ Грьцки лѣкарь въ този градъ. — Всичко това се е вършило тъй да рѣчемъ прѣдъ очитѣ ни, въ срѣдъ срѣда-та на 19-тіи вѣкъ, послѣ Тензиматъ-тъ и Хати-Хумаюнъ-тъ. — А пакъ какво е было въ 18-тіи и въ предидущи-тѣ вѣкове? Нѣка отговоримъ съ думи-тѣ на единъ почтенъ Нѣмски писатель: So würde die bulgarische Rajah das Pacht- und Nutzungsgut des hohen griechischen Clerus, —

dieser aber ihr böser Genius[8]). (Българска-та рая стана изворъ за печала (чифликъ, мюлкъ) на высоко-то Грьцко духовенство, — а пакъ то быде неговіи зълъ геній). —

Още отъ конецъ-тъ на минѫліи вѣкъ сѫ захванѫли да се показватъ тукъ-тамъ между съвсѣмъ потъпканніи Български народъ личности, пачеже рещи апостоли, които го сѫ викали да ся свѣсти, но тѣзи благовѣстници злѣ свршахѫ живеніе свое. Фанаріоти-тѣ бѣхѫ посредници-тѣ между рая-та и правителство-то, и противъ такива непокорници, тѣ имахѫ готово средство. Стигаше имъ само да произнесѫтъ думи-тѣ: *бунтовникъ, Московъ-гяуръ* и Българскіи апостолъ ставаше мѫченикъ *). — И тъй сѫ постѫпяли тѣзи исти-тѣ фанаріоти, които за да могѫтъ да си купѫтъ нѣкоя Българска епархія, ходили сѫ въ Россія за да събиратъ тамъ милостыня. А какви средства тѣ сѫ употреблявали тамъ за да могѫтъ да съберѫтъ пó-щедро подаяніе, това ни го ясно показватъ горѣприведенни-тѣ думи на Русскіи священникъ Лукьяновъ. — Не малко Българе станахѫ жьртва на тази жестока фанаріотска низость, нъ надъ тѣзи жьртви е было речено да изникне на-конецъ тъи называеміи у насъ съврѣмененъ *цьрковенъ въпросъ.* — Негово-то изникванье, быстро-то му разливанье по цѣла Българія, неговіи врьвежъ и, смѣемъ вѣче да кажемъ, рѣшеніе-то му, всичко това принадлежи не на исторія-та, а е още животрепещущъ въпросъ на наша-та съврѣменна дѣйствителность, всичко това е добрѣ познато и паметно на всеки Българинъ, поради това ные нѣма да ся касаемъ до него.

Прѣди малко врѣме бѣхме честити да видимъ об-

---

[8]) Bulgarische Fragmente въ österr. Revue 1864, 7 стр. 225.

*) За тѣзи Български апостоли-мѫченици, и въобще за всички-тѣ предтечи и дѣятели на Българско-то възражданье, ные се надаме да издадемъ слѣдъ врѣме особна книга. —

народванъ единъ многознаменателенъ паметникъ за Български цьрковенъ въпросъ. — Той е извѣстно-то, мыслимъ, вѣче всякому Блъгарину: *Посланіе на Блъгарски-тѣ священноначалници до самостоятелни-тѣ православни цьркви за защита на цьрковни-тѣ права на Блъгарскіи народъ* [9]). Въ него между друго съ трогателно христіанско благочестіе е разсказанъ вкратцѣ всичкіи врьвежъ на цьрковніи въпросъ, и ные не можихме да се въздьржимъ отъ да украсимъ свой-тъ исторически прегледъ и съ този разсказъ, който извлачаме отъ рѣченно-то посланіе. —

Блъгарскыйтъ народъ, на когото бытіето както и самото име званично отрицаваше вече Грьцкыйтъ Клиръ, називающе Блъгаритѣ Блъгарогласны (Βουλγαρόφωνοι) като не можѣше да тьрпи прѣзрѣніето на народната му личность, нито да сноси едно такова гоненіе противъ языкътъ му въ цьрквытѣ и въ училищата и въ другытѣ неговы священны заведенія, дигнѫ най послѣ гласъ, когато получи възможность, противъ таковато пристрастно и своекорыстно поведеніе на Грьцкытѣ Архіереи, и прѣди тридесеть почти годинъ начнѫ да иска отъ Великата Црьква Архіереи единородны или знаѭщи Блъгарскый языкъ. Нъ Великата црьква, като отговаряше сѣкогашь отрицателно, казваше, че ужь политическы причины не допущатъ да бѫдѫтъ опрѣдѣляемы Блъгаре Архіереи на Блъгарскы епархіи, когато твърдѣ добрѣ сѫщитѣ причины и допущахѫ да опрѣдѣлява Грьци за грьцкытѣ, и да обвинява при това прѣдъ законната политическа власть не само лица, нъ и цѣлыйтъ Блъгарскый народъ.

Прочее подобното расположеніе на великата Црьква като глѣдахѫ отъ близо живущитѣ Блъгаре въ Цариградъ, на които числото е повече отъ тридесеть хыляды, и като нѣмахѫ въ тоя градъ ни една Блъгарска Црьква, въ която отъ природны пастыри да слушатъ Божественната служба на цьрковныйтъ Блъгарскый языкъ. поискаха единодушно да имъ ся позволи да си съградятъ на свое иждивеніе Блъгарска народна црьква. Нъ Патріаршіята това толкова справедливо и при това толкова нуждно прѣдложеніе отблъскаше съ неудоволствіе и негѳдованіе, догдѣто слѣдъ много молбы и справедливы и благословны прѣдставленія, на сила като ся омягчи устѫпи на конецъ и тѫй ся положи основныйтъ камень на храмътъ въ 1848 Христово лѣто. Патріаршіята съизволи чрѣзъ синодално рѣшеніе да принесе на тая срѣдоточна наша народна црьква сичко едно количество отъ петь хыляды гроша.

Почти около това врѣме и по ради тія побужденія и нужды

---

[9]) Напечатано въ N. N. 4, 5 и 6 на вѣстникъ „Право".

Пловдивскытѣ наши единородци като глѣдахѫ съ жалость, че Българскый языкъ е исключенъ изъ градскытѣ училища, които бѣхѫ общи на Грьцитѣ и на Блъгаритѣ, и въ които господствуваше само еллинскыйтъ язикъ, прѣдложиха на тогавашныйтъ тамъ митрополитъ, а сега Смирненскый, Г-на Хрисанѳа за да ся введе въ градскытѣ и епархіалны училища изученіето на Блъгарскыйтъ языкъ. Нъ напрасно. Негово Преосвященство положително отговори, че за да введе въ общитѣ училища изученіето на варварскыйтъ и неблагозвучныйтъ Славяно-Блъгарскы языкъ, такова едно нововведеніе не може да направи. Исто такова упорство показа Тоя пастыръ и за да ся не введе Блъгарскыйтъ църковенъ языкъ въ цръквытѣ на тоя градъ, които сѫ общо достояніе на тамошнытѣ многочисленны Блъгари и малочисленны Грьцы, като казваше, че и цръквытѣ и училищата въ Пловдивъ принадлежатъ на Грьцитѣ. И тѫй Блъгаретѣ въ тоя градъ ако и да сѫ по многочисленны отъ своитѣ Грьцкы съграждане, исключены изъ общитѣ цръквы и училища, освѣнь цръквата на свята Богородица, ради която Грьцкыйтъ печать въобще и Грьцитѣ въ тоя градъ направиха толкова смѫщеніе и шумъ, быдоха принудени да си съградятъ на свое иждивеніе новы училища и цръквы, когато Грьцытѣ чрѣзъ пристрастното покровитолство на Патріяршіята освояватъ несправедливо до днесь петь цръквы и другы толкова училища съорѫдени съ общо иждивеніе, не за другы причины, а само зачтото въ них былъ въ употрѣбленіе Грьцкыйтъ языкъ. Такова е было поведеніето отъ врѣмето на уничтоженіето на Блъгарскытѣ самостоятелны цръквы на Грьцкытѣ Архіереи, което поведеніе е имало постояното благоволеніе и одобреніе на Великата цръква, като вѣрна послѣдователница на достопочтенната Самуилова система.

Отъ това врѣме Великата цръква начна вече да усѣща, че кроткытѣ и покорны Блъгаре негодуватъ противъ таковато пристрастно и корыстостолюбиво поведеніе на Грьцкытѣ Архіереи. Заради това прѣдпріе и още по строгы мѣркы противъ църковното движеніе на Блъгарытѣ, като начнѫ да испраща Архіереи, вѣрны испълнители на извѣстната система, дързскы и неумолимы за Блъгарското паство налагаемы съ сила и принужденіе на стадото. По тая причина враждата и неудоволствіето като ся развивахѫ отъ день-на-день повече и повече между пасущитѣ и пасомытѣ, достигнѫха до краенъ прѣдѣлъ, и замѣстихѫ съвършенно мирътъ и Евангелската любовь.

За излѣченіе на това крайне жялостно състояніе въ 1860 Блъгарскытѣ прѣдставители на народното събраніе въ Патріаршіята прѣдложиха писменно, че „понеже Великата цръква не благоволи да чуе многогодишнытѣ топли молбы на Блъгаритѣ за да ся избиратъ и опрѣдѣляватъ за Блъгарскы епархіи Архіереи отъ Блъгарско происхожденіе или поне знаѭщи Блъгарскыйтъ языкъ, а днесь и народното събраніе не зима подъ вниманіе тоя важенъ прѣдмѣтъ за нашійтъ народъ, заради това за излѣченіе на ранытѣ, кои происхождатъ отъ църковното управленіе и за искорененіе на народното онеправданіе, нуждно е да ся възстановатъ уничтоженнытѣ отъ вселенската патріаршія, Самостоятелнытѣ църковны начялства. —

Охридско и Търновско". Нъ Патріяршіята, като имъ напомни не цьрковнытѣ правила, а царскытѣ бераты, които тя има въ рѫцѣ, отхвьрли прѣдложеніето на Блъгарскытѣ прѣдставители. По тая причина, надѣждытѣ, които имаше още Блъгарскыйтъ народъ за излѣченіето на злото и за съхраненіето на цьрковныйтъ миръ, всуе останѫха. Ради това отъ тогава Блъгарскытѣ епархіи многобройны прошенія подадоха на Честното ни Правителство на Н. И. Величество Августѣйшаго нашего Господаря, като изражявахѫ своитѣ нужды и като ся облѣгахѫ на справедливостьта на Честното ни Правителство за удовлетвореніето на законытѣ нихны оплакуванія отъ неправедно употрѣбляемата цьрковна власть на Цариградската Патріаршія. Нъ увы! Великата црьква като не бѣше никакъ расположена и като не желаеше да даде законно удовлетвореніе, не ся поколеба да подигне още по̀-голѣмо гоненіе, да употрѣби всякаквы средства и да прибѣгва, дѣто бѣше и възможно, до грубонасилственны мѣркы т. е. тьмници и заточенія за да заглуши тія оплакуванія.

Това възмутително поведеніе на Цариградска-та црьква противъ единъ цѣлъ народъ, тая жестокость, на която станахѫ жертва отъ нашійтъ народъ немалцина отборны человѣцы, напълни съ христіянска ревность сърдцата на нѣкои отъ нашитѣ единородны Архіереи и имъ вдѫхнѫ бодрость и самоотверженность да прѣзратъ гоненіята и, основаны на своята Архіерейска съвѣсть да провозгласатъ цьрковно онеправданіето, на което е прѣдмѣтъ Блъгарскыйтъ народъ. Нъ на евангелската ревность и самоотверженность на тія пастыре, които смѣха да издадѫтъ гласъ въ защита на правдата, Патріаршіята отговори пакъ съ насиліе. Несчастнытѣ тія Архіереи, които дързнахѫ да ся провъзгласятъ въ защита на толкова миліона народъ, като злодѣйци быдоха истрыгнѫты изъ обятіята на паството имъ и быдоха пратени на жестоко и плачевно заточеніе. При това защитницитѣ на правдата, като награда за тоя свой подвигъ, получиха изверженіе. Нъ такава е людската сѫдба! Макаръ насилственытѣ тія средства на цариградската цьрква и да смѫтихѫ безкрайно благочестивото и православо множество, она обаче не помалко удвои старанія и грыжи, за да изнамѣри и другы, чрѣзъ които распалуваше непримирима вражда между два единовѣрны народа Блъгаре и Грьци.

Около това врѣме на Божійтъ промыслъ угодно было да проводи на благочестивыйтъ Блъгарскый народъ още по опасны искушенія за да ся испыта „яко злато въ горнилѣ" твьрдата му вѣра и да ся опознае благочестіето му. Отъ една стърна жестокото поведеніе на Патриаршіята, властолюбіето и корыстолюбіето на высокыйтъ нейнъ клиръ чрѣзъ господството во името на Вѣрята и на неканоническы добытытѣ си привилегіи врьзъ Блъгарскытѣ црьквы — сичко това падаше врьхъ вѣрнытѣ сърдца на Блъгаретѣ като тѣжъкъ камъкъ; отъ друга — съблазнителнытѣ, лстивы и коварны прѣдложенія на католическата пропаганда смущавахѫ слабытѣ умове и гы докарувахѫ въ едно опасно колебаніе. Папскытѣ проповѣдници чрѣзъ нѣкои легкоумны и безразсѫдны человѣци умѣха да вдѫхнѫтъ отчаяніе въ сърдцата на една малка часть отъ пра-

вославны Блъгаре и да провъзгласатъ чрѣзъ унiята възстановленiето на независимата Блъгарска Iерархiя.

Въ тiя критическы обстоятелства Блъгарскыйтъ народъ и Блъгарското духовенство показа прѣдъ Црьквата и прѣдъ сичкыйтъ свѣтъ непреклонната си приверженность къмъ ученiето на православната црьква и надви, съ Божiя помощь, искушенiята, като имаше сичкытѣ си надѣжды въ сполученiето на древната си народна црьковна самостоятелность.

Напротивъ, Цариградската Црьква, почти пренебрегаваше сичкытѣ дѣйствiя на папскытѣ проповѣдници, и упорно ся държѣше да направи неизбѣжнытѣ устѫпкы, които единодушно искаше Блъгарскыйтъ народъ, и които и́ указуватъ священнытѣ правила и црьковната исторiя, она като прѣдпочете да прѣзри ползата отъ праведнытѣ желанiя на единъ цѣлъ народъ. и при това да ся изражява, че не признава црьковното историческо сѫществованiе на Блъгарската Iерархiя, нито пакъ прави различiе между Грькъ и Блъгаринъ, издаде обаче петнадесеть точкы, които она наричяше „устѫпкы на Блъгаритѣ" и чрѣзъ които Великата црьква признаваше явно начялото на народностьта, зачтото тiя точкы гласѣхѫ въобще: „Въ чисто Блъгарскытѣ епархiи ще бѫдѫтъ опрѣдѣляемы Архiереи БЪЛГАРЕ, или знаѭщи Блъгарскыйтъ языкъ. Въ святыйтъ синодъ на Великата црьква допускава ся да засѣдаватъ като рѣдовны членове двоица митрополити на Блъгарскы Епархiи, както и напрѣдъ". Тiя устѫпкы, които не бѣхѫ направены нѣкакъ да удовлетворять законнытѣ исканiя на Блъгарскыйтъ народъ, като ся испратиха въ Блъгарскытѣ епархiи, подтвьрдены отъ Высока заповѣдь, причиниха най скьрбно впечатлѣнiе въ сичкыйтъ народъ, наказуемъ, тѫпченъ и отвергнѫтъ отъ майката црьква като ужь непокоренъ. Зато различны Блъгарскы епархiи, като избраха двадесеть и осьмь прѣдставители, прѣзъ Марта 1861 година пратиха гы въ цариградъ, снабдены съ пълномощны писма и прошенiя до Правителството, чтото въ крѫгътъ на законностьта и справедливостьта да възвьрнѫтъ и защитятъ грабнѫтытѣ народо-црьковны правдины на Блъгарскыйтъ народъ. Прѣдставителитѣ като стигнѫхѫ въ Столицата и като быдоха припознѫты за такыва споредъ пълномощнытѣ имъ писма, протестоваха прѣдъ Высоката Порта противъ упомянѫтытѣ устѫпкы отъ Патрiаршiята, и на мѣсто нихъ като съставиха другы осьмь точкы които, по неизбѣжна необходимость, имахѫ за основанiе не възстановленiето на уничтоженната Блъгарска Iерархiя, нъ равноправностьта и еднаквото учястiе съ Грьцкыйтъ народъ въ народнытѣ и црьковны работы на цариградската патрiаршiя, подадоха гы писменно на министрътъ на вънншнытѣ дѣла за да съдѣйствува и заповѣда потрѣбното. Честното Правителство като зе това подъ вниманiе, повелѣ да ся състави смѣсена коммисiя отъ Блъгары и Грьци-духовны и мiрскы която да испыта изложеннытѣ въ осьмьтѣ точкы исканiя на Блъгаритѣ.

И тъй смѣсената тая коммисiя, съставена отъ шесть Грьцкы и толкова Блъгарскы членове, имѣ първото си засѣданiе на 18-й Iулiя 1862, и при сичкото старанiе на Блъгарскытѣ членове да дойдѫтъ до едно братско споразумѣнiе съ Грьцкытѣ, послѣднытѣ съ всякакъвъ начинъ ся старахѫ да отхвьрлятъ Блъгарскытѣ прѣд-

ложенія. Когато ся разглѣдваше първата точка за избираніето на Патріархътъ, Блъгарскытѣ прѣдставители самоволно и съвършенно явно устѫпиха на Грьцытѣ вышегласіето, което бы могло да обезпечи на Грьцката народность избираніето на Върховното това цьрковно лице. Нъ като коммисіята начнѫ да разглѣдва съставленіето на святыйтъ синодъ споредъ втората точка, която казваше: „Святыйтъ Синодъ трѣба да ся съставлява отъ шесть Митрополити Грьци и шесть Блъгари" Грьцкытѣ членове ся въспротивиха противъ съставленіето на светыйтъ синодъ по народность и останѫха непреклонны, като казваха че митрополититѣ на Вселенскыйтъ прѣстолъ трѣба да влизатъ въ синодътъ сичкы по редъ споредъ новыйтъ уставъ, чтото чрѣзъ тоя начинъ имахѫ чюдна мысль да съставляватъ Грьцкытѣ митрополити всегда вышегласіето въ святыйтъ синодъ. Нъ зачтото сичко, что са рѣшява въ синодътъ рѣшява ся по вышегласіе, Блъгарскытѣ членове никакъ не можѣхѫ да ся поддадѫтъ на едно такова несправедливо осѫжденіе на Блъгарскыйтъ народъ. И тѫй Коммисіята като не може да ся спогоди върху важната тая точка, и двѣтѣ страны отнесоха ся за това до министрътъ на външнытѣ дѣла, като ся облѣгнѫха на него да рѣши. Тогава Н. Высоч. призова незабавно коммисіята да засѣдава подъ негово прѣдсѣдателство. Слѣдъ много и различны расѫжденія и раздирванія Н. Выс. каза, че точката, за която е рѣчь, справедливо е да ся рѣши на основаніе на множеството по народность на жителитѣ въ епархіитѣ, когато Грьцкытѣ членове не пріиматъ основаніето на равенството въ съставленіето на светыйтъ синодъ. И въ такъвъ видъ най послѣ това рѣшеніе ся съобщи на Патріаршіята.

Нъ въ това врѣме, като си даде оставката Патріархъ Іоакымъ, стѫпи на овдовѣвшійтъ прѣстолъ Амасійскыйтъ Митрополитъ Софроній, послѣднійтъ съ позволеніе отъ Правителството свыка незабавно въ Патріаршіята едно събраніе отъ высокыйтъ Клиръ и знамениты мірскы лица за да обсѫдятъ и рѣшатъ исканіето на Блъгаритѣ за съставленіето на светыйтъ синодъ. Това събраніе, освѣнь три духовны лица и едно мірско, ся състоеше се отъ Грьци. Въ първото си засѣданіе на 22 Февр. 1864 събраніето, на мѣсто да земе подъ вниманіе само точката за съставленіето на светыйтъ Синодъ, зе въ поглѣдъ и извади на-срѣдь и осьмьтѣ точкы, които като разглѣдва въ продълженіе на четыри мѣсяци, сключи своитѣ засѣданія, като при това Блъгарскытѣ четыри членове изразиха своето неудобреніе, и съобщи на Честното правителство послѣдното заключеніе на дѣяніята си чрѣзъ слѣдѫѭщитѣ думи: „Че прѣдложеннытѣ отъ Българитѣ осьмь точкы съ печаль найде (събраніето) да заключаватъ различіе на народность и племенна исключителность, кое нѣчто е противно на духътъ на цьрквата; тѫй сѫщо и основаніето на равенството, върху което сѫ съставены осьмьтѣ тія точкы,-както и станѫлото вече спогожденіе за първата точка въ смѣсенната коммисія сѫ непріеты отъ цьрквата по тая причина." И тѫй Блъгарскыйтъ въпросъ останѫ пакъ высящъ.

Скоро слѣдъ това нѣкои отъ по значителнытѣ въ Цариградъ Грьци, като зеха на видъ жалостната распря между Блъгаритѣ и Патріаршіята, пожелахѫ да достигнѫтъ съ Блъгарытѣ до нѣкое спогожденіе и то съ съизволеніето на Патріаршіята. Дѣйствително

това опытваніе имѣ удовлетворителенъ конецъ; и едно спогожденіе на основаніе на равенството биде пріето и отъ двѣтѣ страны; оставаше само на тія отбраны Грьцкы първенци бидейкы ревнители за мирътъ и за съгласіето въ цръквата да убѣдатъ Патріаршіята въ това, и тѫй да земе край печялната распря между два единовѣрны народа. Нъ за зла честь и това спогожденіе ся разби отъ обыкновенното „non Possumus". И наистина, на 22 Априлія 1866 год. Патріаршіята по волята на Чест. правителство съзва многочисленно общо събраніе отъ духовни и мірскы лица, и прѣдстави на вниманіето на събраніето точкытѣ на казаното спогожденіе. Събраніето въ първото си засѣданіе опрѣдѣли една коммисія да испыта като разглѣда условіята на спогожданіето и да си даде мнѣніето. Нъ врьхъ това отгорѣ дава си оставката Патріархъ Софроній и ся въскачя на прѣстолътъ вторый пѫть Григорій VI.

Новыйтъ Патріархъ Григорій показа отъ начяло голѣмо расположеніе да ся даде край на многогодишныйтъ Блъгарскый Въпросъ.

Сичкытѣ обаче старанія на Н. Свяѣтйшество имаха за слѣдствіе прѣдположеніето да ся образува едва за една третя чясть отъ Блъгарскый народъ едно полунезависимо цьрковно управленіе подъ названіе: Ексархія на Блъгарската областъ, която Ексархія щѣше да ся състави отъ задбалканскытѣ Българкы епархіи, т. е. отъ тридесеть и петь епархіи, които быдоха подчинени на цариградската Патріаршія слѣдъ уничтоженіето на самостоятелнытѣ Блъгарскы цръквы само дванадесеть бѣха опрѣдѣлены да влѣзнѫтъ въ тѣлото на казанната ексархія безъ да ся удовлетворятъ тѫй жалбытѣ и молбытѣ на сичкыйтъ Блъгарскый народъ. Тоя планъ за Ексархіята, който отчясти и крыво-лѣво рѣшяваше Блъгарскыйтъ въпросъ, за полза само на дванадесять епархіи, исключяваше останѫлитѣ, като Пловдивъ, Бытоля, Охрида, Скопіе и прочее, отъ гдѣто възникнѫ най повече и ся поддържа неудоволствіето на Блъгаретѣ противъ Цръквата, никакъ не можѣше да направи да прѣстане за въпросътъ. Заради това, като и тоя пѫть Патріаршіята и Блъгарскыйтъ народъ не можѣхѫ непосредственно да ся съгласятъ, Честното Правителство на Н. В. Султана рѫководимо отъ отеческо попеченіе, като многократно, глѫбоко, серіозно обсѫди това дѣло въ министерскыйтъ съвѣтъ, съ мѫдра прозорливость издаде най послѣ два проекта за рѣшеніе на Блъгарскыйатъ Цьрковѐнъ Въпросъ.

Праведното и мѫдрото това рѣшеніе на царското правителство като дава прѣдначертаніето за устроеніето на една Блъгарска самоуправна цръква, която да обеме въ своята окрѫжность сичкытѣ Блъгарскы епархіи, положи удовлетворителенъ край за тоя въпросъ.

Нъ, увы! ако и да прѣдстои величяйша нужда и крайна необходимость за пріеманіето на единъ отъ двата проекта, Патріархътъ и неговыйтъ светый Синодъ отхвърлиха рѣшително и двата казанны проекта, като: противоканоническы, противовѣроисповѣдны, противодогматическы и противоевангелскы.

Ные отъ своя стърна по съвѣстьта си и заедно съ сичкыйтъ, народъ, като пріехме съ радость рѣшеніето на Честното ни правителство (именно първыйтъ проектъ) и като бѣхме свидѣтели на на-

роднытѣ тържества за тоя случяй, подбудены отъ усиленнытѣ подканванія на Христіянытѣ въ нашитѣ епархіи и, едни отъ насъ като бѣхѫ вече тука, другы дойдоха отъ епархіитѣ си колко бѣ възможно пò скоро за да разсѫдиме общо врьхъ каноничностьта на казаннытѣ проекты и настоящето положеніе на цьрковнытѣ ни работы. И тѫй рѣшихме най напрѣдъ да пратиме на Негово Всесвятѣйшество писменно законна оставка отъ подчиненіето си на вселенската Патріаршія, като и Клиръ и народъ бѣхмы вече явны свидѣтели на неправдата на цариградскыйтъ прѣстолъ, въ сѫщото врѣме чрѣзъ поменѫтата наша оставка ся прилѣпявахме до възраждаемата ся, съ божія милость, древна нашя народна и каноническа црьква, като истинны и каноническы нейны членове, обновляѭще съ тоя начинъ слѣдъ единъ вѣкъ горко вдовство, богатата съ привилегіи и знаменитата нашя народна Блъгарска Іерархія.

Споредъ това като зехме за рѫководитель Архіерейската наша съвѣсть, тѫй сѫщо и като ся съвѣтувахме зрѣло съ духътъ на христіанството, съ основнытѣ законы и съ богодухновенытѣ правила, които опрѣдѣляватъ видимыйтъ строй на Вселенската Православна Црьква, както и съ нейнытѣ святы преданія рѣшихме ся да отговоримъ писменно на Честното ни Правителство за Първыйтъ проектъ, че го намираме сѫществено съгласенъ съ порядокътъ на Православната Црьква, и съ нейнытѣ постановленія, правила и прѣданія, и ради това неподлежащъ на никакво цьрковно осѫжденіе.

Прочее твърдо сме увѣрены, че праведныйтъ и безпристрастныйтъ гласъ на Вселенската Православна црьква ще направи да исчезне, като мъгла прѣдъ слънчевытѣ зары, неправдата, която отъ толкова врѣме глѫбоко поразява нашійтъ народъ; зачтото Блъгарскыйтъ народъ и Блъгарското духовенство съ животрепещуще сьрдце и съ разгърнѫты обятія чакатъ оня день, когато съсъ молитвытѣ и благословенія на Вселенската Црьква званично ще ся провъзгласи възрожденіето на древната нашя народна и каноническа Іерархія, която основана като на незыблемъ камъкъ — на основата на Пророцытѣ, на Апостолытѣ, мѫченицитѣ и на святытѣ и богодухновенны Съборы, ще ѭ поставимъ, съ Божія помощь, непорочна и чиста прѣдъ Бога и прѣдъ Вселенската Црьква, и прѣнепорочна невѣста Христу, а на вселенската црьква единосущна и единообразна сестра во Христѣ.

ГЛАВА ДВѢНАДЕСЕТА.

Исторически бѣлежки за католическа-та пропаганда между Блъгаре-тѣ; покатоличенни-тѣ Блъгаре въ Блъгарія и Австрія. — Нѣколко рѣчи за протестантска-та пропаганда.

Прьвъ пó-успѣшенъ опитъ за ввожданье-то на католицизъмъ-тъ въ Блъгарія е направенъ между 1365 и 1369

год., сирѣчь въ онова врѣме, когато Венгерци-тѣ превзехѫ Видинска-та область и ѭ дрьжахѫ въ рѫцѣ-тѣ си около четыри години. — Казваме, че токо тогава прьвъ пѫть е направенъ такъвъ опытъ, защо-то сношенія-та на царя Іоанна I съ Римъ, както видѣхме, имахѫ съвсѣмъ другъ характеръ, а пакъ мнѣніе-то, че во врѣме-то на Латинско-то владычество въ Константинополь сѫ се покатоличили Блъгарски-тѣ Павликене, това мнѣніе е съвсѣмъ безосновно. — Този прьвъ опытъ стана съ единъ насилственъ начинъ, за което твърдѣ краснорѣчиво свидѣтелствова мѫченическа-та смьрть на францискански-тѣ проповѣдници въ Видинъ, смьрть, която ги постигна, щомъ Венгерската войска быде изгонена отъ тамъ. Силомъ покатоличени-тѣ тогава Блъгаре отведнажь, види се, повърнѫли сѫ се къмъ отеческата си вѣра [1]).

Трагическіи конецъ на този прьвъ католически опытъ въ Блъгарія уплаши католически-тѣ апостоли, които до растуряньe-то на Блъгарско-то царство не дързнахѫ да се опытатъ още еднажь [2]).

Отъ 15-тіи вѣкъ надъ всичкіи Балкански полуостровъ се воцарихѫ османліи-тѣ, които не се мѣсахѫ въ религіозни-тѣ работи на своя-та рая и слѣдователно не сѫ имали причина да ѭ пазѭтъ отъ католически-тѣ съблазнители, нито пакъ да стѣсняватъ апостолска-та дѣятелность на тѣзи подирни-тѣ. Като ся ползовахѫ отъ такава една вѣротърпимость, която ся въдвори на Балканскіи полуостровъ, католически-тѣ проповѣдници отъ

---

[1]) Разсказва се за покатоличени-тѣ тогава Павликене, че не послѣдовали този примѣръ на православни-тѣ си братіе, и остали католици. Но въ скоро врѣме, по причина на много и разни гоненія и притѣсненія, тѣ были принѫдени да се прѣселатъ въ 1392 или въ 1393 год. въ Венгрія. Виж. Die bulgarische Sprache in Siebenbürgen. Миклошича, и bulgarische Fragmente Каница.

[2]) Пеячевичъ доказва противно-то, но само съ едно голо мѫдруванье, безъ никакви основанія.

Доминикански-тѣ и Францискански монаси захванахѫ да дохождатъ тамъ по́-вѣче и по́-вѣче *на ловитву.* Особно много взе да се уголѣмява тамъ число-то на католически-тѣ апостоли, а также и тѣхна-та ревность за подчиненіе-то православни-тѣ Христене на папа-та, отъ 16-тіи вѣкъ. 16-тіи вѣкъ бѣше единъ трърдѣ злочестъ вѣкъ за католицизъмъ-тъ и за папска-та власть. Народи-тѣ, които дльго врѣме се находихѫ въ духовно и тѣлесно робство у Римско-то духовенство, образумихѫ се и почувствовахѫ всичка-та тегота и нравственно уничиженіе на това недостойно робство. Явихѫ се Лютеръ, Цвингли, Калвинъ, Тодоръ Безъ, Джонъ Ноксъ и др. които и словесно и писменно се въоружихѫ противъ безгранично-то властолюбіе на Римска-та църква, противъ антихристови-тѣ притязанія и постѫпки на папство-то. Цѣли народи и царства трьгнахѫ слѣдъ тѣхніи гласъ, и отметнахѫ отъ шіи-тѣ си папскіи яремъ, — и когато папа-та вдигна противъ нихъ *огънь и мечъ*, тѣ знаихѫ съ кръвь-та си да обноватъ свое-то духовно искупленіе отъ чърна-та сила на католицизмъ-тъ. Половина-та Нѣмска земя, Англія, Швейцарія, Холландія и Скандинавія съвсѣмъ се отдѣлихѫ отъ папскіи тронъ. Реформатскіи духъ бѣше проникнѫлъ и въ други-тѣ западно-Европейски земи, които также се вълнувахѫ и искахѫ да се отметнѫтъ и отдѣлѫтъ и тѣ. Зарадъ папство-то бѣше настаналъ послѣдніи часъ: отъ вси странъ го окружаваше гибель. За да убіе реформатскіи духъ въ земи-тѣ, които му оставахѫ още покорни, и ако е възможно да възвърне подъ власть-та си онѣзи, които се отметнахѫ отъ него — това бѣше главна-та грижа на папитѣ въ онѣзи пагубни за тѣхна-та власть врѣмена. За да достигнѫтъ тази цѣль, тѣ не се запрѣхѫ ни предъ едно средство: Тайни и явни убіиства, горенье живи хора, мѫки и всякакви козноѣйства, всичко быде

турено въ дѣйствіе. Съ този начинъ папи-тѣ сполучихѫ само да спрѫтъ развиванье-то на протестантскіи духъ, но не можихѫ да го искоренѫтъ въ земи-тѣ, които бѣхѫ вѣче сполучили съвсѣмъ да се отметнѫтъ отъ папска-та власть. Папа-та най-послѣ трѣбаше да се увѣри, че половина-та отъ негово-то стадо, или по̀-добрѣ да кажемъ отъ негови-тѣ подданици, го остави и се отдѣли отъ него за всегда. Такава една загуба бѣше тежка и несносна за властолюбіе-то на папи-тѣ, и тѣ като видѣхѫ, че нѣма никаква възможность да ѭ възвърнѫтъ, обрънахѫ всичко-то си вниманіе на това, какъ да навасатъ тази загуба съ ново пріобрѣтеніе, съ други думи да кажемъ, какъ да замѣнатъ отпаднѫли-тѣ си отъ тѣхъ подданици съ други, нови подданици. За тази цѣль, тѣ обрънахѫ вниманіе-то си на езычници-тѣ въ новонайденната тогава Америка, а také и на православни-тѣ источни Христене. — Ето защо отъ 16-тіи вѣкъ католически-тѣ апостоли налегнахѫ съ такава ревность и усьрдіе православнитѣ земи и народи. — Католически проповѣдници отъ различни монашески чинове, Доминиканци, Францисканци, а особно новородени-тѣ тогава Језуити, испоплъннхѫ православни-тѣ земи въ Турската Имперія и наченахѫ своята апостолска дѣятелность съ неуморни старанія и съ всякакви начини. За по̀-вѣренъ успѣхъ папи-тѣ намыслихѫ да си приготватъ проповѣдници и служители и отъ сами-тѣ православни християне. Съ тази цѣль папа Григоріи XIII въ 1577 отвори въ Римъ едно училище подъ име *Грьчка колегія*, гдѣто заманвахѫ млади Грьцки и други православни юноши и ги просвѣщавахѫ и обучавахѫ, тъй какво-то послѣ тѣ да дѣйствоватъ между свои-тѣ съотечественници и да ги склоняватъ на папска-та страна [3]). — Други единъ

[3]) Отъ това католическо училище излѣзохѫ нѣколко достоини папски ученици, и поборници на католицизмъ-тъ; като на пр. Петръ

папа, Григоріи XV учрьди въ Римъ въ 1622 год. едно общество, подъ име *Пропаганда* което постоянно да се грижи и да измысля нови средства и начини за распространяванье-то на Католицизъмъ-тъ. Въ уставъ-тъ на това общество е казано, че Римски-тѣ апостоли трѣбва особно да се грижатъ и стараѭтъ за обрьщанье-то на православнитѣ Христене въ Турско-то Царство, защо-то, говори се въ този уставъ, *„тѣзи знаменити нѣкога на„роди отъ невѣжество и отъ заразителни убѣжденія „сѫ се превьрнѫли въ скотове; растѫтъ и умножа„ватся за вѣчніи огънь, който е приготвенъ за діяво„лъ-тъ и за негови-тѣ ангели* *).

Нáй усьрдни-тѣ и нáй-неуморни дѣлатели за распространяванье-то на католичество-то между православни-тѣ жители на Турско-то Царство сѫ были, та и до сега сѫ Језуити-тѣ и Францисканци-тѣ. Нѣка сега да разледаме тѣхна-та дѣятелность на това поле и да имъ пресмѣтнемъ успѣхъ-тъ. Језуити-тѣ или Језуитскіи орденъ (societas Jesu) быде основанъ въ 1540 год. т. е. въ онова врѣме когато папска-та власть се намираше

Аркадскіи, Матей Каріофилосъ, Леонъ Аллатіосъ, Каннаки Росси Николай Комненосъ, Пападопуло и др. При всичка-та си ревность и стараніе да склонатъ свои-тѣ съотечественници на Папска-та страна, тѣ обаче ни най-малко не сѫ сполучили въ това. Тѣхни-тѣ съотечественници ги сѫ избѣгвали и ненавиждали пó-вѣче и отъ природни-тѣ католически проповѣдници. — 100 годинъ слѣдъ отварянье-то на това училище Римска-та пропаганда-та се увѣри, че отъ него неможе да се чака никакъвъ плодъ, и то трѣбаше да се затвори. — Папа Григорій XIII, основатель-тъ на това училище е извѣстенъ съ исправянье-то на календарь-тъ, а также и по това, гдѣто слѣдъ Вартоломеевска-та нощь, въ която съ единъ най-вѣроломенъ начинъ быдохѫ убити въ Францiя много хилѣди протестанти, той заповѣда да пѣѭтъ по цьркви-тѣ благодарственни молебни „за изгинванье-то на толкова врагове Христови.“

*) .... olim celebres nationes per ignorantiae et pestilentis persuasionis stuporem humanitatem in bestiarum naturam fere mutasse atque ad eterna incendia diabolo et angelis ejus parata ali ac propagari. — Billarium de propaganda fide I. 66. Пах. 533.

въ на́й-голѣма опасность. Главна-та цѣль на този новъ орденъ бѣше да повдигне паднѫла-та власть на папство-то и да найде колко може по̀-вѣче нови подданици на папа-та. За достиганье-то на тази цѣль Језуити-тѣ считатъ позволителни даже и на́й-мрьсни-тѣ средства, като на примѣръ: лъжа, клевета и всякакви козодѣйства, подкупванье, убійство и т. н. [4]).

Въ скоро врѣме слѣдъ появяванье-то си на свѣтъ, Језуити-тѣ съ помощь-та на Французско-то правителство взехѫ позволеніе отъ Висока-та Порта да могѫтъ да живѣѭтъ и въ Турска-та Имперія. Въ 1609 год. додохѫ нѣколко Језуити въ Константинополъ и не забавно наченахѫ своя-та дѣятелность. Отворихѫ нѣколко училища, въ които заманвахѫ православна-та младежь съ мысль да си приготватъ отъ неѭ помощници; съ пари и съ голѣми обѣщанія привлачахѫ на своя страна Константинополско-то духовенство, успѣхѫ даже да подкупатъ Вселенскіи патріархъ. Знайно е, че трима Константинополски патріарси, единъ слѣдъ други, а именно: Рафаилъ II, Неофитъ и Матей сѫ были подкупени отъ Језуити-тѣ и освѣнь гдѣто не сѫ бранили православіе-то противъ тѣхъ, нъ още сѫ и помагали на тѣхна-та цѣль [5]). Не съ твърдѣ много пари, види ся, Језуити-тѣ сѫ успѣли да подкупатъ тогава и много митрополити, епископи а также и други духовни пастыри отъ по̀-долно-то Константинополско духовенство и ги сѫ направили свои слуги и помощници [6]). По това се види, че Језуитска-та пропаганда не е срѣщнѫла

[4]) Вѣстникъ Врѣмя 1866 бр. 14.

[5]) Pichler, Geschichte der kirchlichen Trenn. 1864 I, 506.

[6]) Намирали сѫ се въ онова врѣме, между Константинополско-то православно духовенство, и такива духовни пастыри, които за да си покажатъ усърдіе-то прѣдъ Језуити-тѣ, въ църкви-тѣ сѫ проповѣдали на свои-тѣ чада да пріематъ Католическа-та вѣра. Griechische Kirche у Ерша и Грубера 189.

твърдѣ голѣмо препятствіе отъ страна-та на Грьцко-то духовенство, което ся взе да бѫде главніи стражъ на православіе-то. Но това препятствіе не забави да ся яви изненадѣйно съвсѣмъ отъ друга страна, а именно отъ страна-та на протестантство-то. Англіискій и Холландскіи посланници въ Константинополь не можихѫ да гледатъ равнодушно на Језуитски-тѣ тамъ успѣшни дѣйствія: едно отъ ненависть къмъ католицизъмъ-тъ, а друго отъ политически интересъ, защо-то заедно съ распространяванье-то на католицизмъ-тъ Језуити-тѣ сѫ работили и за утвърждеnіе-то на французско-то вліяніе между Источни-тѣ Христене. Рѣчени-тѣ посланници се рѣшихѫ да употребѭтъ всички-тѣ си средства за да развалѭтъ планове-тѣ на Језуити-тѣ. — Отъ тогава се начена въ Константинополь една твърдѣ занимателна борба между Језуити-тѣ и Французскіи посланникъ отъ една страна, и Англійскіи и Холландскіи посланникъ отъ друга. — И едни-тѣ и други-тѣ сѫ гледали да расположѭтъ къмъ себе си правителство-то, та съ негова помощь да одържатъ върхнина, и за това нѣщо всякакъ сѫ клеветили единъ другиго. Тъй на примѣръ, Англійско-то правителство е доказвало на Султанъ-тъ, че папа-та и католически-тѣ дръжави мыслѭтъ да разсипатъ Турско-то царство, а пакъ французскіи посланникъ отъ своя страна е говорилъ сѫщо-то за протестантски-тѣ дръжави и е съвѣтовалъ да се изгонѭтъ всички протестантски чиновници изъ Турско-то царство, като зловредни за негова-та безопасность [7]). За тази борба между католици-тѣ и протестанти-тѣ и за отношеніе-то къмъ неѭ на Грьцко-то духовенство твърдѣ е характеристична історія-та на Кирилла Лукарія, който стѫпи на патріаршескіи вселенски престолъ

[7]) Пихлеръ Gesch. der k. Tr. I, 508.

въ 1621 год. Той бѣше твърдѣ образованъ человѣкъ и голѣмъ противникъ за Језуити-тѣ. За да може пó съ успѣхъ да се бори съ нихъ, той се сближи съ протестанти-тѣ. Казватъ, че той е былъ подкупенъ отъ тѣхъ. Както и да е, но Језуити-тѣ и католическа-та пропаганда въобще срѣщнахѫ въ него единъ твърдѣ голѣмъ противникъ, и за това се рѣшихѫ да употребѭтъ всякакви средства за да го нѣкакъ-си прѣмахнѫтъ[8]). Между Грьци-тѣ тѣ го представлявахѫ като отстѫпникъ отъ православна-та вѣра, като протестантъ, а пакъ предъ Высока-та порта го клеветехѫ, че той води тайни сношенія съ неини-тѣ врагове [9]). Въ 1627 год. Лукаріи устрои въ Цариградъ една печатница, която му се испрати отъ Англія; Језуити-тѣ представихѫ на Высока-та порта, че той е устроилъ тази печатница съ намѣреніе да печати книги и списанія противъ алкоранъ-тъ. И много още подобни клевети тѣ пущахѫ противъ него и сполучихѫ нáй-послѣ да го прѣмахнѫтъ. На правителство-то скоро му дотегнахѫ Језуитски-тѣ интриги и тѣхни-тѣ политически кознодѣйства, и то ся видѣ принѫдено въ 1628 год. да ги изгони изъ царство-то си. Въ скоро врѣме, обаче, тѣ съ помощь-та на Французско-то и Австрійско правителства пакъ ся врьнахѫ въ Константинополь и по други-тѣ мѣста на Турска-та Имперія, и пакъ се начена прежня-та борба между нихъ и между протестанти-тѣ. — Въ обще Језуитски-тѣ старанія за покатоличванье-то на православни-тѣ сѫ оставали безплодни. — Само-то правителство е было принѫдено да вземе подъ свое-то

---

[8]) Прѣди да се рѣшатъ на това, тѣ сѫ се опытвали да го подкупатъ. Папа-та е казвалъ, че е готовъ да даде голѣмо количество пари, само да може единъ такъвъ вліятеленъ человѣкъ да мине къмъ Римска-та цьрква (.....ogni gran summa di denaro per riunir si nobil membro alla chiesa) ib. 190. —

[9]) Griechische Kirche въ allgemeine Encyclopädie von Ersch und Gruber I Sect. Th. 84, 189.

покровителство вѣра-та на свои-тѣ подданици отъ тѣзи соблазнители. — Около конецъ-тъ на 17-тіи вѣкъ Султанъ Мустафа II издаде единъ Хаттишеривъ, въ който се говори слѣдующе-то [10]). — ,,Ные се научихме отъ ,,нашіи великъ визиръ за тайни-тѣ стрьмленія на Фран- ,,цузски-тѣ духовни лица (на Језуити-тѣ сирѣчь) и уз- ,,нахме, че тѣ не сѫ само агенти на Римъ-папа, но се ,,занимаватъ още и съ шпіонство въ Имперія-та ни и ,,се староѭтъ да съблазняватъ наши-тѣ подданици, да ,,поколебаватъ тѣхна-та преданность къмъ Порта-та и ,,тѣхна-та религія . . . . За да туримъ конецъ на ,,всичко това, ные заповѣдаме на всички-тѣ наши чино- ,,вници да осѫждатъ онѣзи наши подданици, които ,,оставятъ вѣра-та си и ставатъ Римо-католици . . . . ,,А пакъ съблазнители-тѣ имъ да наказватъ съ затворъ ,,и да ги глобяватъ . . . . . .“ Този султански хаттишерифъ постави въ твърдѣ лошо положеніе Језуити-тѣ въ Турска-та Имперія, но тѣ, безъ да гледатъ на това, пакъ сѫ намирали възможность за своя-та дѣятелность, и простряхѫ свои-тѣ коznодѣйства и беззаконіе до такава стьпень, щото правителство-то се видѣ принѫдено да вземе още пó-силни мѣрки противъ нихъ [11]). Въ 1707 год. излѣзе новъ хаттишеривъ, който още пó-строго запрети проповѣданье-то на католицизмъ-тъ въ Турція. И тъй отъ една страна протестанти-тѣ и Турско-то пра-

---

[10]) Пихлеръ I, 516. —

[11]) Отъ много-то Језуитски дѣйствія въ онова врѣме позволяваме си да напомнимъ само едно. — Въ Арменія тѣ срѣщнахѫ голѣмо препятствіе отъ страна-та на тамошніи православенъ патріархъ Аведикъ. За да го премахнѫтъ тѣ употребихѫ противъ него всякакви клевети, и най-послѣ го откраднахѫ и го препратихѫ на единъ Френски корабль, въ Марсиль (въ Франція), до тамошни-тѣ си събратіе, които го дрьжахѫ подъ затворъ и силомъ го накарахѫ да пріемне католицизъмъ. Той скоро слѣдъ това ся и скончa въ Парижъ. — Пихлеръ I, 518. —

вителство, а отъ друга мрьсни-тѣ дѣла на Језуититѣ, дѣла, отъ които скоро се погнуси православна-та рая, всичко това ощети всички-тѣ стрьмленія на Језуитска-та пропаганда въ Турція. — Пó съ голѣмъ успѣхъ сѫ работили други-тѣ проповѣдници на католицизъмъ-тъ, Францискански-тѣ монаси, Тѣ сѫ дѣйствовали пó-потаено отъ Језуити-тѣ, и успѣли сѫ были въ много мѣста да си основѫтъ мънастыре. Разсказва се, че около конецъ-тъ на 17-тіи вѣкъ въ Софія е сѣдѣлъ католически архіепископъ отъ Францискански-тѣ минорити, който е ималъ подъ свой надзоръ около 40 Францискански мънастыре, и че въ Софійска-та область е имало тогава цѣли Блъгарски села покатоличени [12]). — Колко-то и да е преувеличено това показаніе, то все показва, че Францисканска-та пропаганда между Блъгаретѣ не е была съвсѣмъ безплодна. На францисканци-тѣ много имъ помагало това, че тѣ сѫ были пó-вѣчето родомъ Срьби изъ Босна, Кроатія и Далматіа, лесно сѫ се научвали по Блъгарски и знаяли сѫ какъ да се обрьщатъ съ Блъгаре-тѣ. — Единъ такъвъ францисканецъ, Срьбинъ, на име Богданъ Бакшичъ, е прѣвелъ на просто Блъгарски езыкъ едно списаніе на знаменитіи францискански светецъ Бонавентура [13]), което е и напечатано въ 1638 год. въ Римъ, въ печатница-та на пропаганда-та. — Чрезъ посредство-то на францисканци-тѣ, види се, че е станало и това, гдѣ-то въ 17-тіи вѣкъ нѣкои отъ Охридкси-тѣ патріарси сѫ заврьзали сношенія съ Римскіи папа и сѫ исказвали желаніе да се съединѫтъ съ Римска-та цьрква [14]). —

Турско-то правителство, испрьво не е кѫтнало

---

[12]) Енгель Geschichte von Bulgar. стр. 462.

[13]) Meditationes S. Bonaventurae. Виж. Шафарика Gesch. der slav. Sprache und Liter. стр. 255. —

[14]) Фарлати Illyr. sacrum VIII, 201.

Францисканци-тѣ, но слѣдъ врѣме е было принѫдено да обръне вниманіе и на тѣхъ. Францисканци-тѣ сѫ се намирали подъ покровителство-то на Австрія, която въ онова врѣме често имаше да воюва съ Турція, и на която тѣ, види се, сѫ помагали, чрезъ свое-то вліяніе на послушна-та нимъ рая. — У Енгеля намираме едно извѣстіе, че въ 1688 и Францисканцитѣ е постигнѫло гоненіе отъ страна-та на Турска-та власть; такова гоненіе постигнѫло тогава и тѣзи Блъгаре, които тѣ сѫ были обрънѫли въ католичество. Четыри села въ Софійска-та область, а именно: Чипровецъ, Копиловецъ, Желѣзна и Елизина, които сѫ были съвсѣмъ окатоличени, тогава сѫ были съвсѣмъ разорени: жители-тѣ имъ или сѫ были погубени, или пакъ сѫ были принѫдени да се прѣселѭтъ по чужди земи. — И тъй въ конецъ-тъ на 17-тіи вѣкъ и плодове-тѣ на Францискански-тѣ старанія сѫ были загубени. — При всичко това католическа-та пропаганда пакъ не се отчая и изнамѣри средства пакъ да се вмькне въ Турско-то царство. Въ 1709 год. австрійскіи посланникъ въ Константинополь, Графъ фонъ Етингенъ, испроси позволеніе отъ тогавашніи великъ везиръ, Хусеинъ Кюпрели, за католически-тѣ монаси да имъ се даде пакъ право да живѣѭтъ въ Турска-та Имперія и да се ползоватъ отъ прѣжни-тѣ си правдини. — Отъ тогава пакъ надодохѫ въ Турція проповѣдници-тѣ на католицизмъ-тъ. Освѣнь францисканци-тѣ и Језуититѣ този пѫть наченахѫ да дохождѫтъ католически проповѣдници и отъ други ордени, които, като се ползоватъ отъ вѣротърпимость-та на Турско-то правителство, свободно проповѣдатъ тамъ и до днесь. При всичко-то имъ обаче стараніе да подчинѭтъ Православніи Истокъ на папскіи прѣстолъ, тѣ твърдѣ малъкъ успѣхъ сѫ направили до сега. Единъ твърдѣ наблюдателенъ и ученъ Нѣмски путешественникъ

по Турція още въ 1845 г. е писалъ. ,,Какво-то и да ,,казватъ, пишѫтъ и разглашаватъ, — Римска-та цьрква ,,не само, че не прави никакъвъ успѣхъ между Право-,,славни-тѣ, но още и губи значеніе-то си между нихъ[15]).

Ако да обрънемъ вниманіе и на този не голѣмъ успѣхъ, който е направила до сега католическа-та пропаганда между православни-тѣ жители на Турска-та Имперія и да го размѣтнемъ спроти разнитѣ народности, то щемъ найдемъ, че най-малъкъ успѣхъ е имала тази пропаганда между Блъгаре-тѣ. На сегашно врѣме отъ Грьци-тѣ, които населяватъ Грьцко-то кралство заедно съ Јонически-тѣ острове и се бронѫтъ до единъ милліонъ и половина, около 80,000 души сѫ ся покатоличили [16]). А отъ 6,000,000 Блъгаре само около 60,000 сѫ минѫли въ католическа вѣра, и то не отъ православни-тѣ Блъгаре, но по̀-вѣчето отъ тѣзи, които сѫ дрьжели Богумилска-та ересь. Тѣ по̀-вѣчето сѫ се покатоличили въ минѫліи вѣкъ или пакъ въ настоящіи. Чудно нѣщо! Богумили-тѣ, тѣзи най заклети врагове на папска-та властъ, които съ своето свободо-мысленно ученіе повдигнахѫ цѣла Западна Европа противъ Римъ, които въ 13-тіи вѣкъ съ такава ревность поддьржахѫ Блъгарскіи царь Јоанна I въ негова-та борба съ католицизъмъ-тъ, тѣзи богумили въ 18-тіи и 19-тіи вѣкъ се преклонихѫ прѣдъ папа-та, признахѫ негова-та властъ, за която учѣхѫ да е произведеніе на зло-то начало, си-

---

[15]) Fallmerayer, Fragmente aus dem Orient II, 175. Считаме не лишне да приведемъ и слѣдующа-та бѣлежка Фаллмерайрова. — „Догдѣ Источна-та римска имперія оставаше по сѫщество-то си „само Грьцка, до тогава Византіискіи и Римскій христенинъ се „срѣщахѫ макарь и студено, но все като брате и едновѣрци. Но „тази врьзка между тѣхъ се скѫса и стана вѣче невъзможна отъ „както Византіиска-та Имперія ѭ напълнихѫ Славене-тѣ. Това племе „внесе въ нѣдра-та на Источна-та цьрква единъ елементъ отъ неиз-„гладимо противурѣчіе (Западу)". —

[16]) Griech. Kirche 219.

рѣчь на діяволъ-тъ. — Исторія-та на това необыкновенно и любопытно явленіе до сега е была съвсѣмъ захвърлена и поради това е още тъмна и неизвѣстна. Ные тукъ ще приведемъ само слѣдующіи разсказъ, за покатоличванье-то на Пловдивски-тѣ павликене (богумили), разсказъ, който колко годѣ може ни да́ понятіе за причина-та на това явленіе. — Тѣ не сѫ имали свой духовенъ началникъ, както друга-та рая, който да ги представлява и защищава прѣдъ Царско-то правителство, и поради това сѫ търпѣли много неправди и кривди, безъ да е имало, кой да ся застѫпи за тѣхъ. Доведени до едно крайно състояніе чрезъ своето беззащитно положеніе, тѣ на 1829 год. сѫ ся обръщали съ просба къмъ тогавашніи Пловдивски митрополитъ (Никифоръ?) за да ги вземе подъ свое покровителство, като му сѫ се обѣщавали при това, че щѫтъ се присъединѫтъ къмъ православна-та църква. Но тази имъ просба е была отхвърлена, и тѣ тогава сѫ были принѫдени да прибѣгнѫтъ съ такова предложеніе, при агенти-тѣ на католическа-та пропаганда, които и на радо сърдце сѫ побързали да ги вземѫтъ на рѫка [17]). Съ подобенъ начинъ, види се, были сѫ покатоличени павликене-тѣ и по други-тѣ мѣста въ Блъгарія. По́-горѣ казахме че брой-тъ на покатоличенни-тѣ до сега Блъгаре се простира до 50 или на́й-много до 60 хилѣди; отъ тѣхъ само половина-та, нѣщо около 30,000 хилѣди, живѣѭтъ въ Българія, а именно [18]):

4,000, между Свищовъ и Никополь.

12,000 въ Пловдивъ и въ околности-тѣ му.

---

[17]) Виж. О Асѣню . . . . . 26, 27. Трѣбва да забѣлежимъ при това че авторъ-тъ на тази книга не вѣрно е мыслилъ, че Павликене-тѣ сѫ пріели католическа вѣра „въ врѣмя крьстоносныхъ походъ.“ Въ това се лъжѫтъ и много още иноземни писатели. —

[18]) Вземаме тѣзи подробности изъ Bulgarische Fragmente Каница: Oesterr. Revue 1864, ч. 7. стр. 237.

6,500, които се управляватъ отъ единъ епископъ, комуто столица-та по̀-прѣди се е находила въ Скопіе, а сега е пренесена въ Призрѣнъ. Тѣ живѣѭтъ, около гора-та Карадахъ и населяватъ Летница и други още седемь села. —

Нѣколко (не знаемъ колко именно) има въ Кратово, Брезникъ, Радоміръ, Кюстендилъ, Дупница, Джумая и се называтъ Павликене или Пострумци *). Въ Юнжиларъ и Ениже-Вардаръ (въ околности-тѣ Солунски) има около 25 фамиліи, покатоличени не тъй отдавна †). —

А други-тѣ, около 25,000 живѣѭтъ вънъ отъ Блъгарія, а именно въ Венгрія, гдѣ-то поселенія-та имъ сѫ разсѣяни, като малки острови по Темишварскіи банатъ [19]). Въ южна-та му страна тѣ населяватъ селища-та: *Крашово*, *Лупакъ*, *Яблъка*, *Вадникъ*, *Клокодичъ*, *Нермешъ*, *Денша*, *Бресче*, *Рогендорфъ*. Въ Сѣверна-та: *Винга*, *Старо-Бѣшенево*, *Болгаршъленъ*, *Бодрогъ*, *Десешовецъ*, *Теремія* и пр. Тѣзи Блъгаре сѫ се преселили въ тѣзи мѣста на два пѫти: еднажь въ 1700 год., и спроти както казватъ, излѣзли сѫ отъ Софійска-та область [20]); други пѫть сѫ се преселили въ 1739 год., во врѣме-то на Бѣлградскіи миръ между Австрія и Турція, и сѫ излѣзли отъ *Никополь*, *Свищовъ*, *Брежене*, *Бѣлене* и *Тръновчене* [21]). Тѣ сички-тѣ, както казахме, сѫ католици, и сѫ покатоличени, по̀-вѣче-то послѣ преселванье-то си. — Казваме по̀-вѣче-то, защо-то нѣкои отъ тѣхъ сѫ были покатоличени още въ старо̀то си отечество, т. е. прѣди да се изселатъ отъ Блъгарія. — Прѣди нѣколко врѣме ные намѣрихме едно рѫкописно

---

*) Липранди, Болгарія. въ Чтеніяхъ 1868 г. кн. 1.

[19]) Чернигъ ги искарва до 22, 780, врахели — до 27,000.

[20]) Виж. Енгель, Geschichte von Bulgarien 462.

[21]) Die Sprache der Bulgaren in Siebenbürgen стр. 1 и 2, и рукописъ, за който щемъ споменемъ по̀-долѣ.

†) *Le Nord* 1869 Nr. 163.

описаніе за състояніе-то на тѣзи захвърлени на чуждина наши братье. Изъ това описаніе, писано прѣди четыри години отъ едного Блъгарскаго учителя въ Винга, ные узнаваме, че тѣ сѫ много трьпѣли отъ чужди-тѣ народности, които ги окружаватъ, т. е. отъ Власи-тѣ, Маджаре-тѣ и Хървате-тѣ, но при всичко това, могли сѫ пакъ да си зачуватъ езыкъ-тъ и народность-та невредима. „*Удъ шуй се види*" пише съчинитель-тъ на това кратко описаніе, „*Чи удъ Блъгарина ни можи да се прави Сърбинъ или Хърватинъ, или Влахъ или Маджаринъ.*" — Не можемъ да не споменемъ още за една пріятна вѣсть, която намираме въ рѣчената рѫкопись. Тя е, че въ послѣдне врѣме между тѣзи наши братіе се е появило желаніе да заврьжатъ сношенія съ общо-то ни отечество, чрезъ които сношенія тѣ ся надатъ да почьрпнѫтъ нова нравственна сила, та и на бѫдѫще врѣме да могѫтъ да бранѫтъ своя-та народность отъ много-то ѝ тамъ врагове [21]). —

И тъй, за да се врьнемъ пакъ на рѣчь-та си, ето какъвъ успѣхъ е достигнѫла Латинска-та пропаганда между Блъгаре-тѣ. При всички-тѣ си трудове и старанія, тя е могла да обьрне въ католицизъмъ токо 60.000 Блъгаре, и то пó-вѣче-то отъ Богумили-тѣ, които само беззащитно-то имъ общественно положеніе е могло да накара да търсѭтъ убѣжище въ нѣдра-та на пропаганда-та. — Въ 1860 год., когато борба-та между Блъгарскіи народъ и фанаріоти-тѣ бѣше достигнѫла до единъ на́й-высокъ стѫпень, когато Велика-та църква съ единъ необяснимъ и на́й-упористъ начинъ отбльснѫ на́й-законни-тѣ искания на Блъгарскіи народъ и чрезъ

[22]) Въ 1855 год. е напечатенъ въ Темишваръ за тѣзи Блъгаре единъ Катихизисъ подъ заглавіе: Manachija Kathekismus za katholicsanske Paulichane. Този катихизисъ е прьва печатана книга на езыкъ-тъ имъ; да ли отъ тогава е напечатана още нѣкоя книга, незнаемъ. —

това го докара до едно отчаянно положеніе, въ онова прискърбно за Православна-та цьрква врѣме, въ Римъ помыслихѫ, че е вѣче настанѫло врѣме за папство-то да събере плодъ-тъ на столѣтни-тѣ си трудове, старанія и жьртви за подсебяванье-то си на православни-тѣ Христене въ Турско. — Намѣрихѫ, че общество-то на пропаганда-та е недостаточно за такава една богата жьтва и Пій IX учрьди още едно общество въ Римъ [23]). Този пѫть Римски-тѣ апостоли явно захванахѫ да работѫтъ въ Блъгарія: тѣ извадихѫ на свѣтъ забравенни-тѣ сношенія на древни-тѣ Блъгарски царье съ Римскіи прѣстолъ и отъ тѣхъ си скръпихѫ щитъ и сковахѫ орѫжіе на брань съ Вселенскіи патріархъ ужь за избавленіе-то на поробенни-тѣ отъ него древни чада на Римска-та цьрква. — Сношенія-та на Блъгарски-тѣ царье, Бориса и Јоанна I, можемъ да кажемъ, сѫ твърдѣ краснорѣчиви свидѣтелства за отвръщаніе-то на Блъгарскіи народъ отъ Римскіи католицизъмъ, но Језуити-тѣ и Лазаристи-тѣ не ся постыдихѫ съ тѣзи сношенія да оправдаватъ свое-то явно намѣсванье въ Блъгаро-фанаріотска-та борба. Тѣ успѣхѫ да наловѫтъ въ *свои-тѣ сѣти* доста много Блъгаре, които не се постыдихѫ да се назовѫтъ представители на цѣліи Блъгарскіи народъ и да просѫтъ Пій IX да пріемне Блъгарскіи народъ въ нѣдра-та на Католическа-та цьрква. — Велика-та цьрква съ свои-тѣ дѣйствія въ тѣзи критически за православіе-то минуты още пó-вѣче обнадежди Папски-тѣ апостоли, които отъ-рано вѣче се стѣгахѫ да тържествоватъ побѣда-та си. Излъгахѫ се обаче и този пѫть, и излъгахѫ се, можемъ да кажемъ, нáй-жестоко. — Въ това сѫщо-то врѣме, когато католически-тѣ газети извѣстявахѫ на свѣтъ-тъ, че милліони Блъгаре се подчинили на папа-та, и обеснявахѫ това, като едно зна-

[23]) Gr. Kirche у Ершъ и Груберъ 207.

меніе, съ което Јисусъ Христосъ поискалъ да прослави гонима-та отвсѫдѣ власть на свой-тъ намѣстникъ (на папа-та), въ това исто-то врѣме Блъгарскіи народъ се вдигна противъ самозванни-тѣ си представители и Уніатско-то сборище въ Цариградъ се распеля. Работенье-то за Унія се начена въ 1860 год. въ Блъгярія, а отъ 7 Ноемврія 1861 год. ные и́ четохме вѣче надгробна-та пѣсень, напечатана въ единъ Блъгарски вѣстникъ подъ заглавіе *смърть и погребеніе на Унія-та въ Блъгарія.* Въ тази статія се извѣстяваше, че Језуитска-та брадва ударила на камъкъ въ Блъгарія, Уніатскіи патріархъ исчезнѫлъ нѣкѫдѣ, а пакъ други-тѣ на́й дѣятелни отъ съотечественници-тѣ ни органе на пропаганда-та се распрьснѫли и тѣ: единъ умрѣлъ, други отишьлъ да си трьси поминъкъ въ Влашко, трети въ Молдава и пр. — ,,Ето'', иронически свръшаше тази статія, ,,ето Блъгарска-та ,,Унія на какво зло налетѣ! Блъгарски-тѣ глави наи-,,стина, че были корави: не земѫтъ нито отъ обѣщанія, ,,нито отъ папски благословенія, нито отъ индулгенціи ,,нито отъ пашапорти за въ рай-тъ. Лошави хора: не ,,щѫтъ и въ рай-тъ да влѣзѫтъ!'' —

Несполука-та, която испытахѫ католически-тѣ апостоли този пѫть въ Блъгарія, толкова по́-вѣче е тежка за тѣхъ, защо-то слѣдъ неѭ, щѫтъ не щѫтъ, тѣ трѣба за всегда да се отрекѫтъ отъ благи-тѣ си надежди за какъвъ-годѣ успѣхъ между Блъгаре-тѣ. — Мрьсни-тѣ и гнуснави дѣйствія, чрезъ които тѣ ознаменовахѫ този си новъ опытъ въ Блъгарія, още по́-вѣче увеличихѫ отвръщанье-то на Блъгаре-тѣ къмъ ,,*папищашка-та вѣра*'', и поселихѫ въ душа-та имъ неизгладимо презрѣніе къмъ низки-тѣ папищашки апостоли. Тѣзи подирни-тѣ обаче, види се, това не го сѫ разбрали и продлъжаватъ да се утѣшаватъ съ свои-тѣ химерически надежди. Тази своя несполука тѣ приписахѫ повѣче-то

на свое-то неумѣніе какъ да се заловѫтъ за тази работа, и сега измышляватъ нови средства и нови начини. — Прочутый Језуитъ и неуморніи поборникъ за Унія-та Гагаринъ предлага новъ единъ планъ за дѣйствія-та на католически-тѣ апостоли между православни-тѣ Христене на Въстокъ. —

Въ едно свое списаніе, писано въ 1862 год. той доказва, че Римски-тѣ миссіонере за това не направили почти никакъвъ успѣхъ между православни-тѣ Христене, защото тѣзи подирни-тѣ гледатъ на тѣхъ като на чужденци, които не внушаватъ никакво довѣріе къмъ себе си. За да се унищожи това главно препятствіе достойныи този Језуитъ предлага на свои-тѣ събратье, които се рѣшаватъ да апостолуватъ между православни-тѣ Христене, да пріемнѫтъ първо обряди-тѣ на православна-та църква. Чрезъ това ужъ тѣ щѫтъ да могѫтъ да влѣзатъ въ довѣріе, при което само можѫтъ да чакатъ успѣхъ отъ своя-та дѣятелность [24]). По просто да рѣчемъ той съвѣтова на влъци-тѣ да се облекѫтъ въ овчи кожи, и въ такъвъ видъ да нагрънѫтъ овце-тѣ. —

Считаме за нужно да споменемъ нѣколко думи и за протестантски-тѣ миссіонере. — До нынѣшніи вѣкъ протестанти-тѣ, ако и да сѫ се вмѣсвали въ църковни-тѣ дѣла на православни-тѣ Христене въ Турско, то по̀вѣчето за противодѣйствіе на католическа-та пропаганда или пакъ съ нѣкакви политически цѣли. Токо въ нынѣшніи вѣкъ се явихѫ протестантски Миссіонере съ цѣль да распространяватъ свое-то вѣроученіе. Отъ дѣй-

[24]) Il y a donc entre les missionaires latins et les populations grecques-unies un lien reel et puissant. Il n'en est pas de même des grecs non-unis. Tout les separe des missionaires, ce sont à leurs yeux des etrangers qui n'inspirent que de la defiance. Mais si ces missionnaires adoptent le rite grec, ce lien qui n'existait pas, est créé. — Gagarin, Etudes 1862 p. 203, Пихлеръ I, 543. —

ствующитѣ сега въ Турско разни протестантски Миссіонере, на́й-много-то сѫ отъ Сѣверо-Американски-тѣ методисти. Въ 1859 г. по разни-тѣ области на Турска-та Имперія имало е до 380 Методистски миссіонере, които сѫ имали тамъ до 108 гнѣзда. Отъ тогава брой-тъ, както на миссіонере-тѣ, тъй и на гнѣзда-та имъ се е още по́-вѣче увеличилъ. — По Блъгарія тѣ сѫ се утвърдили по всички-тѣ почти по́-главни градища. — „Православни-тѣ Христене", казва единъ нѣмски писатель, „гледатъ на протестантство-то, като на една община още по́-еретическа и отъ Римскіи католицизъмъ, и поради това тѣ избѣгватъ тѣхнитѣ училища, діакониски домове и други учрежденія[25])." Това е тъй, другояче и не може да бѫде. Православіе-то, което е на́й-вѣрно-то хранилище на апостолски-тѣ преданія, естественно трѣба да гледа тъй на протестантство-то, което макарь и да има притязанія, че се стрьми къмъ чистота-та на апостолска-та църква, не е друго, освѣнь „отрицаніе на Римскіи католицизъмъ. Въ това отрицаніе „се заключава всичкіи животъ на протестантство-то.

---

25) Gr. Kirche 206; Пихлеръ I, 19. — Въ подтвържденіе на това вѣрно заключеніе позволяваме си да приведемъ слѣдующіи фактъ, който се е случилъ въ село Панагюрище, и ни се съобщи отъ единъ тамошенъ познайникъ. „Отъ нѣколко врѣмя на самъ, „пишеше ни той (отъ 26 Јунія 1868 г.) голѣми бури ставахѫ въ „село-то ни за истребленіе-то на протестантизъмъ-тъ, който бѣше „посѣянъ и вмѫкнѫтъ отъ Пловдивски-тѣ Американски миссіонери „по между нѣколко наши незрѣли съселенчета. Община-та ни нѣколко пѫти отговорва́ тѣзи подирни-тѣ да се отрекѫтъ отъ свое„то заблужденіе, но не сполучи въ желаніе-то си. Тогава се събра „народъ-тъ и обяви тѣзи безразсудни изневѣрци за отвержени свои „членове, като рѣши никой вѣче да нѣма съ тѣхъ вземанье да„ванье или друго нѣкое общеніе. Тази мѣрка подѣйствова, и за„блудени-тѣ тържественно се възвърнахѫ къмъ православна-та ни „вѣра. Протестантски-тѣ книги, които се намирахѫ, у тѣхъ, бидохѫ „събрани и изгорени на срѣдъ пазарище-то, въ присѫтствіе-то на „многобройни зрители, както отъ наше-то, тъй и отъ съсѣдни-тѣ „села. (Това се случи въ пазаренъ день, на лазарова-та сѫббота)."

,,Положителни-тѣ му ученія за вѣра-та сѫ изработени отъ ,,нѣколко много или малко учени богословци, на които ,,слѣпо сѫ повѣрвали и вѣрватъ милліони невѣжди, оз- ,,лоблени противъ Римскіи католицизъмъ [26])“. Такъвъ като е духъ-тъ на протестантство-то, разумѣва се, че то си има мѣсто-то между католически-тѣ народи, но за православни-тѣ Христене, то остава една съвсѣмъ чужда вѣра. И твърдѣ е естественно това, гдѣто тѣ гледатъ на протестантитѣ, като на твърдѣ заблудени Христене. Въ послѣдне врѣме, обаче, между нѣкои наши съотечественници начена да се появлява нѣкаква-си неопредѣлена симпатія къмъ протестантство-то, за причини-тѣ на която ето какво ни нише единъ познайникъ:

,,Симпатія-та, която гледате да иматъ днесь нѣкои ,,Българе къмъ протестантство-то е посѣяна отъ проте- ,,тестантски-тѣ миссіонере, които въ послѣдне врѣмя ,,взехѫ твърдѣ усърдно да работѭтъ въ наше-то отече- ,,ство. Горкó-то наше отечество! Едвамъ ся поотърва ,,отъ едни искусители, ето че го нагрънахѫ други. — ,,Трѣба да ви кажѫ, че тѣзи нови искусители (проте- ,,стантски-тѣ миссіонери) излазятъ още пó-тьнки и отъ ,,Језуити-тѣ въ свои-тѣ дѣйствія между простодушни-тѣ ,,Българе. — Нá ви примѣри: На младежи-тѣ ни, които ,,желаѭтъ оброзованіе-то и наука-та, тѣ доказватъ, че

---

[26]) Quelques mots par un chr. orth. sur les commun. occident. Paris 1853, p. 20. Сочиненія Хомякова II, 41. Въ доказателство, че основатели-тѣ и главни учители на протестантство-то могли сѫ и тѣ, като человѣци, да мыслѭтъ и да постѫпятъ неправедно, стига само да приномнимъ слѣдующе-то: Лютеръ за да угоди на Нѣмски-тѣ владѣтели учеше простіи народъ, че макаръ разумъ-тъ и да имъ казва че 2 и 3 правatъ 5, но ако нѣкой Господарь имъ каже, че 2 и 3 правятъ 7, тѣ трѣба да му повѣрватъ. — За Калвина се знае че едного отъ свои-тѣ противници Jacques Gruet той прати на ешафотъ, а другиго Michel Servet изгори живъ. Вина-та на благородніи Серве бѣше, че не се съгласявалъ съ Калвиново-то ученіе за св. Троица. —

„наука-та и образованіе-то ся давали само отъ проте-
„стантство-то, че православна-та наша вѣра е непрія-
„тель на образованіе-то. А като знаѭтъ, колко сѫ драги
„пари-тѣ за безразумни-тѣ хора, тѣ, кога иматъ разго-
„воръ съ такива, показватъ имъ като всуевѣріе обычая
„да ся горѭтъ свѣщи, масло и пр. въ черкови-тѣ и въ
„домове-тѣ. При това тѣ правѭтъ смѣтка по колко сто-
„тинъ гроша бы сѣки спечелилъ на година-та, ако не
„иждивяваше пари-тѣ тъй напусто. Тѣзи годишни пе-
„чалби тѣ ги предполагатъ турени съ лихва и за 10,
„20, 30 години ги искарватъ на 50, 60 хилѣди гроша. —
„Послѣ: Фанаріотско-то невѣжество, фанаріотскіи раз-
„вратъ и святокупство, съ една дума всички-тѣ фана-
„ріотски мрьсотіи тѣ отдаватъ на православна-та ни
„вѣра" . . . . „Тѣ не доказватъ право, но твьрдѣ
„отдалече и твьрдѣ искусно даватъ да забѣлѣжѫтъ на
„безразумни-тѣ, че протестантски-тѣ народи сѫ най
„образованни-тѣ, най богати-тѣ, най щастливи-тѣ, на́й-
„велики-тѣ народи на свѣтъ-тъ и че всичко това тѣ сѫ
„постигнѫли чрезъ благословенно-то протестантство, и
„че ако Блъгаре-тѣ пріемехѫ протестантство-то, то и
„тѣ щехѫ да се обогатѭтъ, прославатъ, просвѣтѭтъ
„и пр." . . . . . .

„Видите ли каква тактика! Не бѣше злѣ, ако Je-
„зуити-тѣ ся поучехѫ у тѣзи богобоязливи апостоли,
„съ какви начини може да се плѣнява умъ-тъ на про-
„сти-тѣ ни и лековѣрни съотечественници. — Особно
„Jезуити-тѣ можехѫ да се понаучатъ у тѣхъ, какъ да
„дѣйствоватъ съ златно-то оружіе, съ пари-тѣ сирѣчь,
„. . . . . Колко-то за умственни-тѣ и прав-
„ственни прѣвъсходства на тѣзи наши братіе, които ся
„плѣняватъ отъ тикива-ти рѣчи на миссіонере-тѣ, за
„това вые и тъй можете си състави понятіе. Азъ щѫ
„ви кажѫ само, че тѣ протестанти не ставатъ, а само

„ся научватъ да корѧтъ и хулѧтъ отеческа-та си вѣра:
„губѧтъ религіозно-то си чувство и оставатъ безъ
„религіозни убѣжденія; а какво излази отъ това, сѫ-
„щайте ся!“

Съ голѣма благодарность помѣщаваме този изводъ отъ писмо-то на нашіи познайникъ, и твърдѣ ни е пріятно да видимъ, че негово-то заключеніе за дѣятелность-та на протестантски-тѣ миссіонери въ Блъгарія напълно се съгласува съ слѣдующи-тѣ думи, които сѫ исказани отъ единъ ученъ протестантъ, свободенъ отъ протестантскіи фанатизъмъ. — „*Протестантски-тѣ миссіонере,*“ казва той, „*наченватъ* (между источни-тѣ христене) *отъ това, че оголватъ умове-тѣ имъ* (make first tabula rasa of minds) *отъ всякакви убѣжденія, но послѣ не могѫтъ да насадѫтъ въ нихъ закони-тѣ на истина-та вѣра или на истина-та добродѣтель. — Отъ това дѣятелность-та на протестантски-тѣ миссіи (на Истокъ) е само разрушителна* [27])“. — Съ това само може да се обясни безплодна-та за протестантство-то дѣятелность на миссіонере-тѣ. Тѣ сѫ успѣли да изневѣратъ голѣмъ брой православни христене, и да ги направѧтъ невѣрующи, но въ протестантство сѫ обрънѫли до сега въ цѣло-то Турско царство токо до 2000 души [28]). Колцина Блъгаре ся намѣрватъ въ този брой, не знаемъ: ще ни се да вѣрваме, че нѣма ни единъ. —

Имало е Блъгаре Протестанти, но не въ Блъгарія, а отъ тѣзи, които сѫ излѣзли въ минѫли-тѣ вѣкове изъ

[27]) . . . . . acting of that principle everywhere they first make a tabula rasa of minds, on which they never afterwards succeed in inscribing the laws of a sincere faith or consistent practice. The work of the protestant missions is simply destructive. — Journal of a tour in Egypt., Pal., Syria and Greece by J. L. Patterson. London 1852, p. 455. Пихлеръ 10. —

[28]) J. Isambert, Itineraire en Orient. Paris 1862 г. p. 299 Пихлеръ 19.

Блъгарія въ Австріиска-та Империя и сѫ се были поселили въ Седмиградска-та область (Siebenbürgen). — Тѣхни-тѣ поселенія тамъ сѫ се намирали: въ Алвинчи, Дѣва, Карлсбургъ, Рейсдорфъ, Гроссъ-Чергедъ, Клейнъ-Чергедъ и проч. За тѣхно-то изселванье изъ Блъгарія мыслѭтъ да е станѫло много пò-прѣди отъ преселванье-то на Банатски-тѣ Блъгаре, а обрънѫти сѫ были въ протестанство отъ Нѣмски-тѣ Протестанти въ Седмиградско. Тѣхніи брой, види ся, да е доходилъ до нѣколко хылѣди, но слѣдъ врѣме малко по малко ги сѫ, то понѣмчили, то повласили тъй щото въ 1855 г. Чернигъ е наброивалъ тамъ токо 207 души. А до сега, види се, и тѣ сѫ се загубили. — Отъ езыкъ-тъ на тѣзи изгубени вѣче Блъгаре се е зачувалъ единъ писменъ паметникъ, който съдрьжа въ себѣ протестантскіи Катихизисъ и нѣколко молитви, които сѫ издадени отъ Вѣнскіи професоръ Миклошичъ [29]).

ПРИТУРКИ.

I.

Τὰ κατὰ τὰς ἀρχιεπισκοπὰς Ἀχρίδων καὶ Πεκίου.

Подъ това заглавіе се появи прѣди нѣколко мѣсеци една твърдѣ важна за църковна-та ни исторія книга. Въ неѭ растурянье-то на Охридска-та и Ипекска патріаршіи е разгледано тъй подробно и съ такава ясность, что-то пò-вѣче и не трѣба. Това беззаконно дѣло на Кон-

---

[29]) Die Sprache der Bulgaren in Siebenbürgen von Fr. Miklosich 1856 г. Wien. — Прѣди нѣколко мѣсеци ные имахме случай да посѣтимъ Седмиградска-та область, гдѣто се надахме да найдемъ нѣкакъвъ остатъкъ отъ тѣзи братіе или попе каква годѣ паметь за нихъ. Но надежда-та ни оста всуе. —

стантинополскіи патріархъ Самуилъ и на неговіи синодъ е изобличено съ такива доказателства, противъ които нѣма, что да се каже. И ные жалѣемъ, че не получихме тази книга по̀-рано за да можемъ да извлечемъ отъ неѭ нѣкой и други изводъ за въ „*Прегледъ-тъ си*“. Почтенніи съчинитель на тази книга допира се, гдѣ много, гдѣ малко, и до много други въпроси отъ исторія-та на Блъгарска-та цьрква, между които има нѣкой и други гдѣто наши-тѣ мнѣнія не се срѣщатъ съ него. — На́й-много се раздѣлатъ наши-тѣ мнѣнія въ въпросъ-тъ за начало-то на Охридска-та патріаршія. Той вѣрва, че Охридска-та патріаршія иде право отъ Пьрво-Юстиніянско-то архіепископство и че, слѣдователно, тя има начало-то си още отъ врѣме-то на Императоръ-тъ Юстиніянъ. А ные отхвьргаме тази теорія, като безосновна и доказваме, че Охридска-та патріаршія, не е друга, освѣнь пьрва-та Блъгарска, Прѣславска патріаршія, на която прѣстолъ-тъ биде прѣнесенъ отъ Источна Блъгарія въ Западна въ конецъ-тъ на 10-тіи вѣкъ. — За званіе-то *Пьрвой Юстиніяніи*, съ което сѫ се титулирали Охридски-тѣ патріарси и което е дало поводъ да се роди тази безосновна теорія, за това званіе ные доказахме, че тѣ си сѫ го присвоили токо въ 13-тіи вѣкъ, като единъ подобающъ имъ титулъ. Ные знаемъ, че изложенно-то отъ насъ мнѣніе за начало-то на Охридска-та патріаршія не се срѣща не само съ мнѣніе-то на почтенніи нашъ съчинитель, но съ мнѣніе-то на много още писатели, Грьцки, Латински, а такожде и наши, между които реченна-та теорія до сега е была като безсъмнѣнна и, тъй да речемъ, общепринята. При всичко това, обаче, ные отъ любовь къмъ истина-та не се побояхме да оборимъ тази теорія. Доказателства-та ни сѫ изложени на страници-тѣ: 6, 34, 35, 36, 37, 44, 130, 131, на настояще-то ни списаніе, и ные ся надаме, че колко кратко и

да сѫ изложени, тѣ щѫтъ обрънѫтъ на себе вниманіето на просвѣщенни-тѣ читатели. Тукъ по поводъ на горѣреченна-та книга, ные намираме за нужно да направимъ още и слѣдующи-тѣ бѣлежки. Почтенніи този авторъ, както и много други писатели, утвърждава и той, че Първа Юстиніянія е Охрида. Ные щемъ го попросимъ прьво да обръне добрѣ вниманіе на слѣдни-тѣ свидѣтелства.

1. Прокопіи, Юстиніяновъ-тъ съвременникъ, говори, че Прьва Юстиніянія се е намирала негдѣ въ Дарданія (ἐν Δαρδάνοις ποῦ τοῖς εὐρωπαίοις) [1]), на която, както се знае главніи градъ е былъ Scupi (Скопіе).

2. Въ 11-та та си новелла, съ която быде учрьдено Прьво-Юстиніянско-то архіепископство, Юстиніянъ твърдѣ ясно показва, че Прьва Юстиніяна се е находила въ средиземна Дакія (Dacia Mediterranea), на която главніи градъ е была Сардика (Софія) [2]). Съ това, увѣрени сме, ще ся съгласи и почтенніи нашъ авторъ, ако благоволи да прегледа внимателно тази новелла, особно това мѣсто въ неѭ, което е помѣсгено на 7-ма страница въ негова-та книга (ἐπειδὴ οὖν ἐν τῷ παρόντι . . . . . .) — Колко-то до противурѣчіе-то, което се забѣлежва между тѣзи двѣ свидѣтелства, отъ Прокопія и отъ самаго Юстиніяна, то се обяснява твърдѣ лесно: Дарданія и Средиземна Дакія сѫ были двѣ съсѣдни провинціи, и Прьва Юстиніяна, види се, че се е намирала нѣгдѣ на

---

[1]) De aedific. lib. IV, c. I. —.

[2]) Тази Новелла носи сега заглавіе: De privilegiis archiepiscopi Justinianae primae et sede Pr. Illyrici in *Pannoniam secundam* i. e. *Justinianam primam* transferenda. — Това заглавіе не го е имало първоначално, а е написано послѣ, и види се отъ нѣкой невѣжественъ грамматикъ. Това намираме за нуждно да забѣлежимъ, да не бы нѣкой да пріеме това заглавіе за първоначално, и чрезъ това да впадне въ заблужденіе, както, на пр. се е случило съ едного отъ членове-тѣ Друштва Србске Словесности Виж. Гласникъ VIII, 121.

граница-та имъ. Тамъ, по тази граница сирѣчь ѭ и тръсѭтъ учени-тѣ изслѣдователи и показватъ за най-вѣрно на Кюстендилъ. — А за Охрида се знае, че тя се намира въ тази область, която въ старо врѣме се е называла Epirus nova, и която е была отдѣлена отъ Дарданія и отъ Средиземна Дакія съ двѣ-три други области. — Освѣнь това знае се за вѣрно, че градъ Охрида се е называлъ по́-прѣди *Лихнидъ*, и е сѫществовалъ подъ това име както прѣди, тъй и много послѣ слѣдъ основаніе-то на Пьрва Юстиніяна. — При такива едни доказателства да се мысли, че Охрида е Пьрва Юстиніянія, то е съвсѣмъ безосновно и безмѣстно. Това заблужденіе се е породило отъ 13-тіи вѣкъ, отъ какъ-то Охридски-тѣ патріарси захванахѫ да се титулиратъ и съ званіе-то Пьрвой-Юстиніяніи. Този титулъ е далъ поводъ да се роди това заблужденіе, а также и теорія-та, че Охридска-та патріаршія иде право още отъ врѣме-то на Императоръ-тъ Юстиніяна. И едно-то и друго-то сѫ заблужденія, искарани, види се, отъ нѣкои невѣжественни писатели, заблужденія които сѫ се вкоренили до такава стьпень, что-то се повтарятъ и до сега като несъмнѣни истинни. Намъ ни е жално да видимъ, че и почтенніи нашъ авторъ се е подчинилъ на тѣзи, тъй да речемъ всеобщи заблужденія. —

Бръзаме при това да забѣлежимъ и слѣдующе-то: Като отхвьргаме теорія-та за тождество-то на Охридска-та патріаршія съ Пьрво-Юстиніанско-то архіепископство, ные не само не оборваме нѣщо отъ правдини-тѣ ѝ, но още и мыслимъ, че чрезъ това тѣ, т. е. правдини-тѣ ѝ, ставатъ още по́-ясни, още по́-необорими. — Латински-тѣ и Грьцки цьрковни историци твьрдѣ охотно се държѫтъ за тази теорія, защото тя имъ дава възможность да се залъгватъ съ пріятни тѣмъ тълкованія и заключенія за Охридска-та патріаршія. Латински-тѣ,

на примѣръ, твърдѣ лесно искривяватъ смысьлъ-тъ на Юстиніанови-тѣ новелли и искарватъ Пьрво-Юстиніанско-то архіепископство за Папски викаріатъ, ergo и Охридска-та патріаршія. — Грьцки-тѣ пакъ также лесно доказватъ, че Юстиніянови-тѣ новелли сѫ твърдѣ тьмна работа, и че чрезъ тѣхъ не може се докáза каноническа-та самостоятелность на Охридска-та патріаршія. — А когато се изобличи тази теорія, като безосновна, и се докаже, че Охридска-та патріаршія нѣма никаква каноническа связь съ Пьрво-Юстиніанско-то архіепископство, а е наслѣдница и продължeніе на Първата Блъгарска, Прѣславска Патріаршія; съ една дума, когато въстържествува истина-та за начало-то на Охридска-та патріаршія: тогава както Грьцки-тѣ, тъй и Латински писатели трѣбва да се отрекѫтъ отъ тѣзи свои празднословни тълкуванія и разлаголствованія. Тогава начало-то на Охридска-та патріаршія не ще вѣче да ся види тьмно и съмнително никому, защо-то, мыслимъ, никой не бы посмѣлъ да се сьмнѣва въ законно-то, каноническо учрежданье на 1-ва-та Блъгарска патріаршія, което е изложено въ 3-*ша глава* на настояще-то ни списаніе. —

Нáй-послѣ ные щемъ кажемъ и това. Намъ ще ни бѫде твърдѣ пріятно, ако наше-то изложеніе за начало-то на Охридска-та патріаршія обръне на себе вниманіе-то на просвѣщенни-тѣ наши съотечественници и имъ даде поводъ да се освободатъ отъ заблужденіе-то, въ което сѫ се намирали до сега, за този важенъ предметъ. Но ако ученіи авторъ на книга-та, по поводъ на която ные пишемъ тѣзи редове, ако той приведе нѣкои достовѣрни доказателства противъ наше-то изложеніе: ако ни докаже, на примѣръ, че Пьрво-Юстиніанско-то архіепископство е сѫществовало още и въ 8-міи и 9-тіи вѣкъ, и че Охридски-тѣ патріарси още отъ само-то си

начало, т. е. въ 11-тіи и 12-тіи вѣкъ сѫ се титулирали съ званіе-то Пьрвой Юстиніяніи, тогава ные съ благодарность щемъ се отречемъ отъ това си мнѣніе. —

II.

Изводъ изъ една новонайдена Блъгарска лѣтопись.

Г. Гильфердингъ, име-то на кого-то, мыслимъ, да е познато добрѣ на всички-тѣ любители на наша-та исторія, минѫла-та година е пѫтѫвалъ по Македонія, гдѣто между друго е намѣрилъ и една Блъгарска лѣтопись. Тя е писана въ конецъ-тъ на минѫліи вѣкъ, но съчинитель-тъ ѝ е чьрпалъ отъ твьрдѣ стари паметници, *отъ творенія-та на Патріархъ-тъ Евтимія, отъ нѣкой-си Търновски лѣтописецъ,* намъ сега не извѣстенъ, тъй що-то свидѣтелства-та, които се съобщаватъ въ тази лѣтопись, заслужватъ вниманіе. — Г. Гильфердингъ прѣди единъ мѣсецъ е обнарадвалъ единъ кратъкъ изводъ отъ неѭ, а именно нѣколко свидѣтелства за св. Кирилла, за покрьстванье-то на царя Бориса, и за изнамѣрванье-то на Славенска-тѣ писмена, свидѣтелства съвсѣмъ нови и твьрдѣ любопытни [1]).

Като говори за происхожданье-то на св. Кириллъ и споменува че неговіи отецъ Леонъ былъ войвода *Дарданскіи или Вардарскіи*, тази лѣтопись пояснява при това, че ,,Дарданія или Вардарія есть земля Болгарская ,,недалеко Солунѣ, обладаема отъ кесарей бѣ греческихъ ,,въ то время. Того ради и воеводы отъ Грековъ поста- ,,вляеми бѣху, и тако дѣти Леонови, пребывающе всегда ,,съ Болгарами, знаяху языка Болгарскаго.“

Но по́-надолѣ лѣтописецъ-тъ пише:

,,Святый Евтимій патріархъ Терновскіи именно рода ,,Болгарскаго быти глаголетъ. Глаголетъ сице: благо-

[1]) Голосъ 1869 N. 69 Марта 10.

,,словенъ Богъ, хотяй всѣмъ человѣкомъ спастися и въ ,,разумъ истинный пріити, и яко не остави насъ до конца ,,въ тмѣ невѣдѣнія, но посѣти насъ *и воздвиже отъ рода* ,,*нашего* таковаго учителя, иже просвѣти языкъ нашъ, ,,во еже ходити намъ въ свѣтѣ заповѣдей божіихъ.“

За покрьстванье-то на Бориса въ тази лѣтопись се намира едно свидѣтелство съвсѣмъ отлично отъ извѣстни-тѣ до сега свидѣтелства за този предметъ. Борисъ, разсказва се въ неѭ, завьрзалъ съюзъ съ Византійската имперія и далъ ѝ *великую помощь* противъ Сарацини-тѣ и противъ отметника Ѳома, който се былъ взбунтовалъ противъ Императорска-та власть въ Арменія. ,,Борисъ самъ поиде съ воинствомъ своимъ у велику ,,Арменію, всѣхъ Сарациновъ изсѣче и прогна, и Ѳому ,,жива ухвати и муками погуби, и съ великою Славою ,,въ Цариградъ пріиде и честно отъ царици (Ѳеодоры, ,,майка-та на младіи още тогава Императоръ Михаилъ III) ,,пріятъ. Въ то время бѣ Кириллъ святый учитель Сло- ,,венскіи въ училищѣ уча ся съ сестриничемъ Михаила ,,царя сына Ѳеофилова . . . . И тако Кириллъ ,,святый пребывая въ царскихъ полатахъ, въ то время ,,пріиде въ Цариградъ Богарисъ съ воинствомъ отъ Ар- ,,меніи. Изыде же царь въ срѣтеніе его, изыде заедно ,,и Кириллъ, и нача Кириллъ говорити по Болгарски съ ,,Болгарами, сказовати имъ отъ святое писаніе; и когда ,,чуха Болгаре по своему языку, зѣло умилиша ся и ,,крестишася 53 тысящи, а прочіи бяху крещени . . . . ,,. . . . . . . Глаголетъ Евѳиміи святыи патріархъ Тер- ,,новскіи (*лѣтопись Терновскіи*): по возвращеніи отъ ,,Арменіи Борисъ царь Болгарскіи прія святое крещеніе; ,,самъ Михаилъ кесарь воспреемникъ ему бысть, и даде ,,ему имя Михаилъ, именемъ своимъ, и 53 тысящъ вой- ,,ска его крестися, тамо сущи и Кириллъ философъ.“ —

За изнамѣрванье-то на Славенски-тѣ писмена и за

прѣводъ-тъ, на свещенно-то писаніе тази нова Блъгарска лѣтопись съдьржа слѣдующій разсказъ, който также заслужва вниманіе, макарь въ него и да е побръкано лѣточисленіе-то. — „По разореніи собора и по „отхожденіи послы папины, писа царь Михаилъ Болгарскіи къ Михаила и Василія кесарей Греческихъ, „прося и глаголя сице; Владыко царю, писаніе Ваше „честно пріяхъ и писанная въ немъ уразумѣхъ. Обаче „мы еще новопросвѣщенніи суще, догматъ Христіан„ской вѣры не искусни, и аще не будетъ намъ по языку „нашему учитель, да наставитъ и просвѣтнитъ насъ, то „удобь паки болгаріе возвратятся на поганство; и аще „пошлете намъ таковаго учителя, да наставитъ и на„учитъ насъ, то обѣщаемся изгнати изъ Болгаріи Рим„скихъ учителей. — Въ то время пріиде Кириллъ свя„тый отъ Козаровъ, нося съ собою мощи святаго Кли„мента лѣто Господне 867 (?); и призва его Михаилъ „кесарь и совѣтова его да пойдетъ въ Болгарію и да из„ведетъ по болгарскому языку писаніе. Онъ же рече „ему: како могу азъ извести писаніе на Болгарскаго „языка? *Другіи философе, бывшіи прежде мене, тру„дишася* 200 *годъ и ничто успѣша*, понеже болгар„скаго языка греческима буквами пословити неможно. „Кесарь же рече ему: ты языка ихъ умѣешь и тебе данно „есть отъ Бога извести отъ языка ихъ буква, да будетъ „и буква по языку ихъ. И тако Кириллъ Святыи благо„словеніемъ патріаршимъ Игнатіемъ, ятся пути, водя съ „собою двухъ монаховъ отъ студійскаго монастыря, Ме„ѳодія Іеромонаха, Дамаскина иподіакона, богодохновен„ныхъ мужей и искусныхъ во святое писаніе, умѣюще и „Болгарскаго языка“ . . . „Тіи помогоша Кириллу при„водити отъ Греческаго языка на Славенскіи языкъ свя„тое писаніе и сочинити азъ-буки по Славенски книги.“

СПОМОЩЕСТВОВАНІЯ.

Отъ Цариградъ.

Българскіи архіерейскіи съборъ	40
Благодѣтелно-то братство	10
Ученици отъ Българско-то училище	15
Сѫщо отъ Ц Лѣкарско училище	12
Сѫщо отъ училище-Робертъ	12
Различни лица	69
Българско-то читалище	10
„ Одесса.	
Българско-то настоятелство за подаръци по оскѫдни-тѣ училища	200
„ Желѣзникъ.	
Българско-то Читалище	60
Различни лица	7
Ученици отъ главно-то училище	26
Сѫщо и Богословско-то	12
„ Сливенъ	108
„ Руссе	43
„ Шуменъ	85
„ Видинъ	21
„ Ломъ	10
„ Паланка	23

Всички тѣзи спомоществователи (за 763 отпечатъци) сѫ записани при Българско-то Читалище въ Цариградъ, което ще има добрина-та и да имъ распрати и раздаде книга-та ни. — Всепокорно молимъ това родолюбиво читалище да вземе на себе си разнасянье-то още и на слѣдующи-тѣ отпечатъци 103 отъ Историч. Прегледъ на Българска-та църква, и 98 отъ Погледъ врьхъ происхожданье-то на Българскіи народъ и начало-то на Българска-та Исторія.

Отъ Г. К. Бонева:

За Търновско-то училище	5	Ист.	Пр.	и	5	Погл.
За училище-то въ Елена	5	„	„	„	5	„
„ Г. Бончова:						
За оскѫдни-тѣ училища	15	„	„	„	15	„
„ Г. Райка:						
За училище-то въ Велесъ	4	„	„	„	4	„
Сѫщо „ „ Прилѣпъ	4	„	„	„	4	„
„ „ „ Битоля	4	„	„	„	4	„
„ „ „ Крушево	4	„	„	„	4	„

От Г. К. Станишева:		
За Б. училище въ Солунъ	5 Ист. Пр. и	5 Погл.
Сѫщо въ Кукушъ	5 „ „ „	5 „
„ **Г. П. Теодорова:**		
За оскѫдни-тѣ училища	5 „ „ „	5 „
„ **Г. А. Манолова:**		
За училище-то въ Габрово	1 „ „ „	1 „
Сѫщо въ Колиби-тѣ	1 „ „ „	1 „
Н. С. Княгиня Елисавета Александровна Галицына (Москва):		
За благодѣтелно-то женско дружество въ желѣзникъ	20	20
За благодѣтелно-то женско дружество въ Ломъ	20	20
Г. Васил. Хр. Папазоглу:		
За Котленско-то училище	5	—
	103	98

От **Вѣна**	50	—
„ **Москва**	10	10
„ **Гера:**		
Г. Ив. Радіновъ	10	10
Г. Ст. Стойковичъ	10	10
„ **Панагюрище:**		
Различни лица	58	58
Членове отъ читалище-то	53	53
Ученици отъ Мѫж. учил.	34	34
Ученици отъ Дѣвич. учил.	26	26
„ Чирпанъ и Хасково (записани при Книжарница-та на Г. Данова и С-іе) ок. 50.		

По-главни грѣшки.

стр.	редъ.	напечатано	чети.
2	1	заглъхнахж	заглъхнѫхѫ, Тъй и въ други-тѣ глаголи, които свършватъ на: нѫхъ, нѫ, нѫхме, нѫхте, нѫхѫ.
13	16	поеви	появи. Тъй и въ други мѣста.
28	б. 2	illi Boryzes	ille Boryzes
38	16	Пашн-тѣ	Наши-тѣ
44	5	състоѣніе	състояніе
48	15	подражители	подражатели
—	б. 19	нанъ	на нь
—	—	буктъ	бунтъ
50	б. 23	на св. Кузма	на Кузма
62	29	заедно съсъ тѣхъ изрѣче	заедно съ тѣхъ изричаше се
63	22	на падани сѫ	нападали сѫ
80	18	открынулъ	отрынулъ
81	9	похотитель	похититель
82	18	похиди	походи
91	25	остивя	оставя
96	4	подъ	надъ
105	14	нъ	къ
107	б. 11	ils s'en rendraient maîtres	ils l'en r. maître
108	б. 12	serpitum	scriptum
—	—	pagine	pagina
122	11	ἁγνιωτάτην	ἁγιωτάτην
124	10	totis Bulgarie	totius Bulgariae
161	17	разледаме	разгледаме
162	14	заманвахж	замамвахж
169	26	30,000 хилѣди	30 хилѣди.

Цѣна: за въ Блъгарія 10 гроша, а за по вънъ 3 франка. На спомоществователи-тѣ ще се раздава за 7 гроша.

Ще се намира за продань: при Блъгарско-то Читалище въ *Цариградъ* и въ Книжарница-та на Хр. Г. Дановъ и С-ie въ *Пловдивъ*, *Русчукъ* и *Велесъ*.

Тамъ се продава и *Погледъ връхъ происхожданье-то на Блъгарскіи народъ и начало-то на Блъгарска-та исторія.*

Прѣзъ идуща-та зима, ако се пораспродадѫтъ до тогава тѣзи двѣ книжки, съчинитель-тъ имъ прѣдполага да издаде други още двѣ книжки, все по Блъгарска-та исторія. —

Въ Віенѫ у книгопечятн. Л. Соммера.

